RETTENS DOM (Første Afdeling)
10. marts 1992 *

Indhold

Sagens baggrund II-1409

Retsforhandlinger II-1426

Parternes påstande II-1431

SIV's klagepunkter vedrørende proceduren og begrundelsen for beslutningen II-1434

A — SIV's argumenter II-1434

B — Kommissionens argumenter II-1436

C — Rettens bemærkninger II-1438

Realiteten II-1439

A — Bedømmelsen af markedet II-1444

1. Den anfægtede beslutning II-1444

a) Produktet II-1445

b) Udbuddet II-1445

c) Efterspørgslen II-1447

2. Sagsøgernes argumenter II-1448

a) Det principielle argument II-1448

b) Argumenterne om produktet II-1449

c) Argumenterne om udbuddet II-1453

d) Argumenterne om efterspørgslen II-1457

3. Kommissionens argumenter II-1461

4. Rettens bemærkninger II-1463

a) Udviklingen på det italienske marked II-1464

b) Udbuddets størrelse i forhold til efterspørgslen II-1465

c) De tre producenters andel af markedet for konstruktionsglas II-1466

* Processprog: T-68/89: italiensk; T-77/89: fransk; T-78/89: engelsk.

B — De anførte faktiske omstændigheder og beviserne II-1467

1. Virksomhedernes forretningspolitik i konstruktionsglassektoren II-1468

a) Ensartede prislister II-1468

b) Ensartede rabatter II-1476

c) Ensartet klassificering af de største kunder i kategorier og på niveauer II-1479

d) Aftaler mellem producenterne II-1482

e) Forbindelserne mellem producenterne og grossisterne II-1492

2. Virksomhedernes forretningspolitik på markedet for bilglas II-1501

a) Aftaler og samordnet praksis vedrørende Fiat-koncernen II-1501

b) Aftaler og samordnet praksis vedrørende Piaggio-koncernen II-1521

3. Handelen med glas II-1524

C — Den retlige vurdering II-1533

1. Anvendelsen af traktatens artikel 85 ..... II-1533

a) Markedet for konstruktionsglas II-1536

b) Markedet for bilglas II-1540

i) Fiat-koncernen II-1540

ii) Piaggio-koncernen II-1541

c) Handelen med glas II-1541

2. Anvendelsen af traktatens artikel 86 ..... II-1542

a) Parternes argumentation II-1542

b) Rettens bemærkninger II-1547

Bøder II-1551

Sagens omkostninger II-1552

I de forenede sager T-68/89,

Società Italiana Vetro SpA, italiensk selskab med hjemsted i San Salvo (Italien), ved advokaterne Luigi Citarella, Rom, og Crisanto Mandrioli, Milano, og med valgt adresse i Luxembourg på advokat Ernest Arendt's kontor, 4, avenue Marie-Thérèse,

T-77/89,

Fabbrica Pisana SpA, italiensk selskab med hjemsted i Milano (Italien), ved advokaterne Pierre van Ommeslaghe og Bernard van de Walle de Ghelcke, Bruxelles, og med valgt adresse i Luxembourg på advokat Jean-Claude Wolter's kontor, 8, rue Zithe,

og

T-78/89,

PPG Vernante Pennitalia SpA (tidligere Vernante Pennitalia SpA), italiensk selskab med hjemsted i Genova (Italien), ved advokaterne Gianni Manca og A. J. Manca Graziadei, Rom, og advokaterne Michel Waelbroeck og Alexandre Vandencasteele, Bruxelles, og med valgt adresse i Luxembourg på advokat Ernest Arendt's kontor, 4, avenue Marie-Thérèse,

sagsøgere,

støttet af

Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirland ved J. E. Collins fra Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, bistået af barrister Stephen Richards, Gray's Inn, og med valgt adresse i Luxembourg på Det Forenede Kongeriges Ambassade, 14, boulevard Roosevelt, for så vidt angår de af sagsøgernes påstande, som angår anvendelsen af EØF-traktatens artikel 86,

intervenient,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved Enrico Traversa, Julian Currall og, under den skriftlige forhandling, Hendrik van Lier, Kommissionens Juridi-

ske Tjeneste, som befuldmægtigede, bistået af advokaterne Alberto Dal Ferro, Vicenza, og Hervé Lehman, Paris, og med valgt adresse i Luxembourg hos Roberto Hayder, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagner-Centret, Kirchberg,

sagsøgt,

støttet af

Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirland ved J. E. Collins, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, bistået af barrister Stephen Richards, Gray's Inn, og med valgt adresse i Luxembourg på Det Forenede Kongeriges Ambassade, 14, boulevard Roosevelt, for så vidt angår de af Kommissionens påstande, som angår anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85,

intervenient,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning 89/93/EØF af 7. december 1988 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 og 86 (IV/31.906-Planglas, EFT L 33, s. 44),

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, D. A. O. Edward, og dommerne R. García-Valdecasas, K. Lenaerts, H. Kirschner og R. Schintgen,

justitssekretær: H. Jung,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter mundtlig forhandling den 12., 13., 14. og 15. november 1991,

afsagt følgende

Dom

Sagens baggrund

1 Denne sag vedrører en beslutning vedtaget af sagsøgte, Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (herefter benævnt henholdsvis »beslutningen« og »Kommissionen«), hvorved de tre sagsøgere, som er italienske producenter af planglas, pålægges en bøde for overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, og hvori det fastslås, at sagsøgerne har overtrådt traktatens artikel 86. De tre selskaber, som beslutningen er rettet til, er for det første Società Italiana Vetro (herefter benævnt »SIV«), hvis hovedaktionær er Ente Finanziamento Industria Manifatturiera (herefter benævnt »EFIM«); for det andet Fabbrica Pisana SpA (herefter benævnt »FP«), datterselskab af industrikoncernen Saint-Gobain (herefter benævnt »SG«); og for det tredje Vernante Pennitalia (herefter benævnt »VP«), datterselskab af koncernen PPG-Industries Inc., Pittsburg (herefter benævnt »PPG«).

2 I beslutningen (betragtning 2) defineres det pågældende produkt som »alle former for planglas«. Der skelnes mellem tre typer af planglas — trukket glas, støbt glas og, som den vigtigste, krystalglas. Det nævnes, at i vore dage fremstilles 90% af alt planglas efter den såkaldte float-metode, en moderne produktionsform, som for hvert produktionsanlæg kræver en investering på ca. 100 mio. ECU.

3 I sektoren for planglas i almindelighed skelner Kommissionen mellem to markeder (betragtning 5): markedet for glas til transportindustrien, navnlig automobilindustrien (herefter benævnt »markedet for bilglas«), og markedet for glas til andre industrier, navnlig bygge- og boligudstyrsindustrien (herefter benævnt »markedet for konstruktionsglas«). På markedet for bilglas forsynes automobilfabrikanterne direkte af glasproducenterne, som selv forarbejder planglasset, således at det opfylder bilfabrikanternes behov. På markedet for konstruktionsglas kan planglasset anvendes uforarbejdet (f.eks. som rudeglas) eller forarbejdet. På sidstnævnte marked kan brugerne forsynes enten direkte af producenterne eller indirekte gennem engrosforhandlere, forarbejdningsvirksomheder og lignende.

4 Den 28. september 1981 sendte Kommissionen til FP, SIV og VP, til en sammenslutning af italienske virksomheder, som driver virksomhed med engrossalg af planglas, samt til medlemmerne af to tilsvarende sammenslutninger, som allerede var opløst, en beslutning (81/881/EØF, EFT L 326, s. 32, herefter benævnt »beslutningen af 1981«), hvori det fastslås, at de havde overtrådt bestemmelserne i ovennævnte artikel 85, stk. 1. Kommissionen påtalte for det første, at grossistsammenslutningerne i deres vedtægter, gennemførelsesbestemmelser og vedtagelser havde fastsat bestemmelser vedrørende:

— forpligtelsen for medlemmerne til at købe gennem sammenslutningerne

— forbuddet mod, at medlemmerne foretager importforretninger, og forpligtelsen til at fordele de produkter, der eventuelt importeres fra statshandelslande efter forudgående tilladelse fra sammenslutningen

— opstillingen og overholdelsen af en fælles prisliste.

For det andet påtalte Kommissionen, at producenterne og grossisterne havde indgået aftaler vedrørende:

— fastsættelsen af salgskvoter

— indrømmelsen af ensartede rabatter

— kontrollen med sammenslutningernes medlemmers aktiviteter.

Beslutningen af 1981 er blevet endelig.

5 I marts 1986 indstævnede selskabet Industria Vetraria Alfonso Cobelli (herefter benævnt »Cobelli«), der er etableret i Reggio Calabria, og som driver engroshandel med glas, selskaberne FP og SIV for retten i Reggio Calabria, idet det gjorde gældende, at disse selskaber havde bidraget til dets sammenbrud ved en adfærd, som var illoyal og udgjorde et misbrug af en dominerende stilling. Cobelli klagede navnlig over, at de havde indgået »en stiltiende aftale«, som VP også var med i, »om at bevare markedets stabilitet ved at opstille salgsprislister for deres produkter«. Den 25. juni 1986 sendte VP's advokat til Cobelli et brev, hvori denne påstand blev afvist som urigtig for så vidt angår VP. Den 15. juli 1986 svarede Cobelli's advokat, idet han gav udtryk for »forbløffelse, da Industria Vetraria Cobelli og dets ejer aldrig havde draget Vernante Pennitalia's korrekte holdning og imødekommenhed over for Cobelli i tvivl«.

6 I juli og oktober 1986 foretog Kommissionen i henhold til artikel 14, stk. 2, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelsen af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81, herefter benævnt »forordning nr. 17«), kontrolundersøgelser hos på den ene side FP, SIV og VP og på den anden side selskabet Socover SpA, der drev virksomhed med engrossalg af planglas (herefter benævnt »Socover«), og som var et af de selskaber, som beslutningen af 1981 var rettet til.

7 Ved skrivelse af 31. oktober 1986, som indgik til Kommissionen den 6. november 1986, indgav Cobelli's ejer, Alfonso Cobelli, i henhold til artikel 3 i forordning nr. 17 en klage til Kommissionen, hvori denne anmodedes om at fastslå, at SIV, FP og VP havde overtrådt konkurrencereglerne. Ifølge Cobelli havde der længe mellem de tre producenter bestået en aftale, »som gik ud på at kontrollere og stabilisere markedet og fjerne enhver form for indbyrdes konkurrence ved at opstille aftalte prislister for salget af deres produkter; i disse lister, som fastsatte ikke alene identiske priser for ensartede kategorier af produkter, men også identiske salgs- og betalingsbetingelser, blev kunderne på grundlag af omsætning og branche underinddelt i særskilte grupper efter handelsmæssig betydning; for hver gruppe blev der fastsat forskellige salgspriser ved hjælp af en 'rabatskala', der medførte en prisdifference mellem den første og den sidste gruppe på ca. 9%«. Endvidere klagede Cobelli over, at FP og SIV (men ikke VP) siden 1982 havde lagt en »handelsstrategi, som gik ud på at opnå fuldstændig kontrol ikke alene med produktionen, men også med distributionen af glas og udelukke de fleste af de nuværende engros-forhandlere fra markedet«.

8 Den 13., 14. og 15. januar 1987 foretog Kommissionen på ny kontrolundersøgelser hos FP, SIV og VP i medfør af artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17.

9 Ved skrivelse af 20. februar 1987 forelagde VP Kommissionens Generaldirektorat for Konkurrence (herefter benævnt »GD IV«) sine bemærkninger til Cobelli's klage, som selskabet netop for første gang havde fået kendskab til; VP påberåbte sig bl.a. til sit forsvar det dementi, som Cobelli's advokat havde sendt det den 15. juli 1986.

10 Den 3. april 1987 sendte Cobelli GD IV et memorandum, som indgik til Kommissionen den 10. april 1987, og hvori selskabet besvarede de efter meddelelse af klagen fremsatte bemærkninger fra FP, SIV og VP. I dette memorandum hævdede Cobelli, at FP, SIV og »ved enkelte lejligheder ligeledes« VP havde deltaget i regelmæssige møder med grossisterne, »undertiden på foranledning af branchesammenslutningerne, undertiden på direkte initiativ af fabrikanterne«, og at de tre producenter:

»altid mødte med helt ens holdninger til forhandlernes anmodninger: de altid absolut identiske lister over de forhandlede produkter, som blev offentliggjort på samme eller næsten samme tid af de tre virksomheder, blev sendt til forhandlerne selv, førend de blev forklaret på disse møder, hvor der dog ikke var ringeste mulighed for at drøfte dem... tværtimod, hver gang (de øvrige deltagere) forsøgte at påvirke fabrikanternes afgørelser eller foreslå aftaler, som ville have taget hensyn til deres egne kommercielle behov, dannede fabrikanterne en 'fælles front' ...

Blot som et eksempel kan nævnes nogle af de talrige møder, der blev afholdt mellem 1984 og 1986, og som undertegnede i de fleste tilfælde deltog i: den 19. marts 1984 hos Barbato i Napoli, på SIV's initiativ; den 10. og den 31. oktober 1984 i Rom, på hotel Sheraton; den 19. oktober 1984 hos Fontana i Caserta; den 31. oktober 1984, endnu et møde hos VIC SpA i Bologna; vi ved, at der blev afholdt vigtige møder mellem de tre virksomheders salgsdirektører den 28. februar og den 2. marts 1985; den 2. maj 1985 på hotel Sheraton i Rom, den 18. februar 1986 i

Catania, alene mellem Tortorici, Donato, Fontana, Milletti (FP), Baldi (SIV) og Bilotta fra Callipo Vetro. Naturligvis var der endnu flere møder end de her nævnte, som jeg umiddelbart kan komme i tanker om. Og møderne holdes fortsat i dag, bortset fra at undertegnede holdes helt udenfor, da jeg har vovet at tage initiativer over for fabrikanterne!

Til støtte for det her anførte og som bevis for, at der mellem fabrikanterne er indgået præcise aftaler om harmonisering af priser og salgsbetingelser, er det tilstrækkeligt at undersøge vedlagte fakturaer, hvor der på de samme datoer og for de samme produkter er angivet helt identiske priser...«

Efter en længere kommentar til FP's og SIV's forretningspolitik fritog Cobelli udtrykkeligt VP,

»som vel har deltaget i aftalerne med de øvrige fabrikanter for så vidt angår samstemmende lister og rabatter, men som dog altid uforstyrreligt, især over for undertegnede, har ført en helt korrekt forretningspolitik, og som aldrig har været ansvarlig for misbrug eller aftaler under bordet, som har til formål at favorisere én forhandler på bekostning af de øvrige...«

11 Den 15. oktober 1987 besluttede Kommissionen at indlede den i artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 17 fastsatte procedure. Den 28. oktober 1987 gav Kommissionen FP, SIV og VP den skriftlige meddelelse om klagepunkter, der er omhandlet i artikel 19, stk. 1, i nævnte forordning og artikel 2, stk. 1, i Kommissionens forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 om udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i Rådets forordning nr. 17 (EFT 1963-1964, s. 42, herefter benævnt »forordning nr. 99/63«). I meddelelsen om klagepunkter gjorde Kommissionen gældende, at de virksomheder, som meddelelsen var rettet til, havde overtrådt EØF-traktatens artikel 85 og 86, såvel i bilglassektoren, nemlig i forhold til de italienske virksomheder Fiat og Piaggio, som i konstruktionsglassektoren. FP, SIV og VP besvarede meddelelsen skriftligt.

12 Den 9. og 10. marts 1988 fandt de i artikel 19, stk. 1 og 2, i forordning nr. 17 og i artikel 7, 8 og 9 i forordning nr. 99/63 fastsatte høringer sted. FP, SIV, VP og Cobelli var repræsenteret og afgav udtalelse. Udkastet til protokollat vedrørende høringerne blev sammen med den relevante dokumentation sendt til medlemmerne af Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål. Det blev sendt til virksomhederne den 25. august 1988. Det endelige protokollat med de af virksomhederne ønskede rettelser, tilføjelser og udeladelser blev tilsendt dem senere.

13 Det fremgår af ovennævnte protokollat, at en af tjenestemændene i GD IV, da han blev anmodet om at oplyse, om Kommissionen havde taget kontakt med Fiat, svarede:

»Kommissionen forbeholder sig at besvare dette spørgsmål på et senere tidspunkt.«

Da repræsentanten for Den Italienske Republik insisterede på at få at vide, om Kommissionen havde foretaget kontrolundersøgelser hos Fiat, svarede samme tjenestemand:

»Jeg har intet at tilføje til det, jeg allerede har sagt.«

Det fremgår ligeledes af protokollatet, at Cobelli, da han blev bedt om at angive, hvilke møder han mente, at VP havde deltaget i, nævnte ét eneste møde i Tropea i 1986. Der var tale om en fest for glasproducenter, hvori havde deltaget 500 personer, inkl. familie.

14 Efter afslutningen af denne procedure vedtog Kommissionen den 7. december 1988 den anfægtede beslutning. Beslutningen falder i to dele, én, der indeholder sagsfremstillingen (betragtning 1-58, herefter benævnt »sagsfremstilling«, og én, der indeholder den retlige vurdering (betragtning 59-84, herefter benævnt »den retlige vurdering«), efterfulgt af den dispositive del. I det væsentlige er meddelelsen af klagepunkter gengivet i beslutningen.

15 I beslutningens sagsfremstilling undersøges for det første markedet for planglas set ud fra et produktmæssigt, et udbudsmæssigt og et efterspørgselsmæssigt synspunkt. Derefter undersøges virksomhedernes adfærd med hensyn til for det første sektoren for konstruktionsglas, for det andet sektoren for bilglas og for det tredje virksomhedernes samhandel med glas.

16 For så vidt angår konstruktionsglassektoren inddeler beslutningen virksomhedernes påklagede adfærd i fem afsnit:

— ensartede prislister

— ensartede rabatter

— ensartet klassificering af de største kunder

— aftaler mellem producenterne, og

— forbindelserne mellem producenterne og grossisterne.

17 I beslutningen fastslås det, at »de tre italienske producenter har næsten samtidig, undertiden samme dag..., fremsendt identiske prislister til deres italienske kundekreds« (betragtning 18), at de »ydede de samme rabatter på grundlag af en klassificering af kunderne« (betragtning 20), og at »de største kunder... blev klassificeret i samme kategori eller på samme niveau, uanset hvilken producent de modtog deres leverancer fra, (afhængig af) den mængde, kunden i alt aftog fra samtlige producenter« (betragtning 22). Videre hedder det i beslutningen, at »de ensartede prislister og rabatter samt den ensartede klassificering af de største kunder skyldes aftaler, som producenterne har indgået enten direkte under møder eller kontakter eller gennem en talsmand for de største kunder (Socover)« (betragtning 24). Herefter følger »dokumentbeviserne på, at disse aftaler eksisterer« (betragtning 25-32). Der-

efter fastslås det, at »de tre italienske producenters indbyrdes handel giver dem mulighed for at få kendskab til konkurrenternes prislister og faktisk anvendte priser og for at vedtage en fælles forretningspolitik på markedet... Varernes salgspris er altid blevet fastsat og senere tilpasset på grundlag af ændringerne i sælgernes prislister« (betragtning 33). Endelig fastslås det, at »de samordnede prislister og rabatter blev anvendt i praksis. En undersøgelse af en række fakturaer viser således, at de tre producenter har anvendt de samme priser og rabatter over for én og samme kunde, der har aftaget vidt forskellige mængder hos dem«. Herefter følger en liste over de undersøgte fakturaer (betragtning 34).

18 Med hensyn til forbindelserne mellem producenterne og grossisterne hedder det i beslutningen, at »de tre producenter sikrede sig, at deres prislister og rabatter også anvendtes i afsætningsleddet«. Det erkendes i beslutningen, at der ikke foreligger direkte beviser for afholdelsen af de møder, som sagsøgeren Cobelli hævdede havde fundet sted »med grossisterne for at få dem til at acceptere prisforhøjelserne og indkalkulere dem i deres egne salgspriser«, men det fremhæves, at det »af visse dokumenter fremgår... for det første, at nogle af møderne mellem grossisterne blev holdt på producenternes initiativ, og at det i betragtning af de ensartede prislister og rabatter lykkedes producenterne at påvirke grossisternes valg, og for det andet, at kunderne var indforstået med producenternes ensartede priser« (betragtning 35). Herefter følger en diskussion vedrørende visse dokumenter (betragtning 36-42). Navnlig konstateres det på grundlag af et af disse dokumenter, at »meddelelser fra grossisterne til producenterne og omvendt foregår via Socover« (betragtning 36).

19 For så vidt angår sektoren for bilglas hedder det i beslutningen, at »ifølge virksomhedernes nedennævnte dokumenter har SIV og FP aftalt priser og kvoter i hvert fald fra 1982. VP har også deltaget i disse karteller, i hvert fald fra 1983, men ikke i samme omfang som de to øvrige producenter« (betragtning 43). Herefter gennemgås de dokumenter, som Kommissionen betragter som beviser for aftaler og samordnet praksis vedrørende Fiat-koncernen (betragtning 44-51) og Piaggio-koncernen (betragtning 52). Med hensyn til Fiat-koncernen fastslås det efter en gennemgang af spørgsmålet om priser og kvoter, at »de tre producenter har solgt produktet til hinanden med det formål hver især at bevare deres indtrængningskvoter eller nå de kvoter, der var aftalt med konkurrenterne« (betragtning 48), og, under henvisning til producenternes argument om, at Fiat var en »dominerende

kunde«, at »uanset forbindelserne mellem en kunde med en dominerende stilling og dennes leverandører, kan det fastslås, at SIV, FP og VP har aftalt en fælles forretningspolitik over for Fiat-koncernen« [betragtning 51, nr. iii), andet afsnit]. Hvad angår Piaggio-koncernen fastslås det i beslutningen, at »SIV og FP... i hvert fald fra 1983 [har] haft en aftale om fordelingen af leverancerne og fastsættelsen af priserne over for Piaggio« (betragtning 52). Der er ikke fremført klagepunkter vedrørende VP's forbindelser med Piaggio-koncernen.

20 For så vidt angår producenternes samhandel med glas hedder det i beslutningen, at »de tre producenter har solgt hinanden store mængder glas i henhold til kontrakter. Dette skulle give de enkelte producenter mulighed for at disponere over et komplet produktsortiment — også når der er tale om produkter, de ikke selv fremstiller — og bevare deres markedsandele. Der er derfor tale om et middel til at opdele markederne og kunderne og til at få kendskab til konkurrenternes tariffer og priser...« (betragtning 53). Herefter gennemgås forskellige dokumenter (betragtning 54-56) og producenternes argumenter (betragtning 57 og 58). Det præciseres, at Kommissionen »ikke agter at påklage de gensidige leverancer i de tilfælde, hvor der er tale om nødstilfælde (dvs. ved udskiftning af produktionsapparatet, standsninger med henblik på vedligeholdelse af ovne, imødekommelse af punktvise ordrer), men... kun den systematiske handel over længere perioder, som er en følge af det industri- og handelspolitiske valg, som producenterne har truffet som led i andre konkurrencebegrænsende arrangementer og/eller aftaler« [betragtning 58, nr. i), første afsnit]. Ud fra et økonomisk synspunkt konstateres det, at »den indbyrdes handel neutraliserer den fordel, som specialiseringen indebærer, og bringer kunstigt producenterne på lige fod, hvorved man forhindrer kunderne i at drage økonomisk fordel af de enkelte producenters produktions- og afsætningsmæssige fortrinsstilling. Den indbyrdes handel medfører, som det fremgår af de tre producenters ensartede prislister og rabatter, et ensartet marked« [betragtning 58, nr. i), tredje afsnit]. Endelig hedder det i beslutningen, at den indbyrdes handel er »systematisk« og »ikke vedrører ubetydelige mængder, men mange tons« [betragtning 58, nr. iii)].

21 I beslutningens retlige vurdering undersøges virksomhedernes adfærd set ud fra traktatens artikel 85 (betragtning 59-73) og 86 (betragtning 74-82).

22 Med hensyn til konstruktionsglassektoren fastslås det i beslutningen, at »offentliggørelse af ensartede prislister med korte mellemrum, eller endog på samme dato, anvendelse af ensartede rabatter og lister over kundekategorier, som kan opnå disse rabatter, er et resultat af aftaler og samordnet praksis mellem de pågældende producenter. De mødedokumenter og -notater, ..., viser nemlig, at FP, SIV og VP, i hvert fald fra 1983 til 1986, har aftalt at anvende de samme salgspriser og -betingelser« (betragtning 61). Efter en gennemgang af virksomhedernes argumenter vedrørende begrebet aftale hedder det i beslutningen, at »selv om man ikke kan betragte... notater og dokumenter som aftaler, er der ingen tvivl om, at de indgår som led i det ulovlige samarbejde mellem disse tre producenter, uanset i hvilken form dette samarbejde foregår...« (betragtning 63, femte afsnit). Med hensyn til forbindelserne mellem producenterne og grossisterne fastslås det, at »møderne mellem de største grossister, der blev tilrettelagt af producenterne eller afholdt på disses foranledning, er... et resultat af aftaler eller samordnet praksis mellem FP, SIV og VP med det formål i deres egen interesse at styre den købs- og salgspolitik, der føres af grossisterne, som er økonomisk afhængige af producenterne og derfor må rette sig efter dem« (betragtning 64).

23 Til slut drages følgende konklusion med hensyn til sektoren for konstruktionsglas:

»Aftalerne og den samordnede praksis mellem virksomheder, der fremstiller de samme produkter, må betragtes som alvorlige konkurrencebegrænsninger, som omhandlet i artikel 85, stk. 1. Med disse aftaler og denne praksis har de pågældende virksomheder nemlig forpligtet sig til væsentligt at indskrænke deres selvstændige adfærd over for kunderne, ligesom de har handlet på en sådan måde, at de største kunder retter sig efter deres beslutninger og ikke har mulighed for frit at tilrettelægge deres forretningspolitik. Disse begrænsninger får især mærkbare virkninger, fordi FP, SIV og VP kontrollerer ca. 79% af det italienske marked. Virksomhederne har ved denne adfærd mindsket kundernes muligheder for at udnytte konkurrencen mellem de lokale producenter, fordi de — trods import — har så stor en andel af markedet. På grund af risikoen for ikke at få regelmæssige forsyninger kan de største kunder, grossister og forarbejdende virksomheder vanskeligt undvære leverancerne fra producenter i Italien« (betragtning 66).

24 Med hensyn til sektoren for bilglas og forbindelserne med Fiat-koncernen konstateres det i beslutningen, at »FP og SIV fra 1982 til 1986 og FP, SIV og VP fra 1983 til 1986 aftalte, hvilke priser der skulle anvendes over for Fiat-koncernen, ligesom der fra 1982 til 1987 blev aftalt en opdeling af markedet; der hersker således ingen tvivl om deres samordnede praksis. Aftalerne og den samordnede praksis mellem FP og SIV... udgør langt alvorligere overtrædelser end samarbejdet med VP. (Men) VP's adfærd indebærer... også en overtrædelse, (idet) VP medvirkede ved aftalerne eller den samordnede praksis vedrørende priserne, ... og punktvis har overholdt ændringerne i prislisterne, ... har medvirket ved aftalerne om fordeling af leverancerne... og aktivt forarbejder produkter for sine konkurrenters regning« (betragtning 67).

25 Hvad angår forbindelserne med Piaggio-koncernen konstateres det i beslutningen, at »FP og SIV fra udgangen af 1982 til 1986 aftalte, hvilke priser der skulle anvendes over for Piaggio, og hvilke mængder hver producent skulle levere. Ved disse aftaler og denne praksis, der må betragtes som klare overtrædelser, fastlagde de to producenter en langfristet strategi for at få den pågældende kunde til at fordele sine ordrer, således som producenterne ønskede det, hvorved de i Piaggios tilfælde afskar denne fra at vælge sine forsyningskilder ud fra prismæssige hensyn. Denne adfærd er især alvorlig, fordi FP og SIV har gennemført deres aftaler i praksis og under anvendelsen af dem har tilpasset dem efter de foreliggende forhold og endvidere har forlænget dem ud over den periode, der var fastlagt i begyndelsen« (betragtning 68).

26 Om bilglassektoren i almindelighed drages følgende konklusion i beslutningen:

»Ovennævnte aftaler og samordnede praksis må betragtes som konkurrencefordrejninger som omhandlet i artikel 85, stk. 1. De pågældende producenter har herved skabt en sådan markedssituation, at konkurrencen mellem dem er udelukket eller i hvert fald betydeligt reduceret. Gennem aftalerne og den samordnede praksis har producenterne nemlig kunnet opnå ensartede priser og afsætningsvilkår i modsætning til, hvad der havde været muligt under normale konkurrenceforhold, samt fastlåse deres respektive markedsstillinger. Producenternes konkurrencebegrænsning har fået mærkbar indvirkning, fordi FP og SIV kontrollerer over 80%

af det italienske marked for glas til bilindustrien, og FP, SIV og VP kontrollerer ca. 95% af dette marked. På grund af den ulovlige adfærd har brugerne ikke kunnet udnytte konkurrencen mellem de lokale producenter, da disse, til trods for importen, tegner sig for langt den overvejende del af afsætningen på det pågældende marked. Desuden skal det tages i betragtning, at kunderne for at sikre sig regelmæssige forsyninger er nødt til at skaffe sig disse fra producenter i Italien« (betragtning 69).

27 Med hensyn til den indbyrdes handel med glas konkluderer beslutningen som følger:

»De aftaler og kontrakter... som vedrører de tre producenters systematiske handel med glas, indebærer betydelige konkurrencebegrænsninger som omhandlet i artikel 85, stk. 1, fordi de medfører, at parterne ikke har mulighed for selvstændigt at fastlægge deres forretningspolitik eller at tilpasse sig de eksisterende forhold. Gennem disse aftaler og kontrakter giver de enkelte producenter nemlig afkald på at forøge deres direkte salg til kunderne ved at udnytte de øvrige fabrikanters mangel på produkter, deres egen produktionskapacitet, specialisering og forarbejdningskapacitet, og opnår på denne måde selv beskyttelse mod en sådan fremgangsmåde fra de andre producenters side... [Disse] aftaler og kontrakter [tager] sigte på en opdeling af afsætningsmarkederne og kunderne mellem de pågældende producenter, ligesom de har til formål at forhindre, at producenternes respektive stilling på de forskellige dele af markedet ændres, og at producenterne udsættes for pres fra kundernes side. Med hensyn til glas til bilindustrien er opdelingen af markedet og af kunderne undertiden meget vidtgående, idet nogle af producenterne arbejder som underleverandører for deres konkurrenter, der råder over forarbejdningsanlæg og -metoder, udelukkende med det formål at opdele leverancerne til kunderne« (betragtning 70).

28 Videre fastslås det i beslutningen, at de pågældende konkurrencebegrænsninger kan påvirke handelen inden for EF mærkbart, da »prisaftalerne... også [vedrører] produkter, som SIV importerer fra andre medlemsstater, produkter, som FP importerer fra andre selskaber i Saint-Gobain-koncernen, og produkter, som VP importerer fra sit franske søsterselskab Boussois«; da »aftalerne om de tre producenters indbyrdes handel med glas... også [vedrører] deres produkter, der er bestemt til eksport«; da disse aftaler »også [har] indflydelse på salget i Italien på grund af importen af varer, der er produceret i nabolandene«; da »denne praksis medfører ensartede forretningsvilkår i modsætning til, hvad der ville have været tilfældet,

hvis konkurrencen ikke havde været begrænset; den ændrer således handelsmønsteret inden for EF«, og da »disse aftaler påvirker handelen mellem medlemsstaterne mærkbart ved at afskærme nationale markeder og derved hindre den gensidige markedsadgang, der er traktatens mål« (betragtning 71).

29 Efter at have udelukket, at traktatens artikel 85, stk. 3, kan anvendes i dette tilfælde (betragtning 72 og 73), går Kommissionen i beslutningen i gang med at undersøge betingelserne for, at artikel 86 kan anvendes, idet det pågældende marked først defineres. Det konstateres, at planglasmarkedet må betragtes som et specielt marked, hvad produktet angår, og at Italien ud fra et geografisk synspunkt må betragtes som det relevante marked, når man skal vurdere konkurrencen. Det hedder i beslutningen, at »den geografiske placering af produktionsanlæggene er af afgørende betydning for glasindustrien«; at transportomkostningerne »er en væsentlig faktor«; at »hvis man vil sikre virksomhedens rentabilitet, kan man kun søge de mængder eksporteret, der er produceret til marginalomkostninger«, og at »de lokale producenter... kontrollerer størstedelen af hjemmemarkedet« (betragtning 77, første afsnit). Dette betyder ifølge beslutningen, at »den logistiske og økonomiske betydning af produktionsanlæggenes geografiske placering medfører, at forbrugerne for at opnå regelmæssige forsyninger må satse på de lokale producenter« (betragtning 77, første afsnit).

30 Beslutningen fortsætter med en undersøgelse af, om der foreligger en »kollektivt dominerende stilling«. Det hedder, at »FP, SIV og VP som deltagere i et snævert oligopol er uafhængige af konkurrenterne, hvilket giver dem mulighed for at hindre en effektiv konkurrence, fordi de ikke behøver at tage hensyn til de øvrige virksomheders adfærd på markedet« (betragtning 78).

31 Det fastslås, at den omstændighed, at »FP, SIV og VP tilsammen indtager en dominerende stilling på markedet«, fremgår af, at »markedsandelene på ca. 79% for konstruktionsglas og ca. 95% for glas til bilindustrien... i sig selv [er] tilstrækkelig til at give FP, SIV og VP en dominerende stilling på det italienske marked for planglas«; at »den direkte kontrol med den indenlandske efterspørgsel og den indi-

rekte kontrol med udbuddet af udenlandske produkter giver de tre virksomheder mulighed for at føre en forretningspolitik, der er uafhængig af udviklingen på markedet og af konkurrenceforholdene«; at »det ikke er lykkedes konkurrerende virksomheder at svække de tre virksomheders stilling på det italienske marked«; at »disse virksomheder optræder på markedet som en enhed og ikke som individuelle virksomheder«; at »de tre producenter i forening opretholder særlige forbindelser til en gruppe grossister, der er de største forhandlere af glas i Italien. De foranlediger møder med disse grossister og gør alt for at få dem til at acceptere prisændringerne og at lade disse ændringer slå ensartet igennem i de efterfølgende afsætningsled«; at »de tre producenters økonomiske beslutninger viser, at de i høj grad er afhængige af hinanden med hensyn til priser, salgsbetingelser, forbindelser til kunderne og forretningspolitik«, og at »de tre producenter... desuden [har] etableret indbyrdes forbindelser gennem en systematisk samhandel« (betragtning 79).

32 Det konkluderes i beslutningen, at virksomhedernes adfærd som beskrevet må betragtes som misbrug af en kollektivt dominerende stilling, dels »fordi den indskrænker forbrugernes muligheder for at vælge deres forsyningskilder og begrænser de andre EF-planglasproducenters afsætningsmarkeder« (betragtning 80), dels »fordi den er uforenelig med traktatens artikel 3, litra f), hvorefter der skal gennemføres en ordning, som sikrer, at konkurrencen inden for fællesmarkedet ikke fordrejes« (betragtning 81, første afsnit). Det konstateres navnlig, at »de tre producenter [har] frataget kunderne muligheden for at lade leverandørerne konkurrere om priser og salgsbetingelser og... derved [har] begrænset afsætningen gennem fastsættelse af salgskvoter for glas til bilindustrien, hvorved de har konsolideret deres markedsstilling og begrænset konkurrerende producenters adgang til markedet« (betragtning 81, andet afsnit).

33 Endelig gøres der i beslutningen rede for de forhold, der er taget i betragtning ved fastsættelsen af bøderne. Det anføres, at der ikke bør pålægges bøder for overtrædelse af artikel 86, da »der kun skal pålægges virksomhederne bøder for den alvorligste af overtrædelserne«, og at »begrebet kollektivt dominerende stilling anvendes for første gang« [betragtning 84, litra a)]. Det konstateres, at »overtrædelserne har stået på forholdsvis længe« [betragtning 84, litra b)], at deres art »falder klart ind under artikel 85«, og at de er »af særlig alvorlig karakter« [betragtning 84, litra

c)]. Men »ved fastsættelsen af bøderne har Kommissionen taget hensyn til, at efterspørgslen faldt..., og at virksomhederne derfor led tab« [betragtning 84, litra d)]. Endelig konstateres det, at »VP har spillet en langt mindre rolle end FP og SIV« (betragtning 85).

34 Under henvisning til alle disse betragtninger har Kommissionen vedtaget følgende beslutning:

»*Artikel 1*

Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA, Vernante Pennitalia SpA har overtrådt EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, af nedenstående årsager:

a) Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA og Vernante Pennitalia SpA medvirkede fra 1. juni 1983 til 10. april 1986 ved aftaler og samordnet praksis om priser og salgsbetingelser samt ved aftaler og samordnet praksis med det formål at styre de største grossisters købs- og salgspolitik inden for konstruktionsglas.

b) Fabbrica Pisana SpA og Società Italiana Vetro-SIV SpA medvirkede fra 26. oktober 1982 til 1. december 1986 og sammen med Vernante Pennitalia SpA fra 11. maj 1983 til 1. december 1986 ved aftaler og samordnet praksis om priserne på bilglas til Fiat-koncernen.

c) Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA og Vernante Pennitalia SpA medvirkede fra 1. januar 1982 til 30. juni 1987 ved aftaler og samordnet praksis om fordeling af kvoterne for leverancer af bilglas til Fiat-koncernen.

d) Fabbrica Pisana SpA og Società Italiana Vetro-SIV SpA medvirkede fra 1. januar 1983 til 1. maj 1986 ved aftaler og samordnet praksis og kvoter for leverancer af bilglas til Piaggio-koncernen.

e) Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA og Vernante Pennitalia SpA medvirkede fra 1. januar 1982 til 31. december 1986 ved aftaler om indbyrdes handel med planglas med henblik på at opdele markedet.

Artikel 2

Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA og Vernante Pennitalia SpA har overtrådt EØF-traktatens artikel 86, idet de har misbrugt deres kollektivt dominerende stilling ved at fratage kunderne muligheden for at skabe konkurrence mellem leverandørerne om priser og salgsbetingelser og ved at begrænse afsætningsmarkederne gennem fastsættelse af kvoter for bilglas:

a) Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA og Vernante Pennitalia SpA i perioden 1. juni 1983 til 10. april 1986 for konstruktionsglas

b) Fabbrica Pisana SpA og Società Italiana Vetro-SIV SpA fra 26. oktober 1982 til 1. december 1986 og sammen med Vernante Pennitalia SpA fra 11. maj 1983 til 1. december 1986 for priserne på bilglas til Fiat-koncernen

c) Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA og Vernante Pennitalia SpA fra 1. januar 1982 til 30. juni 1987 for leveringskvoter for bilglas til Fiat-koncernen

d) Fabbrica Pisana og Società Italiana Vetro-SIV SpA fra 1. januar 1983 til 1. maj 1986 for priser og leveringskvoter for bilglas til Piaggio-koncernen.

Artikel 3

Fabbrica Pisana SpA, Società Italiana Vetro-SIV SpA og Vernante Pennitalia SpA bringer omgående de i artikel 1 og 2 nævnte overtrædelser til ophør (hvis dette ikke allerede er sket) og afstår i fremtiden fra at indgå lignende aftaler eller samordnet praksis om planglas, herunder udveksling af oplysninger, der normalt betragtes som forretningshemmeligheder, og som ville give dem mulighed for at kontrollere anvendelsen af udtrykkelige eller stiltiende aftaler eller enhver form for samordnet praksis vedrørende priser eller opdeling af markedet.

Artikel 4

For de i artikel 1 omhandlede overtrædelser pålægges der de i denne beslutning omhandlede virksomheder følgende bøder:

— Fabbrica Pisana SpA: 7 000 000 ECU

— Società Italiana Vetro-SIV SpA: 4 700 000 ECU

— Vernante Pennitalia SpA: 1 700 000 ECU.

Artikel 5 og 6

(*udelades*)«

Retsforhandlinger

35 På baggrund heraf har sagsøgerne ved stævninger indleveret henholdsvis den 10. marts 1989 (SIV), den 22. marts 1989 (FP) og den 23. marts 1989 (VP) anlagt nærværende sager ved Domstolen med påstand om annullation af beslutningen. Sagerne er registreret på Domstolens Justitskontor under numrene 75/89 (SIV), 97/89 (FP) og 98/89 (VP).

36 Ved processkrift indgivet til Domstolens Justitskontor den 8. september 1989 har Det Forenede Kongerige fremsat begæring om at måtte intervenere i denne sag til støtte for Kommissionens påstande for så vidt disse vedrører anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, og til støtte for sagsøgernes påstande for så vidt disse vedrører anvendelsen af EØF-traktatens artikel 86.

37 Ved kendelse afsagt den 4. oktober 1989 har Domstolen givet Det Forenede Kongerige tilladelse til at intervenere i de tre sager 75/89, 97/89 og 98/89. Domstolen fastsatte ikke begrænsninger for interventionen.

38 Før den skriftlige forhandling var afsluttet, henviste Domstolen ved kendelser af 15. november 1989, afsagt i medfør af artikel 3, stk. 1, i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 om oprettelse af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans, de tre sager til Retten, hvor de blev registreret under numrene T-68/89 (SIV), T-77/89 (FP) og T-78/89 (VP). Herefter har den skriftlige forhandling fundet sted for Retten.

39 Ved indlæg indgivet til Rettens Justitskontor den 4. februar 1990 fremlagde intervenienten skriftlige bemærkninger, der var identiske i hver af de tre sager, idet de anbringender, intervenienten ville gøre gældende, ifølge intervenienten selv ved-

rørte principielle spørgsmål, der ikke stillede sig forskelligt som følge af de særlige forhold i hver sag eller som følge af den enkelte sagsøgers anbringender. Intervenienten erklærede endvidere, at:

»For så vidt angår artikel 85 har Det Forenede Kongerige interveneret med det ene formål at understrege, at dets intervention til støtte for sagsøgernes påstande vedrørende artikel 86 under ingen omstændigheder må opfattes som udtryk for støtte til sagsøgerne for så vidt angår artikel 85. Det Forenede Kongerige tilslutter sig de konklusioner, Kommissionen har draget med hensyn til anvendelsen af artikel 85. Det Forenede Kongerige finder tillige, at størrelsen af de pålagte bøder er passende, og ønsker ikke at fremsætte yderligere bemærkninger vedrørende disse spørgsmål.«

Kommissionen opfordrede i sin duplik i hver af de tre sager Retten til at henstille til Det Forenede Kongerige at vælge, hvilken af de to parter det ønskede at støtte med sin påstand.

40 På grundlag af den refererende dommers rapport besluttede Retten ved kendelser af 7. maj 1991 at gennemføre foranstaltninger med henblik på bevisoptagelse og sagens tilrettelæggelse og at overlade dette til den refererende dommer. Den refererende dommer ledede et uformelt møde med parterne den 29. og 30. maj 1991.

41 På dette møde forklarede den refererende dommer parterne, at han for at lette gennemgangen af sagernes akter og retsmødets afvikling efter mødet ønskede at forelægge afdelingen retsmøderapporter, hvis indhold kunne accepteres af hver part som en fuldstændig og detaljeret sammenfatning af partens holdning, samt et fælles sæt dokumenter for alle sagerne indeholdende alle de dokumenter, som parterne anså for væsentlige for pådømmelsen af deres respektive sager. Han opfordrede parterne til at fremsætte bemærkninger til de udkast til retsmøderapporter, han havde tilstillet dem, samt til den liste over dokumenter, der skulle medtages i det fælles sæt af dokumenter. Han opfordrede ligeledes Kommissionen til at fremlægge de originale skriftlige beviser, den rådede over, og på grundlag af hvilke den havde truffet sin beslutning.

42 For så vidt angår Det Forenede Kongeriges intervention bekræftede landets repræsentant den fremførte opfattelse i det skriftlige indlæg af 4. februar 1990, som er omhandlet i præmis 39 ovenfor. Han erklærede, at han derfor i det mundtlige indlæg ville indskrænke sig til at gøre rede for Det Forenede Kongeriges støtte til sagsøgernes påstand vedrørende anvendelsen af EØF-traktatens artikel 86. Kommissionen erklærede, at den under disse omstændigheder ikke længere havde indvendinger mod interventionen.

43 Med hensyn til bedømmelsen af markedet enedes parterne om i det fælles sæt dokumenter at medtage alle de statistikker, som var nødvendige for at vurdere det italienske og det europæiske marked for planglas. De erklærede sig enige i, at det derfor ikke var nødvendigt at indhente en sagkyndig erklæring vedrørende dette punkt.

44 Kommissionen forklarede med hensyn til de kontrolundersøgelser, den havde foretaget, at de eneste undersøgelser, der var gennemført vedrørende grossisterne, var undersøgelserne hos Socover, og at samtlige dokumenter, der blev fundet ved den lejlighed, var blevet identificeret. Kommissionen forklarede endvidere, at den for så vidt angår automobilsektoren ikke havde foretaget nogen kontrolundersøgelse eller lignende hos Fiat og Piaggio, og at den ikke havde anmodet disse om oplysninger.

45 Med hensyn til Kommissionens indsigelse mod visse dokumenter, der var fremlagt af parterne, erklærede Kommissionen, at den opretholdt indsigelsen mod fremlæggelsen af »Mazzucca«-planen vedrørende oprettelsen af et grossistkonsortium, men accepterede, at Retten om fornødent tog stilling til dette spørgsmål i sin dom.

46 For så vidt angår VP's anmodning af 19. november 1990 om at måtte fremlægge en intern meddelelse af 25. februar 1985 til sine afdelinger samt den dertil knyttede liste enedes Kommissionen og VP om at lade disse dokumenter indgå i sagsakterne med den bemærkning, at de var blevet fremlagt for sent, og at Retten om fornødent i sin dom kunne tage stilling til, om der kunne tages hensyn til dem. Disse

dokumenter er senere blevet overgivet til Kommissionen, som har fremsat skriftlige bemærkninger hertil. Planen om oprettelse af et grossistkonsortium, de to dokumenter, VP havde fremlagt, samt Kommissionens bemærkninger dertil blev medtaget i det fælles sæt dokumenter, idet Retten dog skulle tage stilling til, om de kunne indgå i sagen.

47 Endvidere bekræftede Kommissionen, at side 47 og 50 i FP's skriftlige indlæg, som var et svar på meddelelsen af klagepunkter, der var blevet tilsendt selskabet, ikke var blevet givet til VP og SIV under den administrative procedure og derfor ikke kunne anvendes over for dem.

48 For så vidt angår kravet om indkaldelse og afhøring af vidner frafaldt VP sit krav om, at Borgonovo, der var ansat hos Socover, blev afhørt som vidne om betydningen af de notater, han havde skrevet, og som er nævnt i beslutningen som beviser mod VP. VP indskrænkede sig til at henvise til en skriftlig erklæring fra Borgonovo, som det fremlagde. VP frafaldt ligeledes sit krav om, at en kompetent repræsentant for Fiat blev afhørt som vidne til belysning af VP's adfærd over for Fiat.

49 Kommissionen fremlagde samtlige håndskrevne notater fra Benvenuti, der er ansat i FP. I sagernes akter fandtes allerede en række uddrag af disse notater. Herefter gik FP og Kommissionen sammen om at få gjort de relevante sider tilgængelige for Retten og de øvrige parter. Parterne enedes om at få notaterne renskrevet.

50 På et spørgsmål fra den refererende dommer udtalte Kommissionen, at sætningen i beslutningens betragtning 79, sjette afsnit: »disse virksomheder optræder på markedet som en enhed og ikke som individuelle virksomheder«, var et væsentligt element i dens holdning til anvendelsen af traktatens artikel 86, og at det tilkom Kommissionen at bevise, at den var underbygget.

51 Parterne gav deres samtykke til en eventuel forening af de tre sager med henblik på den mundtlige forhandling.

52 Efter dette møde har parterne fremlagt nogle supplerende dokumenter og fremsat bemærkninger til udkastene til retsmøderapport. Efter anmodning fra den refererende dommer har Kommissionen fremsendt en liste, der er indgået til Rettens Justitskontor den 14. juni 1991, og som angiver, hvilke dokumenter der ifølge Kommissionen udtrykkeligt eller underforstået angik VP. Den refererende dommer har udarbejdet en endelig retsmøderapport for hver sag og samlet ét fælles sæt af de dokumenter — herunder, hvor dette var aktuelt, de mellem parterne aftalte renskrifter og oversættelser — som parterne er enedes om at bruge som grundlag for de mundtlige indlæg. (Aktstykkerne i det fælles sæt dokumenter angives i det følgende med tegnet efterfulgt af sidetallet.)

53 Ved Rettens kendelse af 4. juni 1991 blev sagerne T-68/89, T-77/89 og T-78/89 forenet med henblik på den mundtlige forhandling.

54 Parterne afgav mundtlige indlæg og besvarede Rettens spørgsmål i retsmødet den 12.-15. november 1991.

55 Under den mundtlige forhandling opfordrede Retten parterne til at fremsætte deres bemærkninger til en eventuel forening af sagerne T-68/89, T-77/89 og T-78/89 med henblik på dommen. Parterne havde ingen indvendinger imod denne forening.

56 Da sagerne T-68/89, T-77/89 og T-78/89 har forbindelse med hinanden for så vidt angår deres genstand, bør de i overensstemmelse med artikel 50 i Rettens procesreglement forenes med henblik på dommen.

Parternes påstande

57 Sagsøgeren SIV har nedlagt følgende påstande:

1) Kommissionens beslutning af 7. december 1988 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 og 86 (IV/31.906-Planglas) annulleres på grund af manglende overholdelse af procedurereglerne eller i hvert fald af det almindelige princip om retten til kontradiktion, navnlig retten til forsvar.

2) Kommissionens beslutning annulleres på grund af tilsidesættelse og forkert anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1, sammenholdt med traktatens artikel 2 og artikel 3, litra f).

3) Subsidiært annulleres beslutningen for så vidt angår den påståede overtrædelse af traktatens artikel 86.

4) Mere subsidiært annulleres artikel 4 i beslutningens dispositive del vedrørende de SIV pålagte bøder som følge af manglende begrundelse for de kriterier, der er anvendt ved fastsættelsen af bødernes størrelse, og/eller i betragtning af de følger, betalingen af disse bøder kan medføre.

5) Mest subsidiært nedsættes de SIV pålagte bøder efter princippet om billighed.

58 Kommissionen har over for sagsøgeren SIV nedlagt følgende påstande:

1) Frifindelse.

2) Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

59 Sagsøgeren FP har nedlagt følgende påstande:

1) Den anfægtede beslutnings artikel 1, 2 og 3 annulleres, for så vidt de vedrører sagsøgeren.

2) Den anfægtede beslutnings artikel 4 annulleres, for så vidt den pålægger sagsøgeren en bøde; subsidiært nedsættes bødens størrelse væsentligt.

3) Sagsøgte tilpligtes at betale sagens omkostninger.

60 Kommissionen har over for sagsøgeren FP nedlagt følgende påstande:

1) Frifindelse.

2) Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

61 Sagsøgeren VP har nedlagt følgende påstande:

1) Kommissionens beslutning af 7. december 1988 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 og 86 (IV/31.906-Planglas) annulleres, for så vidt det i denne beslutning fastslås, at:

a) VP fra 1. juni 1983 til 10. april 1986 medvirkede ved aftaler og samordnet praksis om priser og salgsbetingelser samt ved aftaler og samordnet praksis

med det formål at styre de største grossisters købs- og salgspolitik inden for konstruktionsglas

b) VP fra 11. maj 1983 til 1. december 1986 medvirkede ved aftaler og samordnet praksis om priserne på bilglas til Fiat-koncernen

c) VP fra 1. januar 1982 til 30. juni 1987 medvirkede ved aftaler og samordnet praksis om fordeling af kvoterne for leverancer af bilglas til Fiat-koncernen

d) VP fra 1. januar 1982 til 31. december 1986 medvirkede ved aftaler om indbyrdes handel med planglas med henblik på at opdele markedet

og for så vidt beslutningen pålægger VP en bøde.

2) Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

62 Kommissionen har over for sagsøgeren VP nedlagt følgende påstande:

1) Frifindelse.

2) Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

63 I hver sag har intervenienten nedlagt følgende påstande:

1) Artikel 2 i den anfægtede beslutning annulleres, samt artikel 3, for så vidt denne henviser til artikel 2.

2) I øvrigt frifindes sagsøgte for så vidt angår påstandene om anvendelsen af traktatens artikel 85 og om størrelsen af de pålagte bøder.

SIV's klagepunkter vedrørende proceduren og begrundelsen for beslutningen

A — *SIV's argumenter*

64 SIV har — før angivelsen af selskabets søgsmålsgrunde vedrørende sagens realitet — fremført en række klagepunkter vedrørende overholdelsen af procedurereglerne, bl.a. overholdelsen af princippet om retten til kontradiktion og, mere generelt, af retten til forsvar.

65 SIV har kritiseret Kommissionen for at have givet virksomheden meget korte frister til at redegøre for sine synspunkter, mens Kommissionens virksomhed strakte sig over et meget langt tidsrum. SIV har i denne forbindelse henvist til dom af 7. juni 1983 (forenede sager 100/80-103/80, Musique Diffusion française mod Kommissionen, Sml. s. 1825), og af 13. februar 1979 (sag 85/76, Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, Sml. s. 461), hvori Domstolen har fremhævet betydningen af retten til kontradiktion, for at den pågældende kan tage stilling til, dels om de fremførte faktiske forhold og andre omstændigheder virkeligt foreligger, og hvilken betydning de da har, dels de dokumenter, som Kommissionen påberåber sig til støtte for, at der foreligger en overtrædelse af traktaten.

66 SIV har understreget den aktive og afgørende indflydelse, som Cobelli kan have haft på Kommissionens adfærd, og har anført, at Kommissionen har hemmeligholdt dokumentationen vedrørende Cobelli. Følgelig har SIV anmodet Retten om at pålægge Kommissionen under sagen at fremlægge samtlige notater, breve og dokumenter vedrørende Alfonso Cobelli's og/eller hans virksomheds samt hans

advokaters kontakter til Kommissionen i forbindelse med den procedure, der fandt sted i Kommissionen.

67 Ifølge SIV indhentede Kommissionen oplysninger hos Fiat vedrørende de forretningsforbindelser, der består mellem Fiat-koncernen og glasproducenterne, uden at videregive oplysningerne til de berørte parter eller medlemmerne af det rådgivende udvalg. SIV anmoder Retten om at påbyde fremlæggelse af protokollatet vedrørende den af det rådgivende udvalg afgivne udtalelse tilligemed samtlige dokumenter og breve udvekslet mellem dette udvalg eller dets medlemmer og Kommissionen.

68 SIV har anført, at beslutningen indeholder alvorlige logiske brist for så vidt angår begrundelserne for konklusionerne. F. eks. har Kommissionen hævdet, at de italienske glasproducenter gav grossisterne ensartede rabatter, efter at den selektivt har valgt de [få] beviser, som kan støtte et sådant anbringende, og uden at have undersøgt, om anbringendet generelt er relevant og svarer til virkeligheden. Denne tendens til at presse ræsonnementet, således at det passer med bestemte konklusioner, er intet andet end resultatet af en passiv accept af synspunkter, der er fremført af tredjemand.

69 Endelig gør SIV gældende, at Kommissionen praktisk taget har ignoreret de tre producenters argumenter og de dokumenter, de har fremlagt, ved at gentage hovedindholdet af meddelelsen af klagepunkter i beslutningen.

70 SIV har endvidere i sin replik kritiseret, at Kommissionen på samme tid optræder som dommer og part. Selv om Domstolen allerede har haft lejlighed til at forkaste et sådant klagepunkt (dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, Van Landewyck mod Kommissionen, den såkaldte »Fedetab-dom«, Sml. s. 3125, og ovennævnte dom af 7.6.1983, Musique Diffusion française), har sagsøgeren opfordret Retten til at ændre retspraksis under hensyntagen til artikel 6, stk. 1, i den europæiske menneskerettighedskonvention og artikel 14, stk. 1, i De Forenede Nationers internationale konvention om borgerlige og politiske rettighe-

der. Ifølge SIV er de begrundelser, Domstolen har støttet sig på, ikke længere tilstrækkelige; også EF-systemet må nødvendigvis blive berørt af den reform af de nationale procedurer, herunder af forvaltningsretternes virksomhed, som er nødvendiggjort af pligten til at tilpasse de nationale ordninger til de i de internationale konventioner knæsatte principper.

71 Under alle omstændigheder finder SIV, at Kommissionen som følge af sin dobbeltrolle som udøver af en efterforsknings- og en beslutningsbeføjelse pålægges en endnu større forpligtelse til at respektere retten til kontradiktion (ovennævnte dom af 7.6.1983, Musique Diffusion française). Navnlig bør Kommissionen ikke have ret til at hindre den anden parts adgang til dokumenter eller oplysninger, som Kommissionen har tilvejebragt.

B — *Kommissionens argumenter*

72 Kommissionen har for det første anført, at den gav SIV en frist på tre måneder (fra 6.11.1987, hvor klagepunkterne blev meddelt SIV, til 2.2.1988, hvor SIV indgav sit svar) til at fremkomme med sine synspunkter. En sådan frist måtte være mere end tilstrækkelig til at udarbejde et fuldstændigt svar på meddelelsen af klagepunkter. Endvidere hidrører en stor del af den indsamlede dokumentation fra SIV selv eller var allerede SIV bekendt. Endelig gør Kommissionen opmærksom på, at den efter anmodning fra SIV forlængede fristen for indgivelse af svarskriftet.

73 Kommissionen har afvist anbringendet om, at den har tillagt Cobelli's klage overdreven vægt. De undersøgelser, der ligger til grund for beslutningen, blev til dels gennemført før klagen og under alle omstændigheder uafhængigt af denne.

74 Kommissionen finder ikke, at brevvekslingen mellem Cobelli og/eller dennes advokater og Kommissionen, som SIV har krævet fremlagt, overhovedet vedrører den

anfægtede beslutning. Hver eneste gang, Kommissionen har taget hensyn til erklæringer og/eller beviser fra Cobelli, også indirekte, er dette angivet i beslutningen. Af samme grund afviser Kommissionen klagepunktet om, at den »hos Fiat« skulle have indhentet andre oplysninger end dem, der nævnes i beslutningen.

75 Kommissionen har afvist påstanden om, at den ikke har taget hensyn til de berørte producenters bemærkninger. Kommissionen erklærer, at den meget nøje har afvejet bemærkningerne og sammenholdt dem med de beviser, de støttes på, og med de omstændigheder, der ligger til grund for den anfægtede beslutning.

76 Ifølge Kommissionen blev hele dokumentationen vedrørende den procedure, der førte til beslutningen, vedlagt meddelelsen om klagepunkter og sendt til SIV. Der er ikke over for SIV gjort begrænsninger med hensyn til selskabets adgang til det bevismateriale, som udgør grundlaget for beslutningen.

77 Med hensyn til SIV's krav om fremlæggelse af dokumenterne vedrørende det rådgivende udvalg finder Kommissionen, at der ikke er nogen som helst forbindelse mellem disse dokumenter og nærværende sag.

78 Kommissionen afviser endelig anbringendet om, at den ikke har fremlagt tilstrækkelige beviser til støtte for beslutningen.

79 For så vidt angår det yderligere anbringende i sagsøgerens replik, som vedrører den påståede overtrædelse af den europæiske menneskerettighedskonvention og De Forenede Nationers internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder, har Kommissionen anført, at den på baggrund af Domstolens praksis i dom af 18. oktober 1989 (sag 374/87, Orkem mod Kommissionen, Sml. s. 3283), af 17. oktober 1989 (sag 85/87, Dow Chemical Iberica mod Kommissionen, Sml.

s. 3165) og i ovennævnte dom af 29. oktober 1980, Fedetab, samt i ovennævnte dom af 7. juni 1983, Musique Diffusion française, under hele sagen i forhold til SIV har givet klart mere end de rettigheder, som Domstolen har fastslået som minimum ifølge retten til kontradiktion.

80 SIV har i stævningen tillige påberåbt sig EØF-traktatens artikel 2 og artikel 3, litra f). SIV har anført, at skulle man følge samtlige de i beslutningen fastsatte principper, ville dette få helt katastrofale følger for industrien og samhandelen, bl.a. en fuldstændig afskaffelse af enhver form for konkurrence — på grund af omfanget af de nødvendige investeringer og kravet om en langsigtet planlægning af disse — en tilskyndelse til at skabe et produktions- og handelssystem på et monopolistisk grundlag, en tilskyndelse til at hæve priserne i de forskellige distributions- og salgsled og en forsyningskrise.

81 Kommissionen har afvist disse påstande som generelle, selvmodsigende og uklare. Ifølge Kommissionen bygger beslutningen på en række ubestridelige kendsgerninger samt notater, der forklarer dem, og hvis bevisværdi ikke kan drages i tvivl på grundlag af SIV's hypoteser om markedets funktion.

C — *Rettens bemærkninger*

82 Retten bemærker, at der ifølge artikel 48, stk. 2, første afsnit, i Rettens procesreglement og artikel 42, stk. 2, første afsnit, i Domstolens procesreglement, som finder anvendelse på rettergangsmåden ved Domstolen og, efter henvisning af sagerne, med de fornødne lempelser på rettergangsmåden ved Retten, ikke må fremsættes nye anbringender under sagens behandling, medmindre de støttes på retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under den skriftlige forhandling. Med hensyn til anbringendet om overtrædelse af artikel 6 i den europæiske menneskerettighedskonvention og artikel 14 i De Forenede Nationers internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder fremgår det, at det først er fremsat af sagsøgeren i replikken, og at det ikke støttes på retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under den skriftlige forhandling. Følgelig må dette anbringende afvises.

83 Endvidere bemærker Retten, at sagsøgeren ikke nærmere har anført, hvorledes Kommissionen skulle have tilsidesat retten til kontradiktion og retten til forsvar. Følgelig kan anbringenderne om tilsidesættelse af retten til kontradiktion og retten til forsvar ikke anerkendes som begrundelse for annullation af beslutningen i dens helhed. I det omfang der endnu ikke er taget stilling til disse anbringender, og de vedrører visse særlige aspekter af beslutningen, vil de blive behandlet under realitetsbehandlingen af disse aspekter.

84 For så vidt angår anbringendet vedrørende traktatens artikel 2 og artikel 3, litra f), finder Retten, at dette generelt formulerede anbringende, der ikke har basis i konkrete faktiske omstændigheder, mangler ethvert retligt grundlag og derfor ikke kan begrunde annullation af beslutningen.

Realiteten

85 Sagsøgeren SIV har anført følgende søgsmålsgrunde til støtte for sine påstande:

— tilsidesættelse og forkert anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1, for så vidt angår bedømmelsen af, om der eventuelt eksisterer aftaler eller samordnet praksis mellem de italienske glasproducenter

— tilsidesættelse og forkert anvendelse af artikel 85, stk. 1, for så vidt angår betingelserne for dens anvendelse

— tilsidesættelse og forkert anvendelse af traktatens artikel 86

— tilsidesættelse og forkert anvendelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, for så vidt angår de pålagte bøder.

86 Sagsøgeren FP har anført følgende søgsmålsgrunde til støtte for sine påstande:

Med hensyn til anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1:

— vedrørende markedet for konstruktionsglas:

— urigtig bedømmelse af de faktiske omstændigheder og manglende beviser

— urigtig anvendelse af begrebet samordnet praksis

— vedrørende markedet for bilglas:

— urigtig bedømmelse af de faktiske omstændigheder og manglende beviser

— urigtig bedømmelse af den økonomiske og retlige sammenhæng

— vedrørende producenternes indbyrdes handel med glas:

— urigtig bedømmelse af de faktiske omstændigheder og manglende beviser

— konkurrencebegrænsende formål eller følger foreligger ikke.

Vedrørende traktatens artikel 86:

— urigtig anvendelse af begrebet kollektivt dominerende stilling

— urigtig bedømmelse af de faktiske omstændigheder

— ulovlig kumulativ anvendelse af artikel 85 og 86.

Vedrørende bøderne:

— tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17.

87 Sagsøgeren VP har anført følgende søgsmålsgrunde til støtte for sine påstande:

— Der foreligger ingen troværdige beviser på, at VP har medvirket ved nogen ulovlig aftale.

— Det blev ikke forsøgt at skaffe beviser fra uafhængige kilder.

— Fejlagtig bedømmelse af produktet, markedet og VP's adfærd på markedet.

88 De tre sagsøgeres klagepunkter kan henføres under tre søgsmålsgrunde: bedømmelsen af markedet (A), de anførte faktiske omstændigheder og beviserne (B) og den retlige vurdering (C). Ifølge sagsøgerne indeholder beslutningen ingen økonomisk analyse af markedet, hvilket gør hele beslutningen mangelfuld. Med hensyn til beviserne hævder sagsøgerne, at de beviser, der er lagt til grund, for størstedelens vedkommende er et yderst selektivt udvalg af citater, som burde være læst både i sammenhæng med det dokument, som de blev taget fra, og i sammenhæng

med de virkelige forhold på markedet. Derfor hævdes den retlige vurdering af de såkaldte kendsgerninger at være fejlbehæftet for så vidt angår anvendelsen af såvel artikel 85 som artikel 86.

89 Med hensyn til den anden søgsmålsgrund — de anførte faktiske omstændigheder og beviserne — skal Retten allerede nu nævne et forhold, der først kom for dagen, da Kommissionen, som det er nævnt ovenfor (præmis 41), blev anmodet om i deres originale form at fremlægge de dokumentbeviser, hvorpå den havde støttet sin beslutning.

90 I henhold til artikel 14, stk. 1, litra b), i forordning nr. 17 har Kommissionen i forbindelse med kontrolundersøgelserne hos virksomhederne kun beføjelse til at tage afskrifter eller ekstraktudskrifter af bøger og forretningspapirer. I denne sag er mange af de dokumenter, som Kommissionen henviser til i meddelelsen om klagepunkter, og som den har sendt til virksomhederne i form af fotokopier, håndskrevne, undertiden knap læselige notater på italiensk. I visse tilfælde fremgår det klart af det fremsendte dokuments form, at det kun var en del af det originale dokument. Andre dokumenter var interne memoranda fra virksomhederne eller disses datterselskaber. Også for disses vedkommende var det tydeligt, at der i visse tilfælde kun var tale om dele af dokumentet. I andre tilfælde fremgik det ikke klart af det fremsendte dokument, at der var tale om et uddrag.

91 Det fremgår af bevisoptagelsen, som Retten anordnede, at Kommissionens tjenestegrene, da de gjorde dokumentbeviserne klar til fremsendelse til virksomhederne, bevidst slettede eller udelod visse relevante afsnit, uden at der forelå et hensyn til beskyttelse af forretningshemmeligheder. Der henvises i den forbindelse bl.a. til den fuldstændige udradering af ni ord i et håndskrevet notat af 30. januar 1985 fra SIV (374).

92 Fire gange henvises der i beslutningen til dette notat af 30. januar 1985, dels som bevis på, at »de tre producenter har indgået aftale om prislister og salgsbetingelser« i konstruktionsglassektoren (betragtning 62 i den retlige vurdering, som gengiver betragtning 27 og 32 i sagsfremstillingen), dels som bevis på, at der havde fundet drøftelser sted om, »hvorledes der kunne gennemføres prisforhøjelser over for Fiat-koncernen« (betragtning 47 i sagsfremstillingen). I beslutningens betragtning 24, andet afsnit, anføres det udtrykkeligt, at dette dokument blev sendt til virksomhederne sammen med meddelelsen om klagepunkter, og det citeres i afsnit 23 (side 17) i meddelelsen. Det relevante afsnit er i originaldokumentet affattet som følger:

» — Problema Fiat

— Scaroni (FP) pensa di non potersi battere per fermare PPG

— aumento fori et staffette come cavallo di Troia in Fiat per aumento prezzi«

(»Problemet med Fiat — Scaroni (fra FP) mener ikke, at han kan kæmpe for at standse PPG (VP)); — forhøjelse vedrørende huller og knægte (mekanisme til oprulning af sideruderne) som trojansk hest hos Fiat for prisforhøjelser«).

I den fotokopi, der blev fremsendt sammen med meddelelsen om klagepunkter, var ordene »Scaroni pensa di non potersi battere per fermare PPG« (»Scaroni mener ikke, at han kan kæmpe for at standse PPG«) blevet slettet. I selve meddelelsen af klagepunkterne citeres passagen som følger: »Problema FIAT — aumento fori e staffette come cavallo di Troia in FIAT per aumento prezzi«, uden angivelse af, at der er udeladt nogle ord.

93 Retten finder det klart og ubestrideligt, at notatets indhold er helt ændret ved udeladelsen af de pågældende ni ord. Var disse ni ord medtaget, kunne notatet bruges som bevis for en skarp konkurrence mellem SIV og FP på den ene side og

VP på den anden side. I retsmødet forsøgte Kommissionen uden held at give en objektivt begrundet forklaring på slettelsen af disse ord.

94 Retten må konstatere, at det ikke er det eneste eksempel på anvendelsen af denne fremgangsmåde; andre eksempler vil blive kommenteret nedenfor (se navnlig præmis 214, 215, 224, 236 og 246). Endvidere bemærker Retten, at SIV's ovennævnte notat af 30. januar 1985 samt et andet SIV-notat af 24. juni 1985 (715) figurerer på den liste over dokumenter, der udtrykkeligt eller underforstået henviser til VP, som Kommissionen har forelagt Retten som værende dokumenter, der underforstået henviser til VP, selv om det af den fuldstændige udgave af notaterne fremgår, at de udtrykkeligt nævner VP. Dette tyder på, at ikke alle Kommissionens tjenestegrene har haft den fuldstændige version af dokumenterne til rådighed.

95 Under disse omstændigheder finder Retten, at den ved vurderingen af sagsøgernes anden søgsmålsgrund nøje bør undersøge arten og rækkevidden af de beviser, Kommissionen har lagt til grund for sin beslutning. I betragtning af, for det første, at bevisernes art og rækkevidde hænger nøje sammen med beslutningens analyse af det pågældende markeds art og funktion, og, for det andet, at parterne navnlig har koncentreret deres argumenter omkring undersøgelsen af nævnte marked, bør det imidlertid med henblik på disse argumenter først undersøges, hvorledes markedet er vurderet i beslutningen. Dernæst vil de beviser, der er lagt til grund, og de konklusioner, der er draget heraf i beslutningen, blive undersøgt. Endelig vil den retlige bedømmelse vedrørende traktatens artikel 85 og 86 blive undersøgt.

A — *Bedømmelsen af markedet*

1. Den anfægtede beslutning

96 Denne del af beslutningen (betragtning 2-17) falder i tre dele: produktet, udbuddet og efterspørgslen. Det skal dog allerede på dette sted bemærkes, at Kommissionen i retsmødet hævdede, at da de skriftlige beviser for aftalerne mellem de tre producenter er klare og utvetydige, er enhver undersøgelse af markedsstrukturen over-

flødig. Denne del af beslutningen må betragtes som beskrivende, ikke analyserende.

a) Produktet

97 Det væsentlige i produktbeskrivelsen i beslutningens betragtning 2-5 er gengivet i præmis 1-3 ovenfor. I beslutningen hedder det, at det italienske marked »tegner sig således for ca. 20% af det europæiske marked for bilglas og omtrent samme andel af det europæiske marked for konstruktionsglas« (betragtning 6). Udviklingen på det italienske marked for planglas fremgår af tabellerne i bilag I til beslutningen.

b) Udbuddet

98 I beslutningen fastslås det, at de tre producenter »dækkede... gennemsnitligt 79% og 95% af den italienske efterspørgsel efter henholdsvis konstruktionsglas og bilglas« (betragtning 7 og bilag II). Derefter følger (i betragtning 8-10) en beskrivelse af de tre producenter.

99 FP er et datterselskab af SG, som gennem FP eller andre selskaber i koncernen ejer flere selskaber, herunder Luigi Fontana SpA, som ifølge beslutningen er den største forarbejdende engrosvirksomhed på det italienske marked. FP har et float-anlæg i Pisa og sammen med SIV et float-anlæg i San Salvo, som drives af Flovetro, et datterselskab af SG. FP er den eneste producent af støbt glas i Italien (betragtning 8).

100 SIV, som kontrolleres af det statslige holdingselskab EFIM, har to float-anlæg i San Salvo, hvoraf ét drives af Flovetro. Desuden ejer SIV ét selskab i Italien og ét i Spanien, som fremstiller bilglas, ét i San Salvo, der fremstiller spejlglas, samt to salgsvirksomheder i henholdsvis Frankfurt og Paris. SIV overtog i 1986 kontrollen med Veneziana Vetro og Splintex SpA, medens det har overdraget Glaverbel kontrollen med selskabet Ilved (betragtning 9).

101 VP, et datterselskab af PPG, har to float-anlæg i henholdsvis Cuneo og Salerno og kontrollerer selskabet Pennitalia Securglass, der fremstiller automobilglas. I 1982 overtog PPG Boussois, der er »et gammelt firma inden for glasproduktionen« med »en solid stilling på det franske marked for automobil- og konstruktionsglas« (betragtning 10).

102 I betragtning 11 findes to tabeller, som viser henholdsvis de tre selskabers markedsandele (dvs. på det italienske marked) på grundlag af tallene i bilag 2 og deres andele af det europæiske marked. Det europæiske planglasmarked domineres af et snævert oligopol omfattende SG, SIV, PPG, Pilkington, Glaverbel (Asahi-koncernen) og Guardian. Disse koncerners virksomhed omfatter både råvarefremstilling og forarbejdning (betragtning 12).

103 Med hensyn til kapaciteten på dette marked støtter beslutningen sig på de prognoser, Groupement Européen des Producteurs de Verre Plat (herefter benævnt »GEPVP«) udarbejdede i juni 1986 (for De Ti for perioden indtil 1996) og i juni 1987 (for De Tolv for perioden indtil 1989). Fællesskabets produktion var fuldt tilstrækkelig til at dække efterspørgslen i 1980-1987, hvorunder eksporten til tredjelande altid havde været større end importen fra disse. Endvidere ville efterspørgslen efter glas i Fællesskabet i bedste fald kun stige med 1 til 3% årligt. GEPVP forudså således, at den betydelige overskudskapacitet i begyndelsen af 1980'erne fortsat ville gøre sig gældende i de kommende år, om end i mere moderat omfang.

104 Ifølge FP andrager de gennemsnitlige investeringer i et float-anlæg på 150 000 t/årligt ca. 70,5 til 86 mio. ECU, hvis der er tale om ombygning af et eksisterende anlæg, og det dobbelte af dette beløb, hvis der skal bygges et helt nyt anlæg. Under disse omstændigheder må det udelukkes, at andre producenter kan komme ind på markedet inden for en overskuelig fremtid (betragtning 12).

105 På markedet for bilglas kræver forarbejdningsvirksomheden forskellige produktionsanlæg for hver teknik, idet hvert anlæg må indrettes under hensyn til de former og tekniske specifikationer, der efterspørges. Dette medfører en ret hurtig forældelse af teknikken, nemlig efter syv-otte år, på grund af den tekniske udvikling inden for bilfremstilling. Ifølge FP kan et anlæg til fremstilling af 650 000 bilkomponenter pr. år anslås til 40 mio. ECU. Dette betyder, at »kun få virksomheder kan påtage sig de omkostninger og risici, der er forbundet med forarbejdning af bilglas« (betragtning 13).

c) Efterspørgslen

106 Producenterne af planglas til konstruktionsformål leverer deres produkter til engrosforhandlere og forarbejdningsvirksomheder. Forarbejdningsvirksomhederne og engrosforhandlerne tegner sig for henholdsvis ca. 40% og 60% af efterspørgslen. Engrosforhandlerne forarbejder selv mindst halvdelen af det glas, de har købt, medens resten sælges til mindre forarbejdningsvirksomheder eller, for størstedelens vedkommende, direkte til den endelige forbruger (betragtning 14, første afsnit). Forarbejdningsvirksomhederne konkurrerer ofte med de planglasproducenter, der har en forarbejdningsafdeling. Undertiden stiller planglasproducenterne deres teknologi til rådighed for forarbejdningsvirksomhederne og meddeler dem licens til forarbejdning af produkterne (betragtning 14, andet afsnit).

107 Producenterne af bilglas leverer deres produkter til bilfabrikanter. I beslutningen beskrives et produkts to udviklingsstadier: prototypestadiet, hvor kun én eller to producenter er inddraget, og markedsføringsstadiet, hvor fabrikanterne henvender sig til et større antal producenter (betragtning 15).

108 I beslutningen fastslås det (betragtning 16), at markedet for konstruktionsglas »i 1979 til 1983 var præget af en faldende efterspørgsel i forbindelse med afmatningen i den europæiske økonomi. Siden 1984 er efterspørgslen igen vokset, hvilket har givet producenterne mulighed for at gennemføre væsentlige prisforhøjelser navnlig fra andet halvår 1985.

Glasproducenterne skønner, at efterspørgslen efter glas vil stige med mellem 1% og 3% årligt i løbet af de næste ti år, jf. nr. 12«.

109 Markedet for bilglas er »i høj grad knyttet til udviklingen i bilproduktionen, som i Italien og det øvrige Europa efter den anden oliekrise gik ind i en afmatningsfase, der varede indtil 1984. Man har først fra 1985 kunnet konstatere et nyt opsving i produktionen, som blev forstærket i 1986 og 1987. Det skønnes, at stigningen i efterspørgslen efter bilglas i de kommende ti år vil være lidt mindre end efterspørgslen efter konstruktionsglas« (betragtning 17).

2. Sagsøgernes argumenter

110 Under hele sagen, såvel i Kommissionen som for Retten, har sagsøgerne fremhævet, at den omstændighed, at der ikke er foretaget en økonomisk analyse af markedet, gør hele beslutningen ugyldig. I retsmødet fremlagde de i fællesskab deres markedsanalyse, hvoraf de væsentlige dele skal gengives her med tilføjelse af enkelte individuelle argumenter.

a) Det principielle argument

111 Sagsøgerne gør gældende, at beslutningen, selv om den beskriver de to markeder, konstruktionsglas- og bilglasmarkedet, ikke drager de konklusioner, som nødvendigvis følger heraf ved beslutningens analyse af parternes adfærd og af de økonomiske fænomener, som den beskriver. Kommissionen er forpligtet til at tage hensyn til samtlige de omstændigheder, herunder det pågældende markeds særlige kendetegn, som udgør den økonomiske og retlige baggrund for den anfægtede aftale eller samordnede praksis (Domstolens dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie mod Kommissionen, Sml. s. 1663). Eftersom det kategorisk bestrides, at der forelå samordnet praksis, må det kræves, at markedsanalysen ikke alene kunne godtgøre, at virksomhedernes adfærd virkede konkurrencebegrænsende, men også, og frem for alt, at virksomhedernes adfærd kun kunne forklares ved, at der havde fundet en forbudt samordning sted, og ikke ved markedskræfternes frie spil. Analysen af

markedet var derfor nødvendig af to grunde: dels for i mangel af skriftlige beviser at bevise, at den påståede samordnede praksis havde fundet sted, dels for at påvise denne praksis' konkurrencebegrænsende virkninger.

b) Argumenterne om produktet

112 Sagsøgerne, som er enige i, at planglas kan inddeles i tre slags, nemlig trukket glas (eller rudeglas), støbt glas (på italiensk »greggi«) og krystalglas (som tidligere blev fremstillet ved støbning, men nu næsten udelukkende ved float-metoden), har gjort opmærksom på, at de tegner sig for henholdsvis 0,5%, 4,5% og 95% af det italienske marked (oplysninger fra Assovetro, 227). Selv om beslutningen vedrører planglas i almindelighed, angår den næsten udelukkende virksomhedernes adfærd på float-glas-området.

113 Støbt glas adskiller sig fuldstændigt fra de to andre typer planglas, hvad angår både egenskaber (gennemskinneligt, men ikke gennemsigtigt) og anvendelsesmuligheder. Dette produkt, der udelukkende er beregnet til visse bygge- og dekorationsformål, er i tilbagegang (188). Det er derfor på grund af den store import til lave priser fra Østeuropa og Tyrkiet (188, 235) ikke længere rentabelt at fremstille denne type glas, der har en meget lille værditilvækst. I Italien har kun FP siden 1983 haft et produktionsanlæg til støbt glas (229, 235). Kommissionen har ikke sondret mellem støbt glas og float-glas til byggeindustrien og har angrebet FP's og SIV's adfærd med hensyn til float-glas på grundlag af dokumenter om støbt glas.

114 Med hensyn til float-glas som grundprodukt er dette blevet et helt banalt ensartet produkt. Samtlige producenter benytter samme teknologi ved bygningen af float-anlæg; produktionsteknikkerne for float-glas er mere eller mindre identiske i hele Europa og endog på verdensplan; stort set har de europæiske fabrikker samme kvalitetsnormer og -kriterier, samme arbejdsgange og samme kvalifikationsniveau. Heraf følger, at det er yderst vanskeligt for brugerne at skelne mellem de forskellige producenters grundprodukter. I virkeligheden er planglas som grundprodukt blevet til en slags råmateriale, en »commodity« som guld eller aluminium. Det er grunden til, at glaspriserne er næsten ens i de lande, hvor de største glasproducen-

ter er etableret. De prisforskelle, der måtte være, skyldes ekstraomkostninger som f.eks. transportomkostninger. Denne kendsgerning er afgørende for den rette forståelse af markedets struktur og af virksomhedernes praksis og adfærd på visse områder.

115 Float-glas fremstilles i mange forskellige farver og tykkelser. Ud over klart glas findes der på det europæiske marked for konstruktionsglas seks farver og på markedet for bilglas fire farver. Produktionen af farvet glas er vanskeligere og dyrere end produktionen af klart glas på grund af tilsætningen af flere mineraler og kemiske stoffer. Der findes i øvrigt ca. 15 forskellige tykkelser, fra 2 mm til over 20 mm.

116 Kommissionen har selv i beslutningen af 1981 anerkendt, at der er tale om et homogent produkt (punkt II. A.3. a.1 på side 39), hvorimod den i den nu foreliggende beslutning har afvist, at der er homogenitet, eller at dette kan forklare visse fænomener, den har konstateret på markedet.

117 Planglasindustrien dækker forskellige aktiviteter og brancher, som de vigtigste produktion af grundglas (jf. ovenfor), forarbejdning og fremstilling af specialprodukter.

118 Beslutningen tager ikke hensyn til forarbejdningsvirksomhedens omfang. Næsten 78% af den samlede produktion forarbejdes (isoleringsglas, lamineret glas til byggeindustrien og spejlglas, sikkerhedsglas til byggeindustrien, glas til elektriske husholdningsartikler, spejlbelægning), og forarbejdningsprocesserne omfatter lamination, hærdning, armering, fremstilling af termoruder og isolationsglas osv. I Italien udøves hovedparten af denne virksomhed af selvstændige virksomheder, idet visse forarbejdningsvirksomheder udelukkende beskæftiger sig med dette, mens andre udøver en blandet grossist-, forhandler- og forarbejdningsvirksomhed. De rene

forarbejdningsvirksomheder følger deres egne parametre og prioriterer anderledes end grossisterne, fordi de er mindre følsomme over for prisudsving og ikke foretager spekulationskøb. Deres fortjeneste skyldes den ved forarbejdningen opnåede værditilvækst og ikke blot køb og salg af produkter.

119 De former for adfærd, der anfægtes i beslutningen (ensartede prislister og rabatter, samtidig udsendelse af prislister, klassificering af grossister, møder osv.), vedrører alene float-glas i form af grundprodukter, som distribueres gennem grossisterne. Kun 30% af det samlede forbrug af planglas i Italien berøres af denne adfærd, og ikke de 76-80%, der angives i beslutningen, hvilket giver et falsk billede af adfærdens følger og grovhed.

120 Specialprodukterne, som der heller ikke er taget hensyn til i beslutningen, er højteknologiske produkter, der opfylder særlige og meget strenge kriterier (f.eks. spejlglas, lamineret glas, glas med lav stråleevne, spejlbelægning). Disse produkter er meget forskellige fra den ene producent til den anden, og producenterne fører en sand teknologisk kamp for hele tiden at udvikle nye produkter, hvilket har strategisk betydning for deres markedsposition. Disse yderst konkurrencedygtige produkter udgør over en tredjedel af de anklagede virksomheders omsætning. Hertil kommer, at de øger de øvrige produkters konkurrenceevne, idet de gør det muligt for de enkelte producenter at styrke deres image, trænge ind på nye markeder og således styrke deres stilling på markedet for planglas og forarbejdet glas. I øvrigt er specialprodukterne grundlaget for genoplivningen af konstruktionsglassektoren.

121 Markederne for bilglas og konstruktionsglas er organiseret og fungerer på to vidt forskellige måder, idet markedet for konstruktionsglas hovedsagelig forsynes gennem grossister og forarbejdningsvirksomheder, til hvem producenterne sælger deres uforarbejdede produkter eller produkter, der er masseforarbejdet, mens markedet for bilglas er et marked, hvor glasset forarbejdes efter bilfabrikanternes specifikationer og leveres direkte af producenterne til bilfabrikanterne. At der ikke findes mellemmænd på bilglasmarkedet kan forklares ved forarbejdningens store omfang, indviklede karakter og høje omkostninger, ved nødvendigheden af tæt, løbende kontakt med bilfabrikanterne med henblik på udviklingen og færdigfremstillingen

af modellerne og ved »just in time«-princippet (levering direkte til samlebåndet uden oplagring hos bilfabrikanten).

122 Kommissionen har anerkendt denne sondring mellem de to markeder i forbindelse med artikel 85, men har nægtet at tage hensyn til den i forbindelse med anvendelsen af artikel 86. Uden at give den mindste forklaring har Kommissionen hævdet, at det er planglasmarkedet i almindelighed, der skal tages i betragtning.

123 Vedrørende de særlige træk ved den industrielle produktion af float-glas har sagsøgerne understreget, at float-ovne er meget tunge og ufleksible produktionsanlæg. For at være rentable skal de have en stor kapacitet (ca. 500 tons daglig) og udnyttes maksimalt (hele døgnet rundt) og rationelt. Bygningen af et float-anlæg kræver store investeringer (ca. 100 mio. ECU), hvilket betyder, at industrien hverken hurtigt eller smidigt kan tilpasse sig udsvingene i efterspørgslen. Når først et float-anlæg er opført, skal det fungere uafbrudt, hvilket nødvendigvis medfører en produktionsstigning og fare for overkapacitet.

124 Float-anlæggene er ej heller fleksible i drift, idet en float-ovn kun kan producere én farve og én tykkelse ad gangen. Hver gang der skiftes farve, tager det tid (ca. 14 dage) og medfører et stort produktionstab (7 000 tons salgbare produkter for en ovn med en kapacitet på 500 tons daglig). For at kunne svare sig skal hver produktionsserie være lang og dække et stort behov, men der efterspørges mange forskellige produkter på markedet. På grund af planglassets volumen er det heller ikke rentabelt at oplagre det i store mængder over lange perioder.

125 Endelig skal den nødvendige periodiske reparation og vedligeholdelse finde sted, mens maskinerne ikke arbejder, hvilket betyder et stop for produktionen efter femseks år. I flere måneder skal float-anlæggene standses med henblik på sådan repa-

ration og vedligeholdelse, såvel som med henblik på teknologiske forbedringer og eventuelle kapacitetsforøgelser.

126 Samtlige disse faktorer gør det yderst vanskeligt at tilpasse udbuddet efter efterspørgslen og er medvirkende til, at det af tekniske såvel som af økonomiske årsager er umuligt for den enkelte producent hele tiden at råde over hele produktsortimentet. Disse tekniske og økonomiske hensyn, som tvinger til at forene kravet om den mest rationelle kapacitetsudnyttelse med nødvendigheden af at være til stede på markedet, forklarer, hvorfor producenterne har en objektiv interesse i alt efter omstændighederne at købe af eller sælge til deres konkurrenter.

127 Det er rigtigt, at »kun få virksomheder kan påtage sig de omkostninger og risici, der er forbundet med forarbejdning af bilglas« (betragtning 13), men sagsøgerne understreger, at dette skyldes de forhold, der er redegjort for i præmis 121 ovenfor.

c) Argumenterne om udbuddet

128 Den samlede produktionskapacitet for (salgbare) produkter i Europa i 1989 må ifølge sagsøgerne anslås til næsten 5 100 000 tons, mens den lå på 4 444 000 tons i 1986 og 4 176 000 tons i 1982 (kilde: GEPVP, 175). Italiens produktion af floatglas var i 1985 700 000 tons og i 1986 673 000 tons. Denne mængde blev produceret på fem float-anlæg, hvoraf ét tilhørte FP, ét SIV, ét FP og SIV i fællesskab og to VP (kilde: Assovetro Istat, 187). Ved udgangen af 1987 satte SIV et nyt floatanlæg i drift i Porto Marghera (Veneziana Vetro).

129 På det europæiske marked for planglas, inklusive Det Forenede Kongerige, er Italien det tredjestørste — eller fjerdestørste (afhængig af året) — marked, idet landet i 1986 tegnede sig for 14,1% af det samlede forbrug af planglas i Europa, men aldrig tidligere har tegnet sig for over 16,3% (189).

130 Ifølge beslutningen har de tre italienske producenter 79% af det italienske marked for konstruktionsglas. Sagsøgerne hævder, at deres andel af det italienske marked for konstruktionsglas i den pågældende periode — selv da andelen var størst — aldrig har ligget højere end de 63,7%, den nåede op på i 1986, da SIV overtog kontrollen med Vetrocoke. I gennemsnit har deres markedsandel ligget på 56,2% mellem 1982 og 1986. Dette forklares ved, at importen fra Frankrig ifølge Kommissionen ikke kan betragtes som uafhængig import, såfremt sælgeren er et selskab, der er forbundet med en italiensk producent. Der er ikke anført nogen begrundelse for dette synspunkt. Boussois, et søsterselskab til VP, havde en ekstern aktionær, som ejede 30% af kapitalen, og som bestemte, at selskabet skulle pleje sine egne interesser uafhængigt af VP, som selv for 20%'s vedkommende ejedes af uafhængige aktionærer og således heller ikke var fuldstændig under PPG's kontrol. Importen til Italien fra Boussois var en uafhængig import (Domstolens dom af 22.10.1986, sag 75/84, Metro mod Kommissionen, Sml. s. 3021). Under alle omstændigheder udgjorde importen i 1986 ca. en tredjedel af det italienske marked for planglas til byggesektoren. Selv om markedsstrukturen har ændret sig lidt efter PPG's overtagelse af Boussois i 1982, viser importen, også fra søsterselskaber, ikke desto mindre, at det kan betale sig at importere. Eksporten er ligeledes ganske betydelig (30%).

131 Under disse omstændigheder er det urigtigt, når det i beslutningen hævdes, at Italien er det relevante geografiske marked, fordi virksomhederne kun kan eksportere de mængder, der produceres til marginalomkostninger. Denne påstand støttes ikke af noget dokument i sagsakterne. I beslutningen af 1981 samt beslutning 84/388/EØF af 23. juli 1984 om aftaler og samordnet praksis inden for planglasindustrien i Benelux-landene (EFT L 212, s. 13, herefter benævnt »beslutningen af 1984«) har Kommissionen fremhævet betydningen af handelen inden for Fællesskabet. I beslutningen af 1981 (betragtning 6, side 35) har Kommissionen således anført, for det første, at de italienske producenters markedsandele på hele planglasmarkedet i Italien lå på 20% for FP, 14% for SIV, 14% for VP, 3% for Fabbrica Sciarra og 3% for Vetro Coke, mens den resterede del af efterspørgslen på markedet, nemlig 46%, dækkedes af importen, og, for det andet, at SIV og VP i 1976 og 1977 solgte ca. 55% af deres respektive produktion på de øvrige EF-markeder.

132 Vel gennemgik planglassektoren, som det anføres i beslutningen, i begyndelsen af 80'erne en vanskelig kriseperiode præget af stor overskudskapacitet, stadig stigende produktionsomkostninger, krise i bygge- og automobilsektoren og stigning i energipriserne, hvilket gav producenterne store tab. Men de selv samme producenter gennemførte de nødvendige strukturomlægninger (lukning af urentable eller forældede anlæg, personalenedskæringer, tilførsler af ny kapital, nye investeringer i mere effektive anlæg, forskning og udvikling af specialprodukter osv.). Planglasindustrien har i modsætning til den øvrige tunge industri i Fællesskabet (f.eks. jern- og stålindustrien) overvundet krisen uden større indgreb eller særlige fællesskabs- eller nationale foranstaltninger til fordel for bestemte brancher. I tidsrummet 1982-1986, som den anfægtede beslutning vedrører, var der således tale om en dynamisk industri, som ikke på nogen måde søgte at overvinde krisen ved hjælp af delinger af markedet og andre forbudte aftaler, men handlede positivt og traf sunde økonomiske foranstaltninger.

133 Det er forkert, når Kommissionen fastslår, at markedet er stagnerende, præget af overskudskapacitet og ikke åbner adgang for nye producenter. Tværtimod er der sket — og vil der stadig ske — hyppige og store forandringer på markedet. Asahi's overtagelse af Glaverbel, PPG's overtagelse af Boussois, Pilkington's overtagelse af Flachglas, Guardian's etablering i Luxembourg midt i en krisetid og igangsætningen af ni nye anlæg siden 1981, hvorved produktionskapaciteten er steget fra 3,8 mio. tons i 1981 til over 5,1 mio. tons i 1989, er tegn på den skarpe konkurrence, der er mellem producenterne, som uden ophør bekæmper hinanden med nye investeringer og nye produkter.

134 Faktisk var der, trods den almindelige situation med overskudskapacitet i Europa, på det italienske marked en forsyningsmangel, som gjorde det særlig interessant for de udenlandske producenter. Denne situation blev bekræftet af import- og eksportudviklingen i Italien (253A).

135 I øvrigt har SIV og VP anført, at inflationen i Italien i den pågældende periode var meget høj, mellem 12% og 20% alt efter året, hvilket indebærer, at prisforhøjelserne synes større, end de i virkeligheden var, og at virksomhedernes samtidige prisforhøjelser ikke nødvendigvis var ulovlige (215).

136 Et andet væsentligt forhold er, at begrebet »producent« faktisk dækker flere brancher: produktion af grundproduktet planglas, forarbejdning af konstruktionsglas, forarbejdning af bilglas og produktion af specialprodukter. Ganske vist vedrører samtlige disse aktiviteter planglas, men der er tale om forskellige markeder, som har hver sin struktur. Salget af grundproduktet planglas har således ikke nødvendigvis nogen indflydelse på markedet for forarbejdet bilglas, som følger andre love.

137 Hver af de tre producenter har lagt sin egen strategi med forskellig vægt på de forskellige brancher:

— FP koncentrerer sig som led i arbejdsdelingen i Saint-Gobain-koncernen om det italienske marked og har en betydelig virksomhed inden for forarbejdning af konstruktionsglas.

— SIV ser sin konkurrencemæssige fordel i navnlig at koncentrere sig om forarbejdning af bilglas og spreder sin forarbejdningskapacitet og sit salg over hele Europa; i 1986 eksporterede virksomheden 50% af produktionen, som i hvert fald i den i beslutningen omhandlede periode kun omfattede en mindre produktion af grundglas.

— VP har navnlig produktion af grundglas og kun forarbejdningsvirksomhed af lille omfang. I 1986 eksporterede VP 40% af sine produkter.

138 De tre virksomheder adskiller sig ligeledes med hensyn til struktur, idet SIV ikke indgår i nogen multinational koncern, men kontrolleres af det statslige italienske holdingselskab EFIM, en ikke-industriel partner fra den offentlige sektor, som ikke har samme mål, interesser eller virkemidler som koncernerne i den private sektor.

139 Endvidere skete der store ændringer i virksomhedernes respektive markedsandele. Mellem 1982 og 1986 øgede FP sin andel af konstruktionsglasmarkedet med 22%, mens SIV's og VP's andele faldt med henholdsvis 8 og 12%.

d) Argumenterne om efterspørgslen

140 For så vidt angår konstruktionsglassektoren har sagsøgerne understreget, for det første, at forarbejdningsvirksomhederne står i en helt anden konkurrencesituation på grund af den værditilvækst, forarbejdningen giver, og, for det andet, at Kommissionen ikke har været opmærksom på grossisternes dispositioner.

141 Hvad angår grossisterne er efterspørgslen meget koncentreret, idet de 20 største grossister aftager over 80% af de produkter, der distribueres ad denne vej. Grossisterne har haft meget store vanskeligheder på grund af forældede ledelsesmetoder og -principper, en utilstrækkelig likviditet i forhold til deres virksomhed, hvilket medfører unormalt store finansielle omkostninger, og konkurrencen fra producenter, som har deres eget forhandlersystem. For at overvinde disse vanskeligheder prøvede grossisterne at indgå i sammenslutninger. Fra midten af 70'erne oprettede de største virksomheder inden for engrossalg af planglas i Italien sammenslutninger med henblik på fastlæggelse af en fælles handelspolitik for alle i forbindelse med både indkøb og videresalg. Beslutningen af 1981 fastslog ulovligheden af disse grossistsammenslutninger, som havde til formål at begrænse den indbyrdes konkurrence. Grossisternes høje organisationsgrad, der dels har til formål at opnå bedre vilkår dels at begrænse den indbyrdes konkurrence, er et væsentligt kendetegn ved markedet for planglas til byggeindustrien i Italien.

142 En omhyggelig gennemlæsning af Cobelli's klage viser meget tydeligt, at virksomheden klagede over, at ikke alle grossister fik samme vilkår, og at de mere fordelagtige vilkår, nogle grossister havde, førte til konkurs og lukning for mange virksomheder, herunder klagerens. Dette stemmer overens med konklusionerne i den rapport, Battelle fremlagde på Tropea-mødet om udviklingen i distributionen af planglas til byggeindustrien i Italien (276), og som fastslår, at der er problemer med forhandlingen af planglas i Italien. Den nævnte klage har intet at gøre med anklagerne vedrørende aftaler mellem producenterne om prisforhøjelser. I øvrigt må det påpeges, at Cobelli hævder, at virksomhedens situation blev uholdbar fra 1982, dvs. lige efter beslutningen af september 1981, hvori Kommissionen fastslog ulovligheden af sammenslutningerne mellem grossisterne og af disses forsøg på at få producenterne til at forpligte sig til at yde differentierede rabatter til sammenslutningernes medlemmer på grundlag af kundelister. I virkeligheden klager Cobelli over en situation, der var blevet uholdbar, fordi producenterne ikke længere ville opfylde grossisternes krav om, at der blev fastsat de samme priser og vilkår for alle.

143 For så vidt angår bilglasmarkedet har sagsøgerne gjort gældende, at selv om beslutningen korrekt anfører de væsentligste kendetegn ved bilglasmarkedet, drager Kommissionen ikke de konklusioner, der følger heraf. Bilfabrikanterne er både dem, der komponerer musikken og dirigerer orkesteret, og leverandørerne af bilglas er i meget vidt omfang afhængige af dem. Markedet bestemmes helt af efterspørgslen. Den eneste begrænsning, der er i bilfabrikanternes magt for så vidt angår glasleverandørerne, ligger i, at de tekniske muligheder for at fremstille og forme glasdelene til en bil afhænger af glasproducentens teknologiske formåen. Men når først modellen er fastlagt, er det bilfabrikanten, der helt bestemmer leverancernes skæbne.

144 Sagsøgerne har kraftigt understreget, at forarbejdningsanlæggene ret hurtigt forældes teknisk, og at deres kapacitet skal udnyttes maksimalt, for at de kan afskrives, hvilket i øvrigt erkendes i beslutningen. For det første søger producenten derfor at opnå så store ordrer som muligt fra bilfabrikanten og er normalt ikke interesseret i at dele den tildelte kvote med andre. For det andet skal producenten kunne forudse bilfabrikanternes fremtidige behov med hensyn til modeller, tekniske specifikationer og forventede mængder for at kunne dække efterspørgslen, når den op-

står. Det må faktisk påregnes, at der går ét år fra det tidspunkt, hvor opførelsen af et nyt forarbejdningsanlæg begynder, til det tidspunkt, hvor det sættes i gang. Et anlæg til fremstilling af bilglas er så specielt, at det, når det først er opført, er meget ufleksibelt og skal arbejde på fuld kraft for at være rentabelt.

145 Hvad angår udviklingen af modeller er det klart, at såfremt »producenten / udvikleren« af prototypen selv kunne vælge, ville han sætte sig på hele markedet og derved opnå betydelige stordriftsfordele. Han ville ikke have nogen interesse i at dele markedet med konkurrerende producenter. Men dette er ikke den politik, der følges af bilfabrikanterne, og blandt sagens akter findes sigende beviser på Fiat's styrke i kontraktforhandlingerne (721 ff.).

146 Med hensyn til fordelingen af forsyningskilder og de »kvoter«, der tildeles af automobilfabrikanterne, når disse ikke vil være afhængige af en enkelt leverandør, har sagsøgerne gjort opmærksom på, at antallet af leverandører er begrænset til to eller tre pr. model, og at dette praktiske hensyn er baggrunden for ordningen med tildeling af »kvoter«. Disse kvoter fastsættes i procenter og ikke i stykantal eller mængder. Den mængde, der udgøres af kvoten, afhænger af, hvor stor en salgssucces den pågældende bilmodel bliver. Dette system anvendes af samtlige bilfabrikanter i Europa, i sagen her også af Fiat. Under disse omstændigheder løber leverandøren en risiko, for så vidt han kan have svært ved at levere det antal stykker, som svarer til kvoten, såfremt salget af en model overgår forventningerne. Og lykkes det ham ikke at levere den mængde, Fiat har bestilt, risikerer han at blive straffet ved en nedsættelse af kvoten under de næste forhandlinger. Til gengæld kan leverandøren, såfremt han, efterhånden som ordrerne indløber, bliver klar over, at hans kvote ikke vil blive opfyldt, klage til Fiat's centrale indkøbskontor. Forhandlingerne om kvoter og priser følges således ad. En større kvote opnås ved et nedslag i prisen, hvilket forklarer, hvorfor det er i leverandørens interesse hele tiden at kontrollere, om kvoten overholdes.

147 Bilfabrikanterne nøjes ikke med at stille krav til glasproducenterne om tekniske specifikationer og om de mængder, der kræves for hver model. De bestemmer tillige leveringsrytmen. Kravet om »just in time«-leverancer betyder, at varerne skal leveres, således at det passer med fabrikationsrytmen, og ikke, som Kommissionen synes at have opfattet det, at fabrikanten kun kan sætte sin lid til lokale producenter.

148 VP har suppleret parternes fælles redegørelse for markedet med, at Kommissionen har taget fejl af den særlige stilling, VP indtager på konstruktionsglasmarkedet, og har beskrevet den forkert. VP udøver ikke nogen form for forarbejdningsvirksomhed, hverken selv eller gennem forbundne virksomheder. Derfor er VP ikke i stand til at påføre nogen af sine kunder konkurrence, ej heller klageren Cobelli. Det ville ikke være i VP's interesse at føre en politik, som gik ud på at tvinge Cobelli og de øvrige kunder i Syditalien ud af markedet. Cobelli's klage indeholder ikke noget som helst pålideligt bevis på, at VP har handlet ulovligt. På markedet for konstruktionsglas har VP ca. tre gange så mange kunder som konkurrenterne, hvoraf omkring 55% er forarbejdningsvirksomheder. Målt i mængder af solgt glas er VP's salg til forarbejdningsvirksomheder steget jævnt fra 42,2% af VP's samlede salg uden for bilglassektoren i 1985 til 53,3% af det samlede salg i 1988.

149 Hertil kommer, at såfremt Kommissionen ikke havde inddraget VP som part i sagen, ville SIV's og FP's samlede andel af konstruktionsglasmarkedet i den pågældende periode have svinget mellem 21,2% og 36,1%. Denne begrænsede markedsandel kan være forklaringen på anklagen om »kollektivt dominerende stilling«. Ifølge VP er det tænkeligt, at en af de underliggende årsager til, at der blev iværksat en procedure over for selskabet, er, at Kommissionen har ønsket at skaffe et grundlag for de af dens konstateringer, som bygger på artikel 86.

150 SIV har understreget, at på bilglasmarkedet er dets markedsandel faldet fra 50,3% til 37,5%. Det ville ikke have tjent noget formål at indgå »aftaler« med andre

producenter, da SIV havde haft en stærkt svindende markedsandel, ikke mindst på grund af Fiat, hvis hovedleverandør SIV havde været (721 ff.).

3. Kommissionens argumenter

151 Kommissionen har understreget, at det europæiske marked for planglas var præget af overskydende produktionskapacitet i hele den periode, der omfattes af beslutningen — dvs. perioden mellem januar 1982 og juni 1987. Dette modsiges ikke af, at man efterfølgende på grundlag af statistikker, der er udarbejdet efter de forhold, der kritiseres, kan fastslå, at overskudskapaciteten var mindre end forudsagt. Under alle omstændigheder har hele den periode, beslutningen omhandler, ifølge de nyeste statistikker, nemlig GEPVP-tallene for 1988 (172, 173 og 174), været præget af overskydende kapacitet. Derfor står påstandene om, at de i denne periode stedfundne prisforhøjelser både for konstruktionsglas og for bilglas skyldes markedskonjunkturerne, ikke på nogen måde til troende.

152 Kommissionen har afvist påstanden om, at de tre producenter kun tegner sig for 30% af det italienske marked for konstruktionsglas. Markedsandelen for konstruktionsglas ligger ifølge bilag II til beslutningen på ca. 73%-79% af markedet. De tre italienske producenters position har været helt fast. Ikke alene har de tre producenter tilsammen stort set bevaret samme andel af det italienske marked (beslutningens betragtning 11), men heller ikke individuelt er der sket store ændringer, selv om SIV på bilglasmarkedet er gået nogle procentpoint tilbage.

153 Kommissionen har gentaget, at aftalerne mellem producenterne klart fremgår af de i beslutningen nævnte dokumenter, og at de siden hver for sig er blevet bekræftet i praksis. Selv om markedet havde været præget af et kraftigt opsving med et begrænset udbud og en meget stærk efterspørgsel, ville virksomhedernes adfærd have udgjort en retsstridig aftale.

154 For så vidt angår importen til Italien, som producentkontrollerede selskaber (f.eks. Boussois) stod for, finder Kommissionen det ulogisk at holde denne uden for producenternes markedsandele, da dette forudsætter en vis uafhængighed, som ikke findes i virkeligheden mellem medlemmer af samme koncern. Det er ikke tænkeligt, at denne import kunne konkurrere med de tre italienske producenters egen produktion. Kommissionen bemærker, at i modsætning til Domstolens ovennævnte dom af 22. oktober 1986, Metro mod Kommissionen, hvor visse virksomheder, der var kontrolleret af samme koncern, markedsførte teknisk forskellige produkter til forskellige priser under forskellige varemærker, drejer det sig her om et produkt, som VP kalder en råvare med meget ringe værditilvækst (uforarbejdet planglas).

155 Kommissionen har gjort gældende, at dens undersøgelser især har drejet sig om omfanget af konkurrencen mellem importen fra Boussois og Saint-Gobain (Frankrig) på den ene side og FP's, SIV's og VP's produktion på den anden side. Bortset fra denne import er der kun en mindre mængde tilbage, som, selv om den repræsenterer import foretaget af grossister, som er konkurrenter til FP, VP eller SIV, bestemt ikke har påvirket de konklusioner, Kommissionen er nået frem til i sin beslutning.

156 Med hensyn til troværdigheden og rigtigheden af Cobelli's klage over glasproducenterne understreger Kommissionen, at dens beslutning bygger på undersøgelser, den selv har foretaget, og at Kommissionen, hver gang den henviser til klagen, udtrykkeligt nævner, hvad den har udledt af den, såvel som samtlige relevante dokumenter.

157 Hvad angår VP's anbringender kan VP ifølge Kommissionen ikke hævde, at det ikke berøres af de dokumenter, som henviser til »glasproducenterne«. Der må tages hensyn til antallet af dokumenter og til den aktuelle økonomiske situation. At VP ikke forarbejdede konstruktionsglas, kunne naturligvis medføre, at VP gav grossist-forarbejdningsvirksomhederne en fortrinsstilling, men ikke, at dets interesser var grundlæggende forskellige fra FP's eller SIV's. Kommissionen har gentaget, at det står uimodsagt, at VP hævede sine priser samtidig med eller kort efter SIV og FP.

4. Rettens bemærkninger

158 Retten bemærker for det første, at Kommissionen i en vis udstrækning har godkendt sagsøgernes analyse af markedet. Faktisk er en stor del af Kommissionens redegørelse for produktionen af planglas taget direkte fra FP's svar på klagepunkterne (uden at kilden dog er nævnt i alle tilfælde). Visse af tallene i betragtning 11 og i bilag I og II til beslutningen er ligeledes taget fra sagsøgernes materiale. Men Kommissionen har kun anvendt en lille del af disse oplysninger, uden at den i beslutningen eller i sine skriftlige indlæg under sagen har angivet, hvorfor kun de udvalgte afsnit er fundet troværdige. Kun rent lejlighedsvis tilbageviser Kommissionen i detaljeret form de konklusioner, sagsøgerne drager af deres egne oplysninger. Kommissionen gjorde endog under retsmødet gældende, at de skriftlige beviser på, at der var indgået aftaler mellem de tre producenter, er så klare og tydelige, at de overflødiggør enhver undersøgelse af markedsstrukturen.

159 Retten er ikke enig med Kommissionen i, at en analyse af markedet var overflødig. Tværtimod finder Retten, at en fyldestgørende definition af det pågældende marked er en nødvendig forudsætning for enhver bedømmelse af en adfærd, der hævdes at være konkurrencebegrænsende. Selv om Kommissionen ikke i sine beslutninger behøver at tage alle virksomhedernes argumenter op, finder Retten, at Kommissionen i betragtning af sagsøgernes anbringender som gengivet ovenfor burde have foretaget en grundigere undersøgelse af markedets strukturer og funktion for at påvise, hvorfor sagsøgernes konklusioner er grundløse. Faktisk står Retten på den ene side over for sagsøgernes detaljerede anbringender, som bygger på oplysninger, som Kommissionen selv i nogle tilfælde fremfører til støtte for sin beslutning, og på den anden side Kommissionens forsvar, som i de fleste tilfælde består i en simpel henvisning til beslutningens ordlyd.

160 Under disse omstændigheder finder Retten, at den ikke selv skal foretage en markedsanalyse, men at den bør begrænse sig til så vidt muligt at kontrollere rigtigheden af de konstateringer i beslutningen, der var væsentlige for sagens udfald.

a) Udviklingen på det italienske marked

161 Ifølge beslutningen viser bilag I udviklingen på det italienske marked for planglas. Det bemærkes imidlertid, at de tre tabeller i bilag I består af tal fra forskellige kilder. De tal, der benævnes »Assovetro« og »Istat«, er taget fra tabeller fremlagt af SIV under den administrative procedure (183-185, 187-188), mens tallene i de første linjer i henholdsvis tabel 1 og 2 synes at være taget fra andre oplysninger fra de tre producenter. Denne sammenblanding af tal fra forskellige kilder har i hvert fald haft to konsekvenser. For det første er importens andel af forbruget på det italienske marked blevet formindsket. For det andet er forholdet mellem import og forbrug fra år til år og dermed gengivelsen af, hvorledes dette forhold ændrede sig (stigning eller fald) i den pågældende periode, ikke det samme, som det ville have været, såfremt de anvendte tal var taget fra samme kilde.

162 Videre har Kommissionen, efter at have beregnet det øjensynlige forbrug af klart glas i Italien på grundlag af disse tal, trukket »importen fra Frankrig« og »de tre producenters import fra andre lande« ud. I en fodnote hedder det:

»Importen fra Frankrig er trukket fra, fordi der i dette land kun findes to producenter, Saint-Gobain og Boussois, der er henholdsvis Fabbrica Pisana's moderselskab og Vernante Pennitalia's søsterselskab. Importen fra disse to franske selskaber har i de fleste tilfælde været bestemt til de italienske producenter. I de tilfælde, hvor de franske selskaber har solgt produkterne direkte på det italienske marked, er det ikke sket i konkurrence med de italienske producenter.«

Det fremgår af sagsakterne, at tallene for »importen fra Frankrig« er taget fra visse oplysninger fra SIV om den samlede eksport fra andre lande til Italien (183, 185). Selv om det i ovennævnte fodnote anerkendes, at importen til Italien fra Frankrig ikke altid var bestemt for de italienske producenter, og selv om VP har givet Kommissionen tallene for Boussois' salg i Italien uafhængigt af søsterselskabet (213), synes Kommissionen imidlertid ved opstillingen af tabellerne i bilag I at være gået ud fra, at hele den italienske import af alle former for planglas fra selskaber i

Frankrig, der er forbundet med de tre italienske producenter, var beregnet for disse producenter. Kommissionen søger at begrunde denne fremgangsmåde ved at henvise til den ganske lille import fra andre franske kilder end de med sagsøgerne forbundne selskaber. Dette forsøg på en begrundelse finder ingen støtte hverken i beslutningen eller i sagsakterne.

163 Kommissionen har som svar på et spørgsmål fra Retten forklaret, at tallene for »import fra andre lande« udelukkende vedrører import fra andre EF-medlemsstater. Kommissionen har udtrykkeligt bekræftet, at disse tal ikke omfatter importen fra tredjelande. Det fremgår imidlertid af sagens akter, at importen til Italien fra Tyrkiet og de østeuropæiske lande ofte havde stor betydning for det italienske marked for planglas i almindelighed. Da Kommissionen i retsmødet blev anmodet om nærmere at angive kilden til tallene for »import fra andre lande«, henviste den til et dokument, der ikke indgår i de fælles akter, og hvoraf disse tal i øvrigt ikke ses at fremgå.

164 Kommissionen har således ikke kunnet forklare Retten, hvorfor den havde fundet det nødvendigt at blande statistikker fra forskellige kilder sammen. En sådan fremgangsmåde forekommer umiddelbart suspekt. Under alle omstændigheder finder Retten af ovennævnte grunde ikke, at man kan fæste lid til de konklusioner, der blev baseret på bilag I til beslutningen.

165 Retten bemærker, at den ej heller i de af Kommissionen angivne dokumenter har kunnet finde bekræftelse på påstanden i beslutningens betragtning 6 om, at det italienske marked repræsenterer ca. 20% af det europæiske marked.

b) Udbuddets størrelse i forhold til efterspørgslen

166 Kommissionen har såvel i beslutningen som i sine skriftlige indlæg understreget stagnationen på markedet, som var præget af overskudskapacitet i hele det tids-

rum, der behandles i beslutningen. Imidlertid fremgår det af flere grafer i sagsakterne, navnlig 176, som Kommissionen under retsmødet gjorde Retten opmærksom på, at forskellen mellem »saleable capacity« (salgbar kapacitet) og »total sales« (samlet salg) gradvis er mindsket siden 1981. Graf 178, som hidrører fra GEPVP, viser, at salget begyndte at overstige den salgbare kapacitet i 1985. GEPVP's rapport fra juni 1987, som der udtrykkeligt henvises til i beslutningen (betragtning 12, tredje afsnit), nævner udtrykkeligt en »tight supply situation« (stram udbudssituation) i 1986 og 1987.

167 Retten finder ikke, at man kan afvise de konklusioner, der kan udledes af disse dokumenter, med det anbringende, som Kommissionen åbenbart fremfører, hvorefter markedssituationen skal vurderes på grundlag af prognoserne og ikke på grundlag af faktiske omstændigheder, som senere er fastslået. Derfor finder Retten ikke, at Kommissionen i fornødent omfang har godtgjort sin hypotese om et stagnerende marked præget af vedvarende overskudskapacitet.

168 For så vidt som hypotesen om et stagnerende marked præget af vedvarende overskudskapacitet ikke kan godtages, da der ikke er ført fornødent bevis herfor, finder Retten det endnu mere nødvendigt på ny at vurdere sagsøgernes oplysninger om igangsættelsen af nye float-ovne i den pågældende periode. Faktisk kunne man betragte disse oplysninger som et bevis på et aktivt marked, således som sagsøgerne hævder.

c) De tre producenters andel af markedet for konstruktionsglas

169 Ifølge beslutningens betragtning 7 kunne de tre producenter dække gennemsnitlig 79% af den italienske efterspørgsel efter konstruktionsglas. I betragtning 11 findes en tabel over »... de tre selskabers markedsandele [beregnet på grundlag af tallene i bilag II]«. Men det er kun for 1985, at summen af tallene under rubrikken »konstruktionsglas« i tabellen i betragtning 11 når op på 79%. Kommissionen har ej heller været i stand til at bevise rigtigheden af tallene i den anden tabel i betragtning 11 vedrørende SG's, SIV's og PPG's markedsandele i Europa.

170 Trods Rettens udtrykkelige anmodning om at blive gjort bekendt med samtlige kilder til tabellerne i bilagene til beslutningen har Kommissionen ikke oplyst, hvilket dokument de påståede »tal fra GEPVP«, som findes i bilag II, tabel 1, første linje, stammer fra. Retten har heller ikke hverken af sagsakterne eller de fremlagte oplysninger kunnet se, om og i hvilket omfang der ved udarbejdelsen af tabellerne i bilag II er taget hensyn til, at importen fra koncernforbundne selskaber ifølge Kommissionen skal betragtes som en del af den italienske produktion.

171 Under disse omstændigheder kan Retten ikke som grundlag for vurderingen af virksomhedernes adfærd på konstruktionsglasmarkedet acceptere hypotesen om, at de tre italienske producenter faktisk dækkede fire femtedele af det italienske marked. Men Retten finder heller ikke, at det er bevist, at de tre producenters markedsandele var meget mindre. Retten kan kun fastslå, at dette væsentlige spørgsmål henstår uoplyst.

B — *De anførte faktiske omstændigheder og beviserne*

172 Som nævnt ovenfor (præmis 15) inddeler beslutningen undersøgelsen af virksomhedernes forretningspolitik i tre hovedafsnit: markedet for konstruktionsglas, markedet for bilglas og producenternes samhandel med glas. Afsnittet vedrørende markedet for konstruktionsglas er inddelt i fem underafsnit, vedrørende henholdsvis ensartede prislister, ensartede rabatter, ensartet klassificering af de største kunder, aftaler mellem producenterne og forbindelserne mellem producenterne og grossisterne. Afsnittet om markedet for bilglas er inddelt i to underafsnit, vedrørende forholdet til henholdsvis Fiat og Piaggio.

173 I forbindelse med de fleste af spørgsmålene bør beviserne og de anførte faktiske omstændigheder undersøges i samme rækkefølge som i beslutningen. Det bemærkes imidlertid, at visse af dokumenterne vedrører to eller flere afsnit og/eller underafsnit, og at det derfor vil være nødvendigt at henvise til, hvad der er anført i et andet afsnit eller underafsnit.

1. Virksomhedernes forretningspolitik i konstruktionsglassektoren

a) Ensartede prislister

174 Ifølge beslutningen (betragtning 18 og 19) fremsendte de tre italienske producenter næsten samtidig, undertiden samme dag, identiske prislister til deres italienske kundekreds. I beslutningens bilag III anføres tidspunkterne for underretning af kunderne og ikrafttrædelsestidspunkterne for prislisterne. Initiativet til disse prisændringer blev ikke altid taget af samme producent, men snart den ene, snart den anden af de tre producenter. De tre producenter fremsendte mindst halvdelen af de undersøgte prislister samme dag eller med en ganske kort tidsforskel. VP måtte i november 1981 undlade at foretage en prisforhøjelse, selskabet havde givet meddelelse om i september, fordi FP og SIV ikke ønskede at forhøje deres priser. Efter dette »er en prisforhøjelse altid omgående blevet fulgt af samtlige producenter«.

175 Retten bemærker, at der her ikke sondres mellem de forskellige glastyper, som prislisterne vedrører. Der er således tale om en helt generel konstatering, som kun vedrører to forhold: dels det ensartede indhold af de af de tre virksomheder fremsendte prislister, dels den lille tidsforskel mellem datoerne for virksomhedernes fremsendelse af prislisterne og datoerne for deres ikrafttræden. Retten bemærker imidlertid, at den i beslutningens bilag III indeholdte liste over datoer begynder med juni 1981 og slutter med oktober 1986, mens tidsrummet for overtrædelser i konstruktionsglassektoren ifølge beslutningens artikel 1, litra a), er afgrænset til tiden fra 1. juni 1983 til 10. april 1986. Heraf følger, at alene prislister, der er fremsendt i sidstnævnte tidsrum, kan indgå i vurderingen af, om der er begået en overtrædelse. De prislister, der er fremsendt uden for denne periode, er dog ikke uden interesse for så vidt angår den i beslutningen fulgte metode. Da der hverken i betragtningerne til beslutningen eller i dens bilag III gives oplysninger om indholdet af prislisterne, har Retten fundet det nødvendigt at undersøge dem en for en.

176 Den 26. juni 1981 (427) gav FP meddelelse om nye prislister for klart og farvet glas, der skulle træde i kraft den 25. juli 1981. Den 14. juli 1981 (300) gav SIV meddelelse om nye lister for de samme glasprodukter med virkning fra den 14. september 1981. SIV's liste for klart glas var identisk med FP's liste for 3-12 mm glas i standardmål og i store plader. Retten er ikke i besiddelse af SIV's liste for farvet glas. Den 1. september 1981 (494) gav VP meddelelse om nye lister for klart

trukket glas med virkning fra den 1. oktober 1981. På dette tidspunkt fremstillede VP ikke farvet glas. VP's liste for klart glas var identisk med de lister, FP og SIV havde givet meddelelse om nogle uger tidligere, undtagen for så vidt angår 3 mm glas. Ved brev af 9. november 1981 (497) annullerede VP de lister, det havde givet meddelelse om den 1. september 1981, og meddelte, at de tidligere lister af 23. marts 1981 trådte i kraft igen. Den 1. februar 1982 (A183) gav VP på ny meddelelse om nye lister med virkning fra den 1. marts 1982. Disse lister var identiske med dem, VP havde givet meddelelse om den 1. september 1981 og annulleret den 9. november 1981. Heraf følger, at det ikke er rigtigt, når det i beslutningens betragtning 19 anføres, at »VP... i november 1981 måtte undlade at foretage den prisforhøjelse, selskabet havde givet meddelelse om i september, fordi FP og SIV ikke ønskede at forhøje deres priser«.

177 Den 7. maj 1982 (430) gav FP meddelelse om nye prislister for klart og farvet glas med virkning fra den 15. juni 1982. Den 20. maj 1982 (302) gav SIV meddelelse om nye lister for klart og farvet glas med virkning fra den 30. juni 1982. SIV's liste for klart glas var identisk med FP's. Retten er ikke i besiddelse af SIV's liste for farvet glas. Den 24. juni 1982 (498) gav VP meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 1. september 1982. VP's liste var identisk med FP's og SIV's, undtagen for så vidt angår 3 mm glas.

178 Den 17. februar 1983 (A185) gav VP meddelelse om en ny prisliste for klart glas med virkning fra den 5. april 1983. Den 7. marts 1983 (433) gav FP meddelelse om en ny liste (udelukkende) for klart glas, som var identisk med VP's liste for 3-12 mm glas i standardmål og i store plader, og som skulle have virkning fra den 11. april 1983. Samme dag, den 7. marts 1983 (047), gav SIV meddelelse om nye lister for klart og farvet glas med virkning fra den 7. april 1983. Listen for klart glas var ligeledes identisk med VP's. Da Retten ikke er i besiddelse af SIV's liste for farvet glas, kan den ikke sammenligne den med de andre producenters lister for denne type glas.

179 Den 21. juli 1983 (500) gav VP meddelelse om en ny prisliste for klart glas med virkning fra den 10. oktober 1983. Den 2. september 1983 (A014) gav FP meddelelse om en ny liste for farvet glas med virkning fra den 5. september 1983. Den 19. september 1983 (304) gav SIV meddelelse om nye lister for klart og farvet glas

med virkning fra den 2. november 1983. Listen for klart glas var identisk med VP's liste for 3-10 mm glas i standardmål og i store plader. Listen for farvet glas var identisk med FP's. Den 26. september 1983 (A001) gav FP meddelelse om en ny liste for klart glas, som var identisk med VP's og SIV's lister for 3-10 mm glas i standardmål og i store plader, og som havde virkning fra den 2. november 1983.

180 Den 16. december 1983 (A187) gav VP meddelelse om en ny prisliste for klart glas med virkning fra den 15. februar 1984. Denne liste omfattede, som alle senere lister fra VP, en pris for 2 mm glas. Den 27. december 1983 (A003) gav FP meddelelse om nye lister for klart og farvet glas med virkning fra den 13. februar 1984. Den 28. december 1983 (A049) gav SIV meddelelse om en identisk liste for klart glas med virkning fra den 20. februar 1984. De af FP og SIV bebudede lister angav ingen pris for 2 mm glas. Denne forskel mellem på den ene side SIV's og FP's lister, på den anden side VP's lister, blev opretholdt. SIV's og FP's lister var identiske. De adskilte sig fra VP's liste med hensyn til 4 og 5 mm glas i standardmål og 19 mm glas i store plader.

181 Den 20. april 1984 (A 189) gav VP meddelelse om en ny prisliste for klart glas med virkning fra den 21. maj 1984. Den 7. maj 1984 (A051) gav SIV meddelelse om en ny liste for klart glas, som var identisk med VP's liste (undtagen for så vidt angår 2 mm glas), og som trådte i kraft den 23. maj 1984. FP gav ikke meddelelse om en ny liste for denne type glas. Samme dag, nemlig den 7. maj 1984 (A051), gav SIV meddelelse om en ny liste for farvet glas. Denne meddelelse er nævnt i beslutningens bilag III, men listen findes ikke i sagsakterne. FP gav tilsyneladende heller ikke meddelelse om en ny liste for farvet glas, hvilket Retten dog ikke har kunnet fastslå med sikkerhed.

182 Den 3. juli 1984 (435 og 308) gav FP og SIV meddelelse om nye identiske prislister for klart glas med virkning fra den 20. august 1984 (FP) og den 3. september 1984 (SIV). Disse lister indeholdt en væsentlig nedsættelse af priserne til et niveau, der lå mellem niveauerne for listerne for september og december 1983. Den samme dag, den 3. juli 1984 (435), gav FP meddelelse om en ny liste for farvet glas med virkning fra den 20. august 1984. SIV gav ikke nogen ny meddelelse. Den 27. juli 1984 (502) gav VP meddelelse om en ny liste for klart glas og — for første gang

— for farvet glas med virkning fra den 3. september 1984. VP's liste for klart glas var identisk med FP's og SIV's lister for glas i store plader, men den afveg betydeligt fra deres lister for glas i standardmål. VP's liste for farvet glas var ligeledes identisk med FP's liste for farvet 3-12 mm glas i store plader, men den afveg betydeligt for så vidt angår glas i standardmål. I begge tilfælde var priserne for glas i standardmål efter VP's lister højere end priserne efter FP's og SIV's lister.

183 Den 25. oktober 1984 (505) gav VP meddelelse om en ny prisliste for klart glas og om en ændring, som ikke er nævnt i bilag III til beslutningen, af prisen for farvet glas i standardmål med virkning fra den 9. november 1984. Brevet med denne meddelelse lyder som følger:

»Som De vil se, afspejler denne prisliste den nuværende prissituation på det italienske marked.

Vi har — ligesom de øvrige producenter for nogle måneder siden — afskaffet prisforskellen mellem 'standard' og 'store plader' og ladet priserne for de mellemste tykkelser stå uændret.

Dog har vi foretaget mindre prisændringer for visse andre tykkelser, således at de svarer bedre til produktionsomkostningerne i forhold til (priserne) for de øvrige tykkelser.

Da den nye prisliste alene afspejler den nuværende prissituation på vort marked, tager den naturligvis ikke fuldstændig hensyn til de stadige stigninger i produktionsomkostningerne (f.eks. energi, arbejdskraft, transport, emballage og råvarer). Disse stigninger vil imidlertid blive indregnet i vor næste prisliste, som sandsynligvis vil blive udsendt i januar 1985.

Vor prisliste for bronzefarvet og grønt float-glas er uforandret. Dog har vi også her afskaffet forskellen mellem prisen for 'standardmål' og 'store plader'.

Endelig beder vi Dem bemærke, at vi har fundet det nødvendigt at ændre lidt i antallet af størrelser, der tilbydes for visse tykkelser.«

Det fremgår af en sammenligning mellem den liste, VP gav meddelelse om i dette brev, og de lister, FP og SIV gav meddelelse om den forudgående juli måned, dels at VP fulgte FP og SIV og foreslog samme pris for glas i standardmål og i store plader, dels at visse af VP's priser var identiske med de af FP og SIV foreslåede priser, mens andre ikke var det.

184 Den 12. november 1984 (438) gav FP meddelelse om nye prislister for klart og farvet glas med virkning fra den 16. januar 1985. Den 15. november 1984 (310) gav SIV meddelelse om identiske lister med virkning fra den 15. januar 1985. Den 22. november 1984 (508) gav VP meddelelse om nye lister for klart og farvet glas med virkning fra den 14. januar 1985. I disse lister fra VP indførtes på ny visse forskelle mellem priserne for »standard« og »store plader«. Ud af seksten priser for klart glas, idet der ses bort fra 2 mm glas, er kun fem identiske med priserne på FP's og SIV's lister. VP's priser for farvet glas i store plader er identiske med FP's og SIV's, men VP's priser for glas i standardmål er forskellige, hvilket skyldes, at FP og SIV havde opretholdt de samme priser for de to størrelser.

185 Den 7. marts 1985 (511) gav VP meddelelse om en ny prisliste for klart glas med virkning fra den 14. marts 1985. Denne liste indeholdt alene prisstigninger for glas i standardmål. Den 11. marts 1985 (313) gav SIV meddelelse om en prisforhøjelse for klart glas i emballage. Priserne på sidstnævnte liste var de samme som priserne på VP's liste for glas i standardmål. FP gav ikke på dette tidspunkt meddelelse om nogen ændringer af sine lister.

186 Den 13. maj 1985 (314 og 441) gav SIV og FP meddelelse om nye prislister for klart glas med virkning fra den 15. (SIV) og den 18. (FP) juni 1985. Den 27. maj 1985 (513) gav VP meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 24. juni 1985. De tre lister var identiske, bortset fra, at SIV havde en anden pris for 5 mm glas i standardmål.

187 Den 8. juli 1985 (515) — og ikke den 8. august 1985 som det anføres i beslutningen — gav VP meddelelse om en ny prisliste for farvet glas med virkning fra den 2. september 1985. Hverken FP eller SIV gav på dette tidspunkt meddelelse om prisændringer for farvet glas.

188 Den 26. juli 1985 (386 og A053) gav SIV meddelelse om en ny prisliste for klart glas med virkning fra den 29. juli 1985. På et ikke nærmere oplyst tidspunkt i slutningen af juli 1985, sandsynligvis den 28. juli 1985 (A007 & A008), gav FP meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 1. august 1985. Denne liste var identisk med SIV's, undtagen for så vidt angår prisen for standard 10 mm glas. Den 31. juli 1985 (517 og 598) gav VP meddelelse om en ny liste for klart glas, som var identisk med FP's, og som trådte i kraft den 5. august 1985 og ikke den 3. august 1985 som anført i beslutningen. Omstændighederne omkring denne prisændring vil blive undersøgt i afsnit B.1. d »Aftaler mellem producenterne« (se præmis 221 og 222 nedenfor).

189 Den 28. august 1985 (A055) gav SIV meddelelse om en ny prisliste for farvet glas med virkning fra den 4. oktober 1985. Priserne på denne liste var højere end på den liste, som VP gav meddelelse om i juli 1985. På en ikke nærmere oplyst dato i september 1985 (A013) gav FP meddelelse om en ny liste for farvet glas, som var identisk med den af SIV bebudede liste. Den 12. september 1985 (se meddelelsen af 6.2.1986, A191, afsnit 3) gav VP meddelelse om en ny liste for farvet glas, som ikke er nævnt i bilag III til beslutningen. Denne nye liste indeholdt en stigning på 8% i forhold til priserne på den liste, der blev givet meddelelse om i juli (memorandum af 11.9.1985 fra Giordano, der var funktionær hos VP, 528). Listen af september 1985 findes ikke i sagsakterne, men Retten kan på grundlag af de øvrige dokumenter i sagen fastslå, at en sådan stigning på 8% i forhold til listen fra juli

1985 ville have bragt VP's priser op på et niveau, der var klart højere end prisniveauet i de lister fra FP og SIV, som der netop var givet meddelelse om.

190 Den 21. oktober 1985 (384 og A057) gav SIV meddelelse om en ny prisliste for klart glas med virkning fra den 28. oktober 1985. På en ikke nærmere oplyst dato mod slutningen af oktober gav FP meddelelse om en identisk liste (479) med virkning fra den 25. oktober 1985 (A010). På dette punkt fremgår det af beslutningen (bilag III, fodnote 2), at FP i sit svar på klagepunkterne havde anført, at der var givet meddelelse om denne nye liste ved telegram, hvoraf en kopi (bilag 16) med datoerne den 19. og 21. oktober 1985 var indgået på den administrative sag. Der findes ikke noget sådant telegram i de akter, der er forelagt Retten, der i øvrigt har konstateret, at det af et andet dokument fra FP (A010) fremgår, at der var givet meddelelse om en ny prisliste med øjeblikkelig virkning den 25. oktober 1985. Den 25. oktober 1985 (519) gav VP ligeledes meddelelse om en ny liste, som trådte i kraft den 4. november 1985, og som var identisk med SIV's og FP's lister.

191 Den 6. februar 1986 (A191) gav VP meddelelse om en betydelig forhøjelse af priserne for farvet glas med virkning fra den 3. marts 1986 (og ikke fra den 1.4.1986, som det anføres i beslutningen). I februar 1986, den nøjagtige dato kendes ikke, gav FP meddelelse om en ny liste (445) for farvet glas med virkning fra den 10. marts 1986. Den 10. marts 1986 (443) gav FP meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 17. marts 1986. I otte ud af fjorten tilfælde var FP's priser for farvet glas de samme som dem, der var meddelt af VP. Den 14. marts 1986 (316) gav SIV meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 24. marts 1986. I sagsakterne findes en liste fra SIV for farvet glas, som trådte i kraft den 17. marts 1986. Datoen for listens udarbejdelse kendes dog ikke. SIV's priser for farvet glas var de samme som VP's. SIV's priser for klart glas var i tretten ud af seksten tilfælde forskellige fra de af FP bebudede priser. Endelig gav VP den 21. marts 1986 (521) meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 1. april 1986. I fire ud af seksten tilfælde var VP's priser forskellige fra FP's; i ti ud af seksten tilfælde afveg de fra SIV's priser. Omstændighederne omkring denne sidste forhøjelse fra VP's side vil blive undersøgt under afsnit B.1. d »Aftaler mellem producenterne« (se præmis 214 nedenfor).

192 Den 9. september 1986 (A059) gav SIV meddelelse om nye prislister for klart og farvet glas med virkning fra den 29. september 1986. Ifølge bilag III til beslutningen gav FP den 17. september 1986 meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 1. oktober 1986. Hverken denne meddelelse eller FP's liste findes i de sagsakter, der er forelagt Retten. I et internt memorandum af 29. september 1986 fra VP (530) anføres det imidlertid, at »nogle dage efter (SIV's meddelelse) af 17. september offentliggjorde St-Gobain sin prisliste, der var meget lig SIV's, idet forskellene hovedsagelig bestod i op- og nedrundinger«. Efter at have udtalt, at »vi ikke er enige i disse forhøjelser«, fortsætter forfatteren af memorandummet med en gennemgang af den prisforhøjelsestaktik, der skulle følges. Dagen efter udarbejdelsen af denne dokument, den 30. september 1986 (523), gav VP meddelelse om en ny liste for klart glas med virkning fra den 31. oktober 1986. Denne liste havde ikke i noget af de 18 tilfælde samme pris som den, der angives i SIV's liste. I et internt memorandum af 7. oktober 1986 fra FP (446) hedder det:

»I september måned udgav F. Pisana og SIV en ny liste for Planilux (klart glas) og Parsol (farvet glas) med stigninger... som indebar en gennemsnitlig forhøjelse på ca. 6,5% ... For nogle dage siden udkom listen fra PPG (VP) for Planilux (klart glas) alene, og denne afviger fra vor liste og indebærer en gennemsnitlig stigning på 4,8%.«

Heraf drager forfatteren den slutning, at FP ikke kunne opretholde sin egen prisliste. Det fremgår af dette memorandum, at FP havde givet meddelelse om en ny liste for farvet glas samtidig med selskabets liste for klart glas, men denne meddelelse er ikke nævnt i bilag III til beslutningen. Den 20. oktober 1986 (526) gav VP meddelelse om en ny prisliste for farvet glas med virkning fra den 15. november 1986. Priserne på denne liste var i alle tilfælde betydelig lavere end priserne på SIV's liste af 9. september 1986.

193 Retten bemærker, at det fremgår af dens undersøgelse, at bilag III til beslutningen kun giver en ufuldstændig og undertiden urigtig oversigt over tidspunkterne og de omstændigheder, hvorunder de tre producenters prisændringer skete. Følgelig har Kommissionen ikke i fornødent omfang godtgjort, at de tre italienske producenter som hævdet i beslutningen har fremsendt identiske prislister til deres italienske kundekreds samme dag eller med en ganske kort tidsforskel. Tværtimod er det

først i maj, juli og oktober 1985, at man — udelukkende for klart glas — finder et egentligt sammenfald mellem datoerne og priserne i meddelelserne fra de tre producenter, således som det anføres i beslutningen. For så vidt angår juli 1985 vil det fremgå af gennemgangen af beviserne under afsnit B.1. d »Aftaler mellem producenterne«, at VP først besluttede sig til at ændre priserne nogle dage efter SIV's og FP's meddelelse om nye lister.

194 Retten bemærker endvidere, at det fremgår af undersøgelsen, at der var betydelige forskelle mellem intervallerne for VP's meddelelser og for FP's og SIV's meddelelser. Det fremgår endvidere, at intervallerne for prisændringer for farvet glas var helt forskellige fra intervallerne for klart glas.

195 Endelig bemærker Retten, at det ikke er rigtigt, når det i beslutningen (betragtning 19, andet afsnit) påstås, at »efter det, der skete for VP i 1981, er en prisforhøjelse altid omgående blevet fulgt af samtlige producenter«.

196 Det fremgår imidlertid af Rettens undersøgelse, at der indtil oktober 1985 var et næsten konstant sammenfald mellem datoer og priser i FP's og SIV's meddelelser vedrørende klart glas. Følgerne af denne konstatering vil blive behandlet nedenfor (præmis 326-333) i lyset af de af sagsøgerne påberåbte anbringender vedrørende proceduren. Endvidere bemærker Retten, at resultaterne af undersøgelsen ikke støtter FP's påstand om, at virksomheden altid udsendte de nye »sæsonlister« to gange om året.

b) Ensartede rabatter

197 Ifølge beslutningen (betragtning 20 og 21) ydede de tre producenter de samme rabatter på grundlag af en klassificering af kunderne. I beslutningen angives for

årene 1983-1986 de rabatter, der blev ydet kunder i kategori eller på niveau A, B og C. Sammenfaldet mellem de tre producenters rabatter til kunderne kan ikke begrundes i objektive forhold, som f.eks. de indkøbte mængder eller betalingsbetingelserne. »Som anført under høringen vil kunden nemlig normalt dække størstedelen af sit behov ved køb hos en bestemt leverandør og købe resten hos de øvrige producenter, idet han kan være sikker på at opnå de samme betingelser, uanset hvilke mængder han køber hos de forskellige leverandører.«

198 Retten bemærker for det første, at den eneste kendsgerning, der konstateres her, er, at de tre producenter ydede ensartede rabatter til kunderne i kategori A, B og C. Først senere behandler beslutningen spørgsmålet om den ensartede klassificering af kunderne (betragtning 22 og 23) og om anvendelsen af rabatterne på faktureringstidspunktet (betragtning 34). Argumentationen hviler således på den hypotese, at de tre producenter klassificerede deres kunder efter et fælles system af kategorier eller niveauer. Begrundelsen for denne hypotese anføres imidlertid ikke i beslutningen.

199 Kommissionen har som svar på Rettens anmodning om at forklare, på grundlag af hvilke dokumenter den havde konstateret, at der blev ydet ensartede rabatter, henvist til en række dokumenter (319-351, 452-463, 544-571, A016-A037, A121-A127 og A194-A285), som består af tabeller, der var fundet i arkiverne hos hver af de tre producenter, og på hvilke de havde anført de rabatter, de igennem tiden havde ydet deres kunder. Det fremgår af en undersøgelse af disse dokumenter, at alene SIV havde indført et system, hvorefter kunderne blev klassificeret i kategori A, B, C og D, og først fra den 11. marts 1985 (335). Før denne dato havde SIV klassificeret sine kunder på to niveauer (livelli) efter regionen. Dokumenterne fra SIV viser, at SIV ydede en grundrabat for hver kategori eller hvert niveau, og at det siden ydede tillægsrabatter. Tabellerne fra FP og VP består kun af lange kundelister, som vedrører forskellige perioder, og hvor det ud for navnet på hver enkelt kunde er angivet, hvilke rabatprocenter der var blevet ydet vedkommende. Det fremgår, at VP opererede med mindst syv rabatniveauer (se f.eks. 544). For så vidt Retten har kunnet følge den af Kommissionen anvendte metode, synes denne at have bestået i en sammenligning af de rabatter, de tre producenter har ydet visse selskaber, og på dette grundlag har Kommissionen draget den slutning, for det

første, at alle producenterne havde indført samme system til klassificering af deres kunder, og for det andet, at de havde ydet de samme rabatter til hver kundekategori.

200 Retten finder ikke, at Kommissionen på grundlag af den ovennævnte række dokumenter, men uden at disse støttes af andre beviser, kan udlede den hypotese, at de tre producenter klassificerede deres kunder efter et fælles system, og så meget mindre, at de ydede ensartede rabatter på grundlag af denne klassificering. Det fremgår nemlig af de tre producenters tabeller, at de ikke alle ydede rabatter efter samme system og kriterier. Retten mener ikke, at et sammenfald mellem de rabatter, der blev ydet visse grossister af de tre producenter, i sig selv er tilstrækkeligt til at bevise, at de tre producenter systematisk havde aftalt indbyrdes, hvor store rabatter de i almindelighed skulle yde.

201 Med hensyn til den omstændighed, at producenterne under afhøringen skulle have erkendt, at kunderne kunne være sikre på at opnå samme betingelser hos leverandørerne, bemærker Retten, at Kommissionen her henviser til side 4 i referatet af høringen, hvor Milletti fra FP har udtrykt sig således:

»Grossisten lægger ikke alle sine indkøb hos en enkelt leverandør, da ingen leverandør trods fabrikanternes indbyrdes samhandel råder over hele produktsortimentet. Grossisten har behov for kredit, og det er derfor farligt kun at holde sig til én leverandør. Leverandøren er ikke interesseret i at være grossistens eneleverandør, da risikoen ville blive meget stor. Normalt har grossisten en foretrukken leverandør, hos hvem han dækker 60-70% af sit behov. Denne leverandør yder ham de bedste betingelser, og de øvrige leverandører retter sig stort set efter disse, da de i modsat fald ville få store afsætningsvanskeligheder. Skulle sidstnævnte leverandører senere tilbyde bedre betingelser end den foretrukne leverandør, ville denne straks følge trop. Det er grunden til, at man på mellemlangt sigt oplever, at grossisterne opnår næsten ens betingelser hos producenterne.«

Retten finder ikke, at denne passage udgør en erkendelse af, at producenterne handler konkurrencebegrænsende, men tværtimod, at den vidner om kundernes evne til at spille producenterne ud mod hinanden, således at de opnår samme købsbetingelser hos hver producent.

202 Under disse omstændigheder bemærker Retten, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har ført bevis for det anførte vedrørende de faktiske omstændigheder i denne del af beslutningen, navnlig ikke, at de tre producenter ydede identiske rabatter efter kundernes klassificering i kategorier eller niveauer.

c) Ensartet klassificering af de største kunder i kategorier og på niveauer

203 Ifølge beslutningen (betragtning 22) blev de største kunder, dvs. de kunder, der tegner sig for over halvdelen af efterspørgslen, klassificeret i samme kategori eller på samme niveau, uanset hvilken producent de modtog deres leverancer fra. Her henvises der i beslutningen til bilag IV, som kun vedrører 1985 og 1986, fordi (betragtning 22, fodnote 1) »nogle af producenterne ikke har været i stand til at give fuldstændige oplysninger«. Undtagelserne skyldtes, at »visse producenter, som f.eks. VP, søger at give forarbejdningsvirksomhederne en fortrinsstilling, eller at de enkelte producenter forsøger at give visse kunder i bestemte regioner en fortrinsstilling«. Det hedder videre, at »klassificeringen af kunderne ikke afhang af den mængde, kunden aftog fra en bestemt producent, men af den mængde, kunden i alt aftog«, og at klassificeringen blev ajourført flere gange om året ifølge tabellen i bilag V. I betragtning 23, femte afsnit, hedder det, at »tabellen i bilag IV viser, at de tre producenter klassificerer de største engroshandlere i samme kategori«.

204 Retten finder først at burde undersøge kilderne til tabellen i beslutningens bilag IV, da denne tabel ifølge beslutningen er hovedbeviset for konstateringerne i dette afsnit. Tabellen, som hedder »Oversigt over de største italienske grossister og deres

inddeling i kategorier«, er inddelt i to hoveddele. Den venstre del er en gengivelse af et af SG udarbejdet dokument, som FP vedlagde sit svar på meddelensen af klagepunkter (451). Det er en liste over 43 grossister og forarbejdende grossister med angivelse ud for hvert navn af de samlede indkøb af float-glas samt trukket, støbt og forarbejdet glas i tons pr. år, som den pågældende virksomhed ifølge SG's skøn foretog i 1986 hos italienske og udenlandske producenter. Grossisterne er anført efter størrelsen af deres indkøb, med de største øverst, og i tredje spalte angives disse indkøbs procentvise andel af de samlede indkøb (stigende sats). Tabellens højre del, som vedrører de to år 1985 og 1986, er udarbejdet af Kommissionen på grundlag af dens ovennævnte konstateringer for så vidt angår FP's, SIV's og VP's klassificering af kunderne i kategori A, B og C. I hver spalte vedrørende en producent står der ud for hver grossist »A« eller »B« eller bogstaverne »ncl« (ikke kunde). Det skulle således fremgå af beslutningens bilag IV, at grossist X blev klassificeret i kategori A af de tre producenter i hvert af årene 1985 og 1986, mens grossist Y blev klassificeret i kategori A af FP og VP og i kategori B af SIV.

205 Retten finder den af Kommissionen anvendte metode meget kritisabel. Der er tale om et »klippe-klistre« arbejde, hvor der på den ene side er anvendt en tabel, som FP har fremlagt, og på den anden side Kommissionens rekonstruktion af den klassificering af kunderne efter kategori eller niveau, som Kommissionen mente, at FP, SIV og VP havde foretaget. Hvad angår den første informationskilde, der er anvendt, bemærkes, at den af SG udarbejdede tabel blev fremlagt for at vise strukturen og navnlig koncentrationen i den italienske efterspørgsel efter glas i almindelighed. Den er i virkeligheden et skøn over de køb, de italienske grossister og forarbejdende grossister i løbet af ét år har foretaget hos italienske og udenlandske producenter af float, trukket, støbt og forarbejdet glas. De oplysninger, som tabellen bygger på, kendes ikke, og Kommissionen har ikke foretaget nogen selvstændig undersøgelse i så henseende. Endvidere indeholder tabellen ingen angivelse af, hvilken andel af købene der er foretaget hos italienske producenter. Med hensyn til den anden anvendte informationskilde, nemlig Kommissionens såkaldte rekonstruktion af de italienske producenters klassificering af kunderne efter kategori eller niveau, skal Retten henvise til, hvad den allerede har fastslået i de to foregående afsnit (B.1. a og b), og til de slutninger, Retten har draget heraf.

206 Under disse omstændigheder finder Retten ikke, at Kommissionen alene på grundlag af bilag IV til beslutningen kan fastslå, at de tre producenter foretog en ensartet klassificering af deres største kunder. Under alle omstændigheder kan det, også selv om bilag IV kunne accepteres som bevis på et klassificeringssystem, fastslås, hvilket også erkendes i beslutningen, at producenternes klassificeringer ikke er helt identiske. Ifølge beslutningen kan »undtagelserne« forklares. Retten finder, at undtagelserne gør det nødvendigt at undersøge de hypoteser, der ligger til grund for Kommissionens konstateringer i dette afsnit.

207 Retten finder, at anvendelsen af udtrykket »de største kunder« forudsætter, at der forinden er givet et svar på et spørgsmål, nemlig om det er muligt at opstille en liste over de tre producenters største kunder, der er fælles for dem. Rabatoversigterne, som Kommissionen har henledt Rettens opmærksomhed på, gør det muligt at fastslå, hvilke kunder hver af de tre producenter har givet de største rabatter (se f.eks. 340 og 344 for SIV, 452-465 for FP og 544-7 for VP). Selv om der må være en formodning for, at de største rabatter af hver producent blev ydet til dennes største kunder, fremgår det af en sammenligning af de lister over rabatter, som er fremlagt i Retten, at »de største kunder« ikke var de samme for hver producent. Dette indebærer på ingen måde en modsigelse i forhold til SG's ovennævnte tabel, da det af denne fremgår, at kun fire grossister hver købte over 5% af den samlede mængde i 1986, og at langt de fleste af de nævnte grossister hver købte mellem 2 og 3% af den samlede mængde.

208 Det ville endvidere være logisk, om de forarbejdende grossister var større kunder hos VP, som ikke udøvede forarbejdningsvirksomhed, end hos FP og SIV. Retten har derfor sammenlignet de rabatter, der blev ydet Sangalli, som havde forarbejdningsvirksomhed, og som må formodes at have været en stor kunde hos hver af producenterne, da det er det andet navn på listen i bilag IV. Retten har konstateret, at de tre producenters rabatter til Sangalli langt fra var identiske. Da Kommissionen under retsmødet blev anmodet om at angive, hvilke rabatter der ifølge Kommissionen var ydet af de tre producenter til Sangalli, fremlagde den tal, som helt åbenbart også var langt fra identiske.

209 Endelig bemærkes det, at de fakturaer, der er nævnt i beslutningens betragtning 34, og som vil blive gennemgået nedenfor, viser, at ej heller de tre producenters rabatter til Cobelli var identiske.

210 Retten skal imidlertid understrege, at der indtil dette punkt såvel i beslutningen som i den gennemgang af beslutningen, som Retten har foretaget, udelukkende er behandlet det forhold, at priserne, rabatterne og klassificeringen af de største kunder var ensartet.

d) Aftaler mellem producenterne

211 Ifølge beslutningen (betragtning 24) skyldes de ensartede prislister og rabatter samt den ensartede klassificering af de største kunder aftaler, som producenterne har indgået enten direkte under møder eller kontakter eller gennem en talsmand for de største kunder. Herefter angiver beslutningen de dokumenter, der er anvendt som beviser, og Kommissionens konklusioner på dette grundlag (betragtning 25-33). Det anføres i beslutningen, at de samordnede prislister og rabatter blev anvendt i praksis (betragtning 34). Dernæst følger en liste over fakturaer, hvoraf det hævdes at fremgå, at de tre producenter anvendte de samme priser og rabatter over for en og samme kunde, der aftog vidt forskellige mængder hos dem.

212 Retten skal først undersøge de dokumentbeviser, som ifølge den af Kommissionen fremlagte liste udtrykkeligt eller underforstået henviser til VP. Dokumenterne med den udtrykkelige henvisning er Socover's notater af 12. juli 1983 (betragtning 25 til beslutningen) og af 12. marts 1986 (betragtning 32). Dokumenterne med den underforståede henvisning er FP's og SIV's notater af 30. januar 1985 (betragtning 27) og Socover's notater af 12. april 1985 (betragtning 29), 10. juli 1985 (betragtning 30) og 23. juli 1985 (betragtning 31). Retten bemærker imidlertid, at det i beslutningen hedder, at »Socover's notater... er meget udførlige og [altid] taler... om de tre producenters beslutninger«.

213 Det håndskrevne notat af 12. juli 1983 fra Socover (258), som er udarbejdet efter et møde mellem Socover og FP, indeholder ordene »Scale sconti et supercredito: gli altri non hanno tenuto fede agli impegni« (»Rabatter og ekstra kredit: de øvrige har ikke overholdt forpligtelserne«), efterfulgt af henvisninger til SIV og VP. Det er rigtigt, at dette kan opfattes som bevis for en forpligtelse vedrørende rabatter og kreditter, som de tre producenter har indgået over for grossisterne. Det bemærkes imidlertid, at den dato, Kommissionen har lagt til grund som begyndelsestidspunkt for den påståede overtrædelse, er den 1. juni 1983. Ifølge notatets kontekst kan »de øvriges« forpligtelse, som er nævnt i notatet, ikke være en forpligtelse, der er indgået og overtrådt i det korte tidsrum mellem 1. juni og 12. juli 1983. Heraf følger, at notatet, selv om det kunne være betragtet som bevis for en forpligtelse indgået af de tre producenter over for grossisterne inden 1. juni 1983, ikke kan betragtes som bevis for, at der også bestod en sådan fælles forpligtelse i det tidsrum, hvor den påståede overtrædelse fandt sted.

214 Socover's håndskrevne notat af 12. marts 1986 (263), som er udarbejdet efter et møde mellem Socover og VP, indeholder ordene »Anche loro adotteranno gli aumenti previsti da SG e SIV col 1/4/86 e saranno rigidi (?)« (»Også de vil vedtage de af SG (FP) og SIV pr. 1/4/86 foreslåede forhøjelser og vil være ubøjelige (?)«). Ifølge beslutningen (betragtning 32) betyder disse ord, at VP allerede den 12. marts 1986 havde fået at vide, i hvert fald af SIV, at de to øvrige producenter planlagde en prisforhøjelse fra 1. april 1986, og at VP den 12. marts 1986 havde meddelt Socover, at selskabet allerede havde besluttet at vedtage samme prisforhøjelse. Det bemærkes imidlertid, at ovennævnte passage i notatet umiddelbart er efterfulgt af følgende sætning: »Se così fosse lunedì 17/3 dovremmo segnalare quanti carichi noi possiamo ritiare che ce li manderanno loro« (»Hvis det var tilfældet mandag den 17/3, bør vi meddele dem, hvor mange ladninger vi kan aftage, og de vil sende os dem«), hvilket klart viser, at der den 12. marts 1986 ikke var truffet nogen endelig beslutning. Denne fortolkning bekræftes af ordlyden af et internt memorandum af 20. marts 1986 fra VP (529). Dette memorandum er udarbejdet af Giordano, en af deltagerne i mødet med Socover den 12. marts 1986. Giordano nævner først, at SIV og FP allerede henholdsvis den 14. og den 17. marts 1986 havde givet meddelelse om en prisforhøjelse. Derefter redegør han for de omstændigheder, der taler for en prisforhøjelse, nemlig den vedvarende efterspørgsel, den omstændighed, at visse ovne skulle lukkes med henblik på reparation (navnlig float-anlægget i Tyrkiet, »som indebærer kraftige forstyrrelser af det italienske marked«), og det forhold, at VP skulle til at påbegynde produktion af farvet glas, hvilket ville medføre mangel på klart glas. Giordano konkluderer, at det er nødvendigt i almindelighed at følge den af SIV og FP bebudede forhøjelse. Dette memorandum, som er skrevet på et tidspunkt, der ikke giver anledning til

mistanke, afkræfter således den fortolkning, ifølge hvilken VP otte dage forinden skulle have meddelt Socover sin beslutning om at vedtage de af FP og SIV planlagte forhøjelser.

215 For så vidt angår de påståede underforståede henvisninger til VP har Retten allerede fastslået, at ordene »Scaroni mener ikke, at han kan kæmpe for at standse PPG (VP)« er slettet i SIV's håndskrevne notat af 30. januar 1985 (374). Faktisk indeholder dette notat en udtrykkelig henvisning til VP, men på en måde, der ikke stemmer overens med formodningen om en snæver aftale mellem de tre producenter. I denne forbindelse bemærker Retten, at SIV's notat af 30. oktober 1984 (369, som er nævnt i beslutningens betragtning 26, men som ikke er medtaget på listen over dokumenter, der henviser til VP) indeholder ordene: »BILGLAS — secondo Scaroni non alimentare PPG« [»BILGLAS — ingen leverancer til PPG (VP) ifølge Scaroni«]. Også denne påtegning er udtrykkelig og uforenelig med formodningen om en snæver aftale mellem de tre producenter.

216 Selv om der var konkurrence i bilglassektoren, kan det dog ikke udelukkes, at der skete en samordning i konstruktionsglassektoren, og denne hypotese må undersøges af Retten. Ifølge beslutningen (betragtning 27) er SIV's ovennævnte notat af 30. januar 1985 og FP's notat (474) angående det samme møde mellem FP og SIV særlig betydningsfulde, fordi de viser, at:

»[SIV og FP] noterede..., at de hver især overholdt de grundlæggende aftaler, navnlig om priserne på klart glas. Hvad angår farvet og lamineret glas anklagede SIV derimod FP for at overtræde aftalerne gennem små kunstgreb såsom ekstra rabatter til bestemte engrosforhandlere. SIV foreslog, at hver producent skulle have sine privilegerede kunder, som de kunne yde ekstra rabatter. Med hensyn til rabatterne og de kunder, der var klassificeret i kategorien 'super A', gav SIV tilsagn om at anvende de samme betingelser som de øvrige producenter...«

I beslutningen fremhæves det (betragtning 32, fjerde afsnit), at SIV's notat »nævner... som referenceparameter med hensyn til rabatterne... de tre producenter«, og at der i FP's notat »tales... om et kartel mellem producenterne«.

217 Det skal først bemærkes, at det møde mellem FP og SIV, som disse notater henviser til, ses at have vedrørt en lang række emner af fælles interesse for de to virksomheder, hvoraf nogle behandles mere detaljeret i det ene notat end i det andet. Generelt er FP's notat mere detaljeret end SIV's. Endvidere skal mødet ses i sin tidsmæssige sammenhæng i forhold til de tre producenters meddelelser om prisforhøjelser. Som Retten allerede har fastslået (se præmis 183 ovenfor), havde VP den 25. oktober 1984 givet meddelelse om en ny prisliste, hvori det tilpassede sine priser efter de lister, som FP og SIV havde givet meddelelse om i juli. 18 og 21 dage senere, henholdsvis den 12. og 15. november 1984, gav FP og SIV meddelelse om helt nye og identiske lister. En uge efter denne sidste meddelelse fra SIV gav VP meddelelse om en ny liste, som ikke var identisk med FP's og SIV's lister.

218 SIV's notat af 30. januar 1985 (374) anvender ganske vist udtrykket »noi faremo le stesse condizioni degli altri« (»vi vil tilbyde samme betingelser som de øvrige«), og det hedder i FP's notat, at »Ing. Papi (SIV) dichiara que loro tengono i prezzi mentre noi scartelliamo almeno per i colorati e laminati tenendo fermo il ch(iaro). Ing. D'Errico (SIV): l'accordo di fondo tiene ma ci sono piccoli mezzucci che in practica pregiudicano l'accordo«. (»Ingeniør Papi (SIV) erklærer, at de opretholder priserne, mens vi åbner en breche i kartellet, i det mindste for farvet og lamineret glas, mens priserne på klart glas fastholdes. Ingeniør D'Errico (SIV): Den grundlæggende aftale holder, men der benyttes nogle små kneb, som i praksis skader aftalen«). Det bemærkes imidlertid, at det først var ved udgangen af 1984, at VP begyndte at tilbyde farvet glas, og at VP ikke tilbød lamineret glas.

219 Under disse omstændigheder finder Retten, at selv om de to notater, der er tale om, kan betragtes som bevis på en samordning eller i hvert fald en detaljeret diskussion mellem FP og SIV om, hvilke priser og rabatter der skulle anvendes over for visse kunder, fremgår det ikke tydeligt alene af disse notater, at udtrykkene »gli altri« (»de øvrige«), »scartelliamo« (»vi åbner en breche i kartellet«) og »l'accordo di fondo« (»den grundlæggende aftale«) nødvendigvis indebærer, at VP har deltaget i en tidligere aftale, således som det hævdes i beslutningen. Med hensyn til forholdet mellem FP og SIV alene, således som det fremgår af disse notater, finder Retten det betegnende, at Kommissionens tjenestegrene i det FP-notat, der blev fremsendt sammen med meddelelsen om klagepunkter, slettede de første ord:

»Reclami: chiediamo l'armistizio« (»Reklamer: vi kræver våbenstilstand«). Begrebet »våbenstilstand« forudsætter en form for kamp.

220 Socover's notat af 12. april 1985 (260), som blev udarbejdet efter et møde med FP, indeholder ingen henvisning til andre producenter. Socover's håndskrevne notat af 10. juli 1985 (261), som ligeledes blev udarbejdet efter et møde med FP, indeholder ordene »il dr Roberti (fra FP) sta lavorando a livello europeo per un aumento dal 1/x abbastanza consistente (7/8%)« (»Roberti (FP) arbejder på europæisk plan for at få gennemført en ret væsentlig forhøjelse (7-8%) fra 1. oktober«). Ifølge beslutningen (betragtning 30) betyder disse ord, at »... FP's ledelse [meddelte] Socover, at FP og de øvrige producenter var ved at aftale en prisforhøjelse på 7 til 8%«. Imidlertid må ordene »på europæisk plan« læses i deres sammenhæng, nemlig Saint-Gobain-koncernens virksomhed i Europa. Heraf følger, at det er mere sandsynligt, at Roberti, der var ansat hos FP, arbejdede på europæisk plan inden for Saint-Gobain-koncernen. Under alle omstændigheder er betydingen af disse udtryk uklar.

221 Efter konstateringen (betragtning 30) — på grundlag af fortolkningen af Socover's notat af 10. juli 1985 — af, at de tre producenter i oktober 1985 faktisk havde givet deres kunder meddelelse om en prisforhøjelse på 7,5%, nævner beslutningen (betragtning 31) et andet håndskrevet notat fra Socover (262) om et møde med en medarbejder i SIV, Caberlin, den 23. juli 1985, dvs. tretten dage efter mødet med FP. Dette sidste notat lyder: »Si sta varando un aumento sul float del 10% già nel prossimo mese di Agosto. Ribadisce l'idea di un certo numero di clienti preferenziali a cui concede un premio finale annuo del 3% sul float« (»(SIV) er ved at forberede en forhøjelse på 10% for float-glas allerede fra august. (Caberlin, SIV) støtter tanken om en række præferencekunder, som skal have en årsrabat på 3% på float«). Ifølge beslutningen betyder disse ord, at »... SIV's salgsdirektør [meddelte] Socover, at producenterne agtede at forhøje priserne på float-glas med 10% fra august«. På grundlag af fortolkningen af dette notat konstateres det i beslutningen (betragtning 31), at de tre producenter ved udgangen af juli rent faktisk gav kunderne meddelelse om en prisforhøjelse på 8%.

222 Kommissionen har på en anmodning om at forklare, på grundlag af hvilke dokumenter den havde konstateret, at producenterne havde forhøjet deres priser med henholdsvis 8% i juli og 7,5% i oktober 1985, svaret (595 og 597), at man blot skulle lægge 8% til priserne for maj 1985 for at nå frem til priserne for juli 1985 og lægge 7,5% til priserne for juli 1985 for at nå frem til priserne for oktober 1985. Det bemærkes imidlertid, at ifølge beslutningens bilag III blev meddelelsen om priserne for juli 1985 givet af SIV den 26. juli (med virkning fra 29. juli), af FP den 28. juli (med virkning fra 1. august) og af VP den 31. juli (med virkning fra 3. august). Såfremt de tre producenter den 23. juli 1985 stadig var ved at forberede en forhøjelse på 10% fra august, og såfremt den forhøjelse, der fandt sted nogle dage senere, var på 8%, kan FP umuligt tretten dage forinden have været ved at aftale en forhøjelse på nøjagtig 7 til 8% fra oktober med de samme producenter. Retten bemærker, at hverken notatet af 10. juli eller af 23. juli 1985 indeholder nogen udtrykkelig henvisning til de »øvrige producenter«. Under disse omstændigheder finder Retten, at notaterne uden føje er fortolket på denne måde i beslutningen. Endvidere anser Retten det for særlig væsentligt og næppe foreneligt med, at der skulle have været vedvarende og snævre samråd mellem producenterne, at SIV tre dage før meddelelsen den 26. juli 1985 om en forhøjelse, som Kommissionen mente var på 8%, meddelte Socover, at SIV agtede at forhøje priserne med 10% fra august.

223 Under henvisning til det anførte finder Retten, at de af Kommissionen påberåbte dokumentbeviser ikke er tilstrækkelige til umiddelbart eller via en fortolkning at godtgøre, at VP deltog i en aftale mellem de tre producenter som hævdet i beslutningens betragtning 24. For så vidt angår SIV og FP skal Retten ud over SIV's og FP's notater af 30. januar 1985 (betragtning 27), som allerede er gennemgået ovenfor, undersøge SIV's notat af 30. oktober 1984 (betragtning 26), FP's notat af 28. marts 1985 (betragtning 28), Socover's notat af 12. april 1985 (betragtning 29), FP's brev af 6. marts 1985 til SIV og FP's notater om møderne mellem SIV og FP af 23. april, 30. april og 16. december 1985 og af 3. februar 1986 for at fastslå, om de beviser aftaler mellem disse to producenter.

224 For det første bemærkes, dels at FP var den eneste producent af støbt glas (vetro greggio eller greggi, »råglas«) i Italien, og dels at FP og SIV sammen drev et float-anlæg i San Salvo (hvis drift i FP's tilfælde blev varetaget af datterselskabet

Flovetro). Nogle af ovennævnte dokumenter vedrører FP's salg til SIV af støbt glas, dvs. en vertikal sælger / køber-forbindelse mellem de to producenter, således navnlig nogle afsnit i brevet af 6. marts 1985 fra FP til SIV (485 eller 869) og i FP's notat om møderne med SIV den 23. og 30. april 1985 (486 eller 871), som der henvises til i beslutningens betragtning 33, tredje og fjerde afsnit. Retten finder ikke, at vertikale forbindelser som sælger og køber mellem to producenter, der vedrører et produkt, som alene fremstilles af en af disse producenter, i sig selv er bevis på en ulovlig horisontal aftale. Under alle omstændigheder burde Kommissionen have undersøgt, om en vertikal forbindelse som den, der bestod mellem FP og SIV, kunne påvirke handelen mellem medlemsstater. Endvidere bemærker Retten, at der i beslutningen kun citeres et afsnit af FP's brev af 6. marts 1985 til SIV, og at det tredje afsnit er udstreget på den kopi af brevet, der blev fremsendt sammen med meddelelsen om klagepunkter. Dette afsnit lyder:

»Assistiamo in questo periodo ad una politica commerciale SIV assolutamente dirompente ed addirittura abbiamo verificato casi in cui il vostro prezzo di vendita è inferiore a quello da voi a noi corrisposto. Per di più, ci è impossibile (e mi chiedo se l'impossibilità è pratica o strumentale) organizzare un incontro per definire:

1) quantitativi et prezzi dei vostri acquisti 1985;

2) condizioni e modalità di vendita da voi praticate sul mercato per i prodotti acquistati presso di noi.«

(»Vi er imidlertid i dag vidner til en helt vild handelspolitik fra SIV's side og har endog konstateret tilfælde, hvor Deres salgspris er lavere end den, De betaler os. Oven i købet er det umuligt (og jeg spørger mig selv, om det virkeligt er umuligt, eller blot noget, man foregiver) at arrangere et møde for at fastslå:

1) hvor meget og til hvilke priser De har købt i 1985

2) hvilke salgsbetingelser De opererer med på markedet for de produkter, De køber hos os.«)

225 Visse andre dokumenter vedrører forbindelserne mellem FP og SIV i forbindelse med samdriften af deres fælles float-anlæg, det såkaldte »Flovetro«, i San Salvo. Der er tale om citater i beslutningens betragtning 33, femte afsnit, som er taget fra FP's notater om møderne den 16. december 1985 (487 eller 873) og 3. februar 1986 (488 eller 874). Medmindre man allerede kan betragte to konkurrenters fælles drift af et produktionsanlæg som bevis på en ulovlig horisontal aftale — hvilket Kommissionen ikke gør i dette tilfælde — finder Retten ikke, at det, at driftsparterne rådfører sig med hinanden for at undgå, at de mængder, de aftager fra dette fælles produktionsanlæg, fører til illoyal konkurrence, i sig selv kan tjene som bevis på en ulovlig horisontal aftale.

226 For så vidt angår SIV's håndskrevne notat af 30. oktober 1984 (369) lægges der i beslutningen vægt på to punkter: at støbt glas ikke måtte sælges til en lavere pris end den af FP anvendte, og at der var vedtaget en fælles politik for trelagsglas. Det første punkt vedrører endnu en gang de salgsbetingelser, FP som sælger pålagde SIV som køber af et produkt, som SIV ikke fremstillede. Med hensyn til det andet punkt lyder det afsnit, beslutningen henviser til, som følger: »Laminati — (sopratutto bistrati) — Scaroni — desiderio in (prospettiva / proposito?) di una polìtica di riporto in fabbrica invece che fare (transformare / trasformazioni?) — per il triplo strato fare una polìtica commune« (»Lamineret (glas) — (særlig tolagsglas) — Scaroni (FP) — ønske med henblik på en ordning med anvendelse på fabrikken i stedet for forarbejdning — gennemføre en fælles politik for trelagsglas«). Det fremgår af hele notatet, at parterne (SIV og FP) flere gange har drøftet ledelsen af deres fælles produktionsanlæg. Retten anser det ikke for udelukket, at det afsnit, som beslutningen bygger på, også vedrører et spørgsmål i forbindelse med denne fælles drift.

227 FP's notat af 28. marts 1985 (475) vedrører en aftale om salg af 1 000 tons støbt glas fra FP til SIV. Der er således endnu en gang tale om en vertikal forbindelse mellem FP og SIV. I beslutningen hedder det (betragtning 28), at »de to virksom-

heder aftalte, at SIV ikke måtte sælge dette støbte glas til seksten kunder, der var opført på en liste, og som var forbeholdt FP... Disse seksten kunder, der var forbeholdt FP, er ikke dets Fontana-datterselskaber, som FP hævder i sit svar på klagepunkterne, dels fordi der kun er otte Fontana-datterselskaber... og ikke seksten, dels fordi der ikke er grund til, at et selskab forbeholder sig kunder, der pr. definition er forbeholdt det, i kraft af at det har den fulde kontrol over dem«. I stævningen har FP gjort gældende, at »det, at der i dag er otte (Fontana) datterselskaber... (skyldes) længere tids strukturomlægning, hvorved seksten forskellige virksomheder er samlet i otte selskaber«. Uden at bestride, at der på det pågældende tidspunkt var seksten Fontana-selskaber, har Kommissionen i sit svarskrift anført, at der »med hensyn til de seksten kunder, FP forbeholder sig... ikke kan være tale om FP-datterselskaber, navnlig fordi de ikke er kunder hos SIV«. Hvad angår dette punkt skal det bemærkes, at Socover i sit ovennævnte notat af 10. juli 1985 (261) har taget den erklæring fra FP's medarbejder, Roberti, til efterretning, hvorefter det er hensigten, »at satse på eksporten med 4-5 kunder, som har en organisation her«, og at navnene Socover, Fontana, Savas og D'Adda er angivet mellem linjerne under disse ord. Andre indicier i sagsakterne, som f.eks. grossisternes telex af 11. oktober 1984 (270), som er nævnt i beslutningens betragtning 37, og Socover's notat af 12. april 1985 (260), som er nævnt i betragtning 29, modsiger teorien om, at Fontana ikke kunne være kunde hos en anden producent end FP.

228 For så vidt angår det netop nævnte notat fra Socover af 12. april 1985 (260, beslutningens betragtning 29) hævdes det i beslutningen, at det fremgår af dette dokument, at »... Socover og FP også [drøftede] fordelingen af ordrer hos producenterne, på grundlag af udviklingen i de seneste to år«. Efter at Retten imidlertid har gennemgået teksten til notatet i dens helhed, som ikke var blevet fremsendt sammen med meddelelsen om klagepunkter, bemærker Retten for det første, at notatet ikke nævner andre producenter end FP; for det andet, at notatet nævner en prisliste af 16. januar 1985, og at kun FP havde offentliggjort en liste med virkning fra denne dato, og for det tredje, at der i notatet kun tales under ét om støbt glas, som alene fremstilles af FP. Under disse omstændigheder kan Kommissionen ikke benytte notatet som bevis for en drøftelse, der vedrørte andre producenter end FP.

229 I dette afsnit skal endelig gennemgås de i beslutningens betragtning 34 omhandlede fakturaer. Ifølge beslutningen viser en undersøgelse af disse fakturaer, »at de tre producenter har anvendt de samme priser og rabatter over for en og samme

kunde, der har aftaget vidt forskellige mængder hos dem«. Det fremgår af parternes skriftlige indlæg og af den af Retten foranstaltede bevisoptagelse, at den pågældende kunde var Cobelli, og at Kommissionen ikke foretog kontrol ved at undersøge de priser og rabatter, der blev anvendt over for andre kunder. Af de undersøgte fakturaer stammede fem fra SIV og FP og fire fra VP hvad angår 1983; for 1984 stammede fem fra SIV, tre fra FP og seks fra VP, og for 1985 stammede tre fra SIV og VP og to fra FP. Hverken udvælgelseskriterierne eller det samlede antal fakturaer, der har været til rådighed, er angivet.

230 Det bemærkes, at fakturaernes form afviger meget fra producent til producent, og at det ikke umiddelbart fremgår af en undersøgelse af fakturaerne, at priserne og rabatterne er ensartede. Da Kommissionen blev anmodet om at forklare, hvorledes den var nået frem til sin konklusion herom, valgte den tre fakturaer fra januar 1985 vedrørende 3 mm klart glas i standardmål og anførte på grundlag heraf (489), at »SIV-FP's og VP's fakturaer indeholder de samme enhedspriser, selv om de er opstillet forskelligt«. Det er rigtigt, at nettoenhedspriserne faktisk er de samme — nemlig 3 607 LIT / m2 for FP, 3 608 LIT / m2 for VP og 3 607,40 LIT / m2 for SIV. En nøjere undersøgelse af fakturaerne viser imidlertid for det første, at FP's og SIV's fakturaer er baseret på en grundpris på 5 500 LIT / m2, mens VP's grundpris ikke fremgår af fakturaen, for det andet, at VP's faktura ses at vedrøre glas i store plader, mens FP's og SIV's ses at vedrøre glas i standardmål (se præmis 184 ovenfor), og for det tredje, at VP for at nå frem til samme nettopris pr. enhed anvendte andre rabatter end FP og SIV, og at SIV's beregningsmåde var forskellig fra FP's. Heraf følger, at selv om de tre fakturaer, som Kommissionen har valgt, viser, at de tre producenter er nået frem til samme enhedspris, viser de ikke, at de tre producenter som hævdet af Kommissionen anvendte ensartede priser og rabatter. I denne forbindelse skal det bemærkes, at de tre producenter aldrig har bestridt, men tværtimod har understreget, at de nettoenhedspriser, der blev faktureret til en og samme kunde, ofte var de samme på grund af markedets struktur.

231 Retten har kun i et meget begrænset omfang kunnet efterprøve, hvilke konklusioner der kan baseres på de i beslutningen nævnte fakturaer. To forhold skal imidlertid nævnes. For det første har det vist sig, at producenterne i visse tilfælde for at tilbyde en gunstigere pris ikke anvendte den prisliste, der teoretisk var gældende på

leveringstidspunktet. For det andet indebar rabatsystemet en successiv nedsættelse af grundprisen med forskellige procentsatser. Ud over forskellene mellem rabatbeløbene har det vist sig, at rabatternes rækkefølge og dermed hele den matematiske proces var forskellig fra producent til producent. Navnlig anvendte SIV sine grund- og tillægsrabatter på en anden måde end de to andre producenter.

232 På baggrund af gennemgangen af de i beslutningen omhandlede beviser finder Retten, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har godtgjort påstanden i beslutningens betragtning 24 — nemlig eksistensen af aftaler mellem de tre producenter, som fører til ensartede prislister og rabatter samt ensartet klassificering af de største kunder — i tidsrummet 1. juni 1983 til 10. april 1986, som er fastlagt i beslutningens konklusion, artikel 1, litra a). Retten finder, at nogle af de citerede dokumenter — bl.a. FP's og SIV's notater om deres møde i Rom den 30. januar 1985 — højst kan anvendes af Kommissionen som bevis for en aftale mellem FP og SIV. Dog er disse dokumenter ikke tilstrækkeligt bevis på, at der, selv mellem FP og SIV, har været en aftale om fuldstændig ensartede prislister og rabatter eller ensartet klassificering af kunderne. For så vidt det er relevant at tage de nettoenhedspriser i betragtning, der blev anvendt over for en og samme kunde, bestrides det ikke af sagsøgerne, at disse nettopriser har kunnet være de samme.

e) Forbindelserne mellem producenterne og grossisterne

233 Ifølge beslutningen (betragtning 35) sikrede de tre producenter sig, at deres prislister og rabatter også anvendtes i afsætningsleddet. Kommissionen har indrømmet, at uanset hvad den hævdede i meddelelsen af klagepunkter på grundlag af Cobelli's påstande (se præmis 10 ovenfor), har den kun direkte beviser for møder mellem producenter og grossister for så vidt angår mødet af 17. april 1986 mellem bl.a. FP og SIV. I dette møde, som havde til formål at præsentere Fontana Sud's nye direktør, deltog en repræsentant for SIV, uden at dennes tilstedeværelse var planlagt. Det anføres i beslutningen, at »det dog [af visse dokumenter] fremgår for det første, at nogle af møderne mellem grossisterne blev holdt på producenternes initiativ, og at det i betragtning af de ensartede prislister og rabatter lykkedes producenterne at påvirke grossisternes valg, og for det andet, at kunderne var indforstået med producenternes ensartede priser«. Herefter (betragtning 36-42) gennem-

går og kommenterer beslutningen en række dokumenter. Vedrørende et af disse dokumenter (telex af 11.10.1984, som behandles nedenfor i præmis 236) fremhæves det i beslutningen, at »grossisterne... ikke spontant [vil] forpligte sig til at føre en sådan forretningspolitik, når det er i deres interesse at søge at opnå de bedste priser, at kunne henvende sig til de leverandører, der yder de bedste salgsbetingelser, og at kunne opnå en tilfredsstillende avance« (betragtning 37, fjerde afsnit). I denne forbindelse skal Retten minde om den henvisning til grossisternes økonomiske afhængighed, der findes i afsnittet retlig vurdering (se ovenfor, præmis 21).

234 Inden Retten gennemgår de af Kommissionen påberåbte dokumentbeviser, bemærkes, at Kommissionens beslutning af 1981 (se præmis 4 ovenfor) bl.a. vedrørte sammenslutninger af grossister, hvis målsætninger omfattede en »fælles afsætningspolitik, som gennemføres ved, at hver sammenslutning skal virke til fremme for en fælles salgspolitisk linje, ved at der opstilles prislister for planglas og forarbejdede produkter« og »samarbejde med producenterne for at fremme 'en produktionspolitik, der er egnet til at øge forbruget af glas og sikre, at man ved en adækvat salgspolitik når frem til en bedre udnyttelse af forarbejdede produkter'« (punkt I. C. I.3. a. i beslutningen af 1981). Endvidere vedrørte beslutningen ulovlige aftaler mellem de tre producenter (FP, SIV og VP) og grossistsammenslutningerne. Kommissionen konstaterede, at »der har vist sig visse spændinger og modsætninger mellem de interesserede parter i aftalernes gyldighedsperioder« (punkt I. C. III, andet afsnit). Der blev ikke pålagt nogen bøde, bl.a. med den begrundelse, at »de konkurrencebegrænsende bestemmelser... altid er blevet gennemført i begrænset omfang og ikke er blevet fulgt konsekvent« (punkt II. C., andet afsnit). Derimod kritiseres i den nu foreliggende beslutning producenterne for, at det nogle år senere lykkedes dem at udnytte deres økonomiske magt til imod grossisternes vilje og interesser at indføre et system som det, der var blevet kendt ulovligt i beslutningen af 1981, uanset at det ikke tidligere havde virket.

235 Ifølge den nu foreliggende beslutning (betragtning 36) viser Socover's notat af 12. juli 1983 (258), som allerede er behandlet i præmis 213, »at meddelelser fra grossisterne til producenterne og omvendt foregår via Socover. Socover fører nemlig ikke forhandlinger med FP om de betingelser, der især kunne interessere Socover, men om producenternes forpligtelser over for samtlige grossister«. Retten har alle-

rede fastslået, at Kommissionen kunne have benyttet dette notat som bevis for, at de tre producenter havde indgået forpligtelser over for grossisterne, men ikke i den periode, hvor overtrædelsen påstås begået. Her drejer det sig om at vurdere notatets værdi for Kommissionen som bevis for, at Socover fungerede som mellemmand mellem producenterne og de øvrige grossister eller i hvert fald en gruppe store grossister. Vedrørende dette spørgsmål kan notatet uden tvivl betragtes som bevis for, at Socover optrådte som talsmand for en gruppe grossister over for hvilke de tre producenter, i hvert fald ifølge Socover selv, havde indgået forpligtelser. Derimod fremgår det ikke klart af dette notat, at Socover ud fra de tre producenters synspunkt optrådte som deres mellemmand over for samtlige grossister.

236 I betragtning 37 gennemgår beslutningen et telex (270) fremsendt den 11. oktober 1984 efter et møde afholdt den 10. oktober 1984 i Rom med deltagelse af 28 grossister. Ifølge beslutningen blev dette telex sendt til »producenterne«. Det anføres i beslutningen, at telexet »er et klart udtryk for, at underskriverne agter at samarbejde med producenterne«. Underskriverne »confirmano la volontà di collaborare al miglioramento dei prezzi di mercato et considerano indispensabile che vengano rispettati i prezzi, gli sconti e le condizioni di vendita confermati« (»bekræfter viljen til at samarbejde om en forbedring af markedspriserne og finder det nødvendigt, at de bekræftede priser, rabatter og salgsbetingelser overholdes«). Det skal imidlertid bemærkes, at modtagerens tilbagesvar er slettet på den kopi af telexet, som blev fremsendt sammen med meddelelsen af klagepunkter. Da Kommissionen under retsmødet blev anmodet om at fremlægge originaldokumentet, fremlagde den fem kopier af telexet, som var sendt til henholdsvis SIV, Saint-Gobain, Pilkington, Vetrocoke og Glaverbel. Der er ikke fundet nogen kopi stilet til VP i akterne, og nummereringen af bilagene udelukker, at der har eksisteret en sådan kopi i Socover's arkiver, hvorfra de øvrige kopier stammer. Det er således klart, at dette telex ikke som hævdet i beslutningen blev sendt til de tre producenter FP, SIV og VP, hvorimod det blev sendt til tre selskaber, hvis produktionsanlæg lå uden for Italiens grænser. Endvidere bemærkes, at det andet afsnit i telexet (ikke medtaget i beslutningen) lyder: »Nello stesso tempo auspicano che vengano costituiti tre livelli, differenziando in due gruppi le aziende non comprese allo stato attuale nel primo livello« (»Samtidig ønsker de, at der oprettes tre niveauer, hvorved de virksomheder, der for tiden ikke befinder sig på første niveau, inddeles i to grupper«), hvoraf fremgår, at såfremt der fandtes et ensartet klassificeringssystem for kategorier og niveauer, deltog tre andre producenter i det.

237 Det er imidlertid rigtigt, som det anføres i beslutningen, at det af rejserapporten fra Ricciardi, VP's salgsdirektør (619-620), fremgår, at denne mødte Borgonovo fra Socover i Milano den 11. oktober 1984. Det kan således ikke udelukkes, at Borgonovo mundtligt meddelte ham indholdet af telexet til de øvrige producenter.

238 I beslutningens betragtning 38 nævnes et brev af 19. oktober 1984 fra Socover (268) og et brev af 20. november 1984 fra VP til Socover (625). Det første brev, der blev fundet i VP's arkiver, var i form af fotokopi uden angivelse af modtagerens navn. I brevet nævnes en prisliste, som påstås udarbejdet af Socover »på producenternes opfordring«, og et »møde onsdag den 7. november... i Milano, hvor vi har inviteret samtlige virksomheder inden for denne branche«. I beslutningen anføres det, at den månedlige rapport fra Giordano, en af VP's salgsdirektører (626), viser, at denne »var på rejse den 7. og 8. november 1984 i Milano og dermed også den dag, hvor Socover havde indkaldt til møde«. Retten bemærker, at det fremgår af undersøgelsen af disse dokumenter, at de beviser det modsatte af, hvad der påstås i beslutningen. For det første viser Giordano's månedsrapport, at han forlod Genova den 7. november kl. 10.50, dvs. 20 minutter efter mødets begyndelse. For det andet har VP's brev af 20. november 1984, som blev sendt af Ricciardi til Socover, følgende ordlyd:

»Ci è pervenuta solo in questi giorni fotocopia della lettera da Voi inviata il 19.10.84 ad alcune aziende del Vs. settore.

Scopo della presente è solo quello di riconfermarVi, facendo seguito all'incontro avuto con l'Egr. Dr. Borgonovo (Socover) a Milano, il 7 c. m., che nessun invito Vi è stato da noi mai formulato per riunioni che riguardao la commercializzazione et trasformazione del vetro.«

(»Først for få dage siden har (vi) modtaget en fotokopi af det brev, De den 19.10.1984 sendte til visse virksomheder i Deres branche.

Formålet med dette brev er udelukkende på ny at bekræfte over for Dem efter mødet i Milano med Borgonovo (Socover) den 7. ds., at vi aldrig har sendt Dem nogen indbydelse til møder vedrørende salg og forarbejdning af glas.«)

Retten finder det ikke troligt, at dette brev, der er skrevet på et tidspunkt, der ikke giver anledning til mistanke, ikke er udtryk for de faktiske forhold — nemlig at Giordano (VP) ikke deltog i mødet af 7. november 1984, og at VP ikke ønskede at deltage i sådanne møder og endnu mindre tage initiativ til dem. Endvidere finder Retten, at brevet, for så vidt det er skrevet af Ricciardi selv, faktisk afkræfter de antagelser til skade for VP, som hans tilstedeværelse i Milano den 11. oktober 1984 kunne have givet anledning til.

239 I beslutningens betragtning 39 og 40 gennemgås to notater fra Socover af 12. april og 23. juli 1985 (260 og 262), som allerede er behandlet ovenfor (præmis 228 og 221). Af de allerede anførte grunde mener Retten, at disse dokumenter udelukkende vedrører forbindelserne mellem Socover og henholdsvis FP og SIV.

240 I beslutningens betragtning 41 gennemgås tre dokumenter af 16. september, 23. september og 31. oktober 1985 (henholdsvis 271, 275 og 273), der betegnes som rapporter fra FP's datterselskaber Fontana Est og Fontana Ovest til moderselskabet FP. Det fremgår af den af Retten foranstaltede bevisoptagelse, at disse dokumenter er fjorten-dages rapporter, som stiles til en vicedirektør i FP og udarbejdes af en af FP's ansatte, som bl.a. har til opgave at opretholde forbindelsen med datterselskaberne. Det bemærkes i øvrigt, at det tredje dokument, som er dateret 31. oktober 1985, vedrører Fontana Est og ikke Fontana Ovest, som det anføres i beslutningen. Endvidere findes de sidste otte ord i dette dokument (273-4), som citeres i den franske og engelske udgave af beslutningen, ikke i den autentiske italienske udgave. Det skal tillige understreges, at selv om Retten har anmodet om at få fremlagt den fulde ordlyd af dokumenterne, kun har modtaget ufuldstændige kopier. Endelig bemærkes, at en anden rapport om Fontana Est, som er dateret 2. oktober 1985, og som ikke er nævnt i beslutningen, blev fremsendt sammen med meddelelsen af klagepunkter og findes i Rettens akter (273B).

241 Ifølge den liste, som Kommissionen har forelagt Retten, må disse »Fontana-rapporter« anses for underforstået at vedrøre VP. I beslutningens betragtning 41,

fjerde afsnit, hedder det: »(De) har ikke noget vagt eller generelt indhold, ligesom de heller ikke afslører grossisternes forretningspolitik, som parterne hævder, men indeholder derimod helt præcise oplysninger, som f.eks. at grossisterne er rede til at acceptere producenternes prisforhøjelser, at producenterne offentliggør ensartede prislister, og at producenterne ønsker, at prislisterne overholdes, for at markedet kan blive mere stabilt. Dette betyder, at producenterne direkte eller indirekte påvirker afsætningsmarkedet, fordi manglende stabilitet på dette marked kunne få skadelige virkninger for deres forretningspolitik«. Retten finder det nødvendigt at gennemgå samtlige disse rapporter, for så vidt de foreligger for Retten, for at placere beslutningens citater i deres oprindelige sammenhæng. Retten bemærker, at de fire dokumenter vedrører en periode, som, selv om den er meget begrænset (udgangen af juli til udgangen af oktober 1985), alligevel giver et overblik over afsætningsmarkedets funktion i en periode, hvor de tre producenter som nævnt ovenfor (præmis 188-190) gav meddelelse om flere nye prislister.

242 Hver rapport er inddelt i afsnit, hvoraf det ene altid har overskriften »prezzi di rivendita float« (»videresalgspriser for float-glas«) eller simpelt hen »rivendita« (»videresalg«). Rapporterne om Fontana Est af 16. september og 31. oktober 1985 indeholder et andet afsnit med overskriften »prezzi di vendita float« (»salgspriser for float-glas«) eller simpelt hen »vendita« (»salg«). Det fremgår af indholdet af disse to afsnit, at ordet »vendita« henviser til producenternes salgspriser over for grossisterne, mens »rivendita« henviser til grossisternes videresalgspriser over for deres kunder.

243 Den første rapport, som er af 16. september 1985, nævner i afsnittet »prezzi di rivendita float« et grossistmøde den 31. juli 1985 »efter den af producenterne bebudede forhøjelse«. (Det bemærkes, at der først blev givet meddelelse om VP's nye prisliste den 31. juli 1985, jf. præmis 188, 221 og 222 ovenfor). I rapporten hedder det, at »grossisterne under deres møde har udarbejdet denne liste over videresalgspriser«. Herefter følger en prisliste og en oversigt over de rabatter, der vil blive ydet, med nogle forbehold fra to grossister, Checchin og Sangalli. Efter et afsnit, der er slettet, hedder det videre i rapporten i afsnittet »prezzi di vendita float«:

»Per quanto riguarda le Fabbriche, l'aumento sembra essere applicato ovunque e, del resto, i magazzini non certo pieni ed il lavoro che in questo momento non manca hanno favorito la 'digestione' del nuovo prezzo. La Glaverbel (che prima

delle ferie insisteva un po' dappertutto con sconti inferiori ai nostri) sembra, di primi sondaggi dopo le ferie, che abbia mantenuto questa posizione. Resta comunque da verificare ulteriormente l'entità del prezzo (poichè è presumibile che il cliente non venga subito a dire a noi se la concorrenza gli ha tolto uno sconto).«

(»For så vidt angår producenterne, synes forhøjelsen at være gennemført overalt, og for de andres vedkommende er lagrene bestemt ikke fyldt op, og der mangler for tiden ikke arbejde, hvilket har gjort det lettere at 'fordøje' de nye priser. Glaverbel (som før ferien fremturede overalt med rabatter, der var mindre end vore) synes ifølge de første undersøgelser efter ferien at have opretholdt denne stilling. Dog må vi senere kontrollere den samlede pris (da vi må formode, at kunden ikke pludselig vil fortælle os, om konkurrenten har ophævet en rabat).«)

244 Rapporten af 23. september 1985 (275) vedrører et møde, som også blev holdt den 16. september 1985, med Fontana Ovest. I afsnittet »prezzi rivendita float« angives fire grossisters priser for 4 mm glas. Herefter følger den passus, der er ufuldstændigt citeret i beslutningen, og som vedrører priserne for 4 mm glas.

245 Rapporten af 2. oktober 1985 (273B) er udarbejdet efter et møde med Fontana Est og vedrører et grossistmøde afholdt den 18. september 1985 »til fastsættelse af videresalgspriserne«. De af Sangalli og Checchin tagne forbehold er noteret.

246 Endelig vedrører rapporten af 31. oktober 1985 (273), som er udarbejdet efter et møde med Fontana Est, et møde mellem elleve grossister den 29. oktober 1985. I denne forbindelse bemærker Retten, at de tre italienske producenter gav meddelelse om nye identiske prislister mellem den 21. og den 25. oktober 1985 (se præmis 190 ovenfor). I rapportens afsnit »rivendita« (»videresalg«) hedder det, at gros-

sisterne, endnu en gang med forbehold fra Checchin og Sangalli, er blevet enige om nye priser for klart float-glas. Herefter kommer i afsnittet »vendita« (»salg«) den passage, der er delvis citeret i beslutningens betragtning 41, tredje afsnit. Passagen lyder i sin helhed:

»Per quanto riguarda le fabbriche, si sta portando avanti l'aumento (chi per consegne un pò prima chi un pò dopo), in ogni caso sembra che la comunicazione sia stata fatta da tutte* (comprese Glaverbel), anche se i termini sono probabilmente più elastici di tutte«.

(»Hvad producenterne angår, er de ved at gennemføre forhøjelsen (ved instrukser, der af nogle gives lidt før, af andre lidt senere), under alle omstændigheder ser det ud til, at alle har givet meddelelse om de nye priser[1] (inkl. Glaverbel), selv om betingelserne er lidt fleksible«)[2].

247 Medens det klart fremgår af sidstnævnte dokument, at ordet »producenterne« omfatter samtlige italienske producenter, inkl. SIV og VP, fremgår det ligeledes deraf, at Glaverbel var en af de omfattede producenter, og at virksomheden blev betragtet som havende en aktiv konkurrencepolitik. I øvrigt blev Glaverbel's betydning på det italienske marked fremhævet i et internt notat fra VP (A193) af 6. februar 1986. Under disse omstændigheder finder Retten ikke, at det kan udledes af den ovenfor gennemgåede rapport, at »producenterne... påvirker afsætningsmarkedet«, som det påstås i beslutningen. Tværtimod fremgår det, at visse grossister frit foretog en samordning med henblik på fastsættelsen af de videresalgspriser og rabatter, de skulle tilbyde deres kunder, og at drøftelserne mellem FP's repræsentanter og dets datterselskaber afspejler deres usikkerhed med hensyn til de øvrige producenters anvendelse af priserne. Endelig bemærker Retten, at Sangalli og

1 — Angiver afslutningen af citatet i den autentiske udgave.

2 — Angiver ord, som er udeladt i samtlige udgaver (oversættelserne i den franske og engelske udgave er delvis fejlagtige).

Checchin, der i beslutningens bilag IV er anført som henholdsvis den anden- og den niendestørste grossist, synes at have ført deres egen pris- og rabatpolitik.

248 Endelig gennemgås i beslutningens betragtning 42 et håndskrevet notat fra VP af 10. april 1986 (638), hvoraf det ifølge beslutningen fremgår, at på et møde samme dag »drøftede VP og Socover oprettelse af en klub bestående af tolv grossister med henblik på distribution af glasprodukter. De to parter meddelte, at de ville drøfte sagen med FP og SIV den følgende uge«. Det pågældende dokument består af én side, på hvilken forfatteren i hånden har noteret de emner, der blev drøftet med Borgonovo fra Socover og indeholder: (til venstre) otte grossistnavne efterfulgt af fire andre navne; (til højre, på flere linjer) »CLUB: objettivo distribuzione« (»KLUB: formål distribution«); »prossima settimana« (»næste uge«); »parlare SIV / S. Gobain« (»tale med SIV / Saint-Gobain«). VP bestrider Kommissionens fortolkning af dette dokument, men erkender, at Borgonovo faktisk nævnte forslaget om at oprette en klub. Ifølge VP havde Borgonovo til hensigt at drøfte dette med SIV og FP den følgende uge. Ifølge Kommissionen er en sådan fortolkning hverken logisk eller grammatisk rigtig.

249 Retten bemærker for det første, at det pågældende dokument ikke udtrykkeligt og utvetydigt nævner de hensigter, der er omhandlet i beslutningens betragtning 42. Endvidere bemærker Retten, at de ord, der betragtes som relevante af Kommissionen, vedrører et forslag om oprettelse af en klub med henblik på distribution af glasvarer og ikke med henblik på gennemførelse af priser og rabatter i afsætningsleddet, hvilket i beslutningens betragtning 35 angives som formålet med de beviser, der gennemgås i afsnit B.1. e »Forbindelserne mellem producenterne og grossisterne«. Under disse omstændigheder finder Retten ikke, at Kommissionen kan påberåbe sig dette dokument som et relevant bevis, og at det følgelig ikke er nødvendigt at vurdere dokumentets rækkevidde.

250 På grundlag af det anførte i det hele finder Retten for det første, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har godtgjort, at de tre producenter overvågede, at deres prislister og rabatter blev anvendt i afsætningsleddet, og heller ikke, at visse møder mellem grossisterne blev afholdt på producenternes initiativ, eller at det lykkedes producenterne at påvirke grossisternes handelsmæssige valg. Retten finder endvi-

dere, at nogle af de undersøgte dokumenter, selv om de ikke nødvendigvis udgør et bevis for en ulovlig aftale mellem producenterne, kan betragtes som bevis for, at grossisterne regnede med ensartede priser fra producenternes side. Endelig finder Retten, at Fontana-rapporterne beviser, at FP anvendte sine grossistdatterselskaber som kilder til oplysninger om grossisternes politik. Følgerne af disse konklusioner vil blive undersøgt nedenfor (præmis 322-323) i forbindelse med de af sagsøgerne påberåbte anbringender vedrørende sagsbehandlingen.

2. Virksomhedernes forretningspolitik på markedet for bilglas

251 Det anføres i dette afsnit i beslutningen, at »ifølge virksomhedernes nedennævnte dokumenter har SIV og FP aftalt priser og kvoter i hvert fald fra 1982. VP har også deltaget i disse karteller, i hvert fald fra 1983, men ikke i samme omfang som de to øvrige producenter«. Derefter behandler beslutningen i to afsnit aftaler og samordnet praksis vedrørende Fiat-koncernen (betragtning 44-51) og Piaggio-koncernen (betragtning 52).

a) Aftaler og samordnet praksis vedrørende Fiat-koncernen

252 I dette afsnit tager beslutningen straks fat på en gennemgang af dokumenter (betragtning 44-47), hvis betydning vil blive behandlet i det følgende. Til sidst i betragtning 45 nævner beslutningen, at hver af de tre producenter ydede Fiat samme prisreduktion på 8% fra 1. januar 1984. Til sidst i betragtning 47 nævner beslutningen andre ensartede prisændringer, som blev gennemført af de tre producenter i 1985 og 1986, og en ensartet forhøjelse på 2% for andet halvår 1985 for Alfa Romeo. Dernæst anfører beslutningen (betragtning 48), at »de tre producenter har solgt produktet til hinanden (dette omtales nærmere i kapitel 6) med det formål hver især at bevare deres indtrængningskvoter eller nå de kvoter, der var aftalt med konkurrenterne«. Herefter følger en gennemgang af tal og dokumenter vedrørende denne handel. I betragtning 49 nævner beslutningen visse tabeller, som FP er i besiddelse af, og som angiver, hvor meget hver producent har leveret pr. model og i alt i 1985 og 1986, og hvor meget han vil levere i 1987 til Fiat-koncernen, samt de procentvise kvoter, som disse leverancer repræsenterer.

253 Herefter gengiver beslutningen visse af virksomhedernes argumenter (betragtning 50) og grundene til, at Kommissionen ikke har kunnet godtage dem (betragtning 51). For at belyse forskellene mellem virksomhedernes og Kommissionens respektive standpunkter, som er trukket klart op i denne del af beslutningen, skal de citeres i deres fulde udstrækning. Virksomhedernes argumenter er gengivet som følger:

»Situationen på det italienske marked for bilglas er præget af Fiat's dominerende stilling. Som enhver anden bilfabrikant tildeler Fiat sine leverandører ordrer ud fra hensynet til priser, teknisk kapacitet og service. De samlede kvoter er genstand for bilaterale drøftelser under forhandlingen om ajourføringen af prislisterne. De samlede kvoter opdeles derefter i procentsatser for de enkelte bilmodeller. I de ordrebekræftelser, som Fiat sender leverandørerne af bilglas, nævnes udtrykkeligt den pågældende leverandørs kvote for de enkelte modeller.

Under forhandlingerne afslører Fiat normalt det bedste pristilbud for at få de konkurrerende leverandører til at tilpasse deres priser derefter. Dette fører uvægerligt til en pristilpasning. Fiat hævder, at de, i modsætning til hvad der er Kommissionens opfattelse, hyppigt oplyser hver leverandør om, hvor store dele af leverancerne der er tildelt konkurrenterne. Dette system fører til et fuldt gennemsigtigt marked. Under disse forhold ville en samordning mellem producenterne ikke være nødvendig.

Hvad angår den indbyrdes handel med produkter har Kommissionen ikke kunnet bevise, at den tager sigte på at opdele markedet mellem dem. Desuden er der normalt tale om råglas og kun undtagelsesvis om forarbejdede produkter.«

254 Kommissionen svarer som følger på disse argumenter:

» i) Det er korrekt, at Fiat som køber af glas til automobiler har et kvasimonopol i Italien; dets forhandlingsposition forringes imidlertid i høj grad af det be-

grænsede alternative udbud på markedet. Glasudbuddet i Europa kontrolleres nemlig af et oligopol, som ud over Saint-Gobain omfatter PPG og SIV, der i øjeblikket leverer til Fiat, Pilkington og enkelte mindre producenter.

ii) Hvad kvotetildelingen angår nævner Fiat ganske vist som enhver anden automobilfabrikant i sine ordrebekræftelser, hvilken kvote, der er tildelt den pågældende leverandør; men denne kvote er ikke definitiv. Der er kun tale om en vejledende kvote, der hverken forpligter bilfabrikanten eller leverandøren, og den kan ændres i hele kontraktperioden, enten på bilfabrikantens eller leverandørens initiativ...«

(Herefter gennemgås visse dokumenter, navnlig et brev af 3.7.1985 fra Fiat til VP (657). I forbindelse med denne gennemgang hævdes det, at)

»hvis automobilfabrikanten tildelte definitive kvoter i kontraktperioden, behøvede leverandørerne ikke at være bekymrede for, at kvoterne ikke ville blive overholdt, og de ville således ikke have behov for at samordne priserne på dette område eller for at udveksle produkter for at bevare deres kvoter.«

»iii) Kommissionen benægter ikke, at en køber under prisforhandlinger kan give oplysning om et bedre tilbud (faktisk eller hypotetisk) for at få de konkurrerende leverandører til at ændre priserne. Dette betyder dog ikke, at samtlige leverandører anvender de samme betingelser, og at samtlige leverandører i forholdet til en og samme kunde står på lige fod, for enhver leverandørs stilling afhænger af hans produktion og afsætning (mere komplet produktsortiment, specialprodukter, højere serviceniveau). Det betyder heller ikke, at en køber med en dominerende stilling kan tvinge alle sine leverandører til at tilpasse priserne efter det bedste tilbud, eller at han blot kan henvende sig til udenlandske leverandører for at tvinge de lokale til at nedsætte priserne; som det blev anført under den mundtlige høring kræver automobilfabrikanterne nemlig i stadig højere grad, at produkterne leveres nøjagtigt til tiden, hvilket i højere grad er muligt for en lokal leverandør, der selv har en organisation på stedet, end for en udenlandsk leverandør, der må tilvejebringe en sådan, og som derfor med hensyn til mængder og priser må indrette sig efter de virksomheder, der har en fast og samtidig fleksibel organisation.

Uanset forbindelserne mellem en kunde med en dominerende stilling og dennes leverandører, kan det fastslås, at SIV, FP og VP har aftalt en fælles forretningspolitik over for Fiat-koncernen...

Prisforhøjelserne for andet halvår 1985, og for første og andet halvår 1986, blev drøftet og aftalt mellem de tre producenter... VP's tiltrædelse af aftalen om prisstigninger for de pågældende tre halvår [er] i høj grad... kommet til udtryk i praksis...

iv) Navnlig følgende forhold viser, at den gensidige overdragelse af produkter tager sigte på en opdeling af markedet.

Der overdrages hvert år betydelige mængder, og som det fremgår af de under betragtning 48 nævnte dokumenter, er der ikke tale om nødleverancer...

I de under betragtning 48 nævnte dokumenter er det udtrykkeligt omtalt, at FP arbejder som underleverandør af forarbejdede produkter til SIV.

Ved overdragelse af produkter er der navnlig tale om tykkelser og farver, der ikke fremstilles af den pågældende producent, og formålet med overdragelsen er at give de tre producenter mulighed for at få et komplet produktsortiment. Et komplet sortiment giver en konkurrencemæssig fordel, der neutraliseres, såfremt de tre producenter sørger for at udligne forskellene...«

255 Inden Retten undersøger de dokumenter, der er fremlagt som beviser for en overtrædelse, finder den det nødvendigt nærmere at beskrive, hvori den påståede overtrædelse består, og de nærmere omstændigheder. Som nævnt ovenfor fastslås det blot i beslutningens betragtning 43, at SIV og FP aftalte priser og kvoter i hvert fald fra 1982, og at VP deltog i disse karteller i hvert fald fra 1983. I beslutningens retlige vurdering (se præmis 24 ovenfor) hævdes det, at FP og SIV fra 1982 til

1986 og FP, SIV og VP fra 1983 til 1986 aftalte, eller dog enedes om, hvilke priser der skulle anvendes over for Fiat-koncernen, ligesom der fra 1982 til 1987 blev aftalt en opdeling af markedet; der hersker således ingen tvivl om deres samordnede praksis. Retten finder, at der må sondres mellem en forudgående aftale om de priser, der skal anvendes, og om fordelingen af kvoterne og indførelsen af et system med gensidige overdragelser af produkter, som har til formål at bevare de allerede opnåede kvoter eller at nå de aftalte kvoter. Derfor bør de i beslutningens betragtning 48 nævnte dokumenter vedrørende samhandelen med glas behandles senere, nemlig i afsnit B.3 »Producenternes samhandel med glas«. På dette sted gennemgås alene beviserne for en forudgående enighed om priser og kvoter.

256 For så vidt angår de nærmere omstændigheder, som dette spørgsmål skal bedømmes på baggrund af, bemærker Retten for det første, at det i beslutningens betragtning 15 er forklaret, at det produkt, producenterne sælger til bilfabrikanterne, er glas, der er forarbejdet af producenterne eller af disses datterselskaber, således at det får de tekniske egenskaber, som bilfabrikanterne ønsker. Der er således her ikke tale om, at producenterne til Fiat sælger float-glas i rå tilstand — sådanne salg behandles i forbindelse med samhandelen med produkter — men om salg af et helt sortiment af forskellige forarbejdede produkter. Retten bemærker endvidere, at der i beslutningens betragtning 15, andet afsnit[3], sondres mellem prototypestadiet og det stadium, hvor en ny model markedsføres. De produkter, der er tale om her, blev ikke leveret i forbindelse med udviklingen af en prototype, men blev solgt med henblik på montering i bilmodeller, der allerede var lanceret på markedet. Endelig bemærker Retten, at ifølge beslutningens betragtning 15, sidste punktum, »er [det] i forbindelse med markedsføringen af en ny bilmodel, at glasproducenterne og bilfabrikanterne aftaler priser og mængder, normalt på årsbasis«. Der er således tale om et marked, hvor sælger og køber normalt forhandler med regelmæssige mellemrum om priser og mængder.

257 Endelig bemærker Retten, at de datoer, der i artikel 1, litra b) og c), i beslutningens konklusion afgrænser de perioder, hvori forbindelserne med Fiat har været i strid med traktaten, for prisernes vedkommende er fra 26. oktober 1982 til 1. december 1986 for FP og SIV og fra 11. maj 1983 til 1. december 1986 for FP, SIV

3 — O. a.: Betragtning 15 er ikke opdelt i afsnit i den danske version.

og VP under ét og for kvoternes vedkommende fra 1. januar 1982 til 30. juni 1987 for de tre producenter under ét.

258 I beslutningens betragtning 44 nævnes tre dokumenter, som, selv om de er dateret 1982, alle findes på den liste over dokumenter med en underforstået henvisning til VP, som Kommissionen har forelagt Retten. Det drejer sig om et håndskrevet notat af 26. oktober 1982 fra Scaroni, FP, til Landeschi, næstformand for SIV's bestyrelse (733), hvormed et internt memorandum fra FP af 26. oktober 1982 (734) blev fremsendt, og et internt memorandum fra SIV af 11. november 1982 (680), ligeledes til Landeschi.

259 FP's interne memorandum af 26. oktober 1982 består af en »riepilogo« (oversigt) over de forhøjelser, FP havde opnået hos Fiat siden 1977 »inkl. den seneste toårige aftale 83/84«. SIV's interne memorandum af 11. november 1982 begynder således:

»Forleden blev 1983-aftalen vedrørende Fiat Auto stort set færdigforhandlet. Det er vel overflødigt at minde Dem om de fortilfælde (som bestemt ikke er gunstige for os), der er nedfældet skriftligt af Fiat og vor største konkurrent, og som har ført til tildeling af 46% til FP.«

Forfatteren fortsætter med en gennemgang af fire punkter: »1) Kvotetildeling i procent; 2) Opnåede prisforhøjelser; 3) Parallellen mellem 1983- og 1982-aftalerne; 4) Absolutte tal«. I afsnittet »Kvotetildeling i procent« nævnes en kvote på ...% udelukkende beregnet til »il primo equipaggiamento« (»det første udstyr«). I afsnittet »Parallellen mellem 1983- og 1982-aftalerne« sondres der for 1982 mellem den »teoretiske markedskvote« og den »faktisk opnåede kvote«, og forfatteren konkluderer, at »vor kvote til det første udstyr er under...%, som er den procentandel, der i sin tid blev tildelt os«. Det er i forbindelse med den kvote, der er tildelt for det første udstyr i 1983, at forfatteren anvender udtrykket »un ferreo controllo delle quote effettivamente praticate« (»en streng kontrol med de faktiske kvoter«), som er citeret i beslutningen. Retten finder, at det fremgår af den sammenhæng, som dette sætningsled indgår i, at dets forfatter ønsker at understrege nødvendigheden af, at SIV i 1983 fra Fiat sikrer sig en reel kvote til det første udstyr, som svarer til den teoretiske kvote, SIV har fået tildelt. Det bemærkes, at

den franske og den engelske udgave af beslutningen bruger ordene »de procentvise gennemsnitsforhøjelser er de samme for SIV som for FP«, mens der i den italienske udgave (kun denne er autentisk) anvendes ordet »simili« (lignende). Retten konstaterer, at tallene faktisk ligner hinanden, men ikke er de samme. Derimod er det rigtigt, at det i slutningen af memorandummet anføres, at »stiamo portando avanti, a seguito degli accordi da Voi presi, il discorso di integrazione con la concurrenza per i lotti di piccole serie« (»vi vil efter de af Dem indgåede aftaler fortsætte behandlingen af spørgsmålet om at slå os sammen med konkurrenterne om leverancer i små serier«).

260 Retten finder ikke, at Kommissionen på grundlag af disse tre dokumenter med rette kunne konkludere, at VP deltog i et kartel med FP og SIV, da henvisningerne til »konkurrenterne« efter deres sammenhæng må opfattes som henvisninger til FP alene. Retten betragter disse dokumenter som væsentlige beviser for, at der på højt plan er foregået en udveksling af oplysninger mellem FP og SIV vedrørende resultaterne af deres forhandlinger med Fiat, og for en aftale om at slå sig sammen om leverancer fremstillet i små serier. Efter Rettens opfattelse kunne Kommissionen imidlertid ikke med føje udlede af disse dokumenter alene, at FP og SIV i sidste kvartal af 1982 på forhånd aftalte, hvilke priser der skulle anvendes over for Fiat-koncernen [det nævnte kvartal er det første i overtrædelsesperioden, således som denne er fastlagt i artikel 1, litra b), i beslutningens konklusion]. Hvad angår kvoterne bemærker Retten, at SIV's interne memorandum af 11. november 1982 (det eneste dokument, hvori kvoter nævnes) udtrykkelig nævner »tildeling« af kvoter. Retten finder, at det fremgår af hele dokumentet, at den pågældende kvotetildeling blev foretaget af Fiat mellem producenterne, og at dette dokument således ikke kan påberåbes af Kommissionen som bevis for en forudgående aftale mellem FP og SIV — i 1982 — med det formål at fordele kvoterne for leverancerne til Fiat-koncernen.

261 I beslutningens betragtning 45 citeres to uddrag af et andet internt memorandum fra SIV af 11. maj 1983 (686-688), som er udarbejdet af samme person. I uddragene nævnes henholdsvis »la concorrenza« (konkurrenterne) og — et udtryk som allerede blev anvendt i det foregående memorandum — »la concorrenza più qualificata« (de største konkurrenter). Retten bemærker, at dette dokument findes på

listen over de dokumenter, som Kommissionen betragter som indeholdende en underforstået henvisning til VP. Det fremgår imidlertid klart, også af den kopi, der er vedføjet meddelelsen af klagepunkter, at dette dokument udtrykkeligt henviser til PPG (dvs. VP), og at det indeholder vigtige oplysninger dels om forbindelserne mellem producenterne og Fiat, dels om forbindelserne mellem SIV, FP og VP. Memorandummet har titlen »Richiesta Fiat auto revisione prezzi 1983« (Krav Fiat auto revision af priserne 1983). Forfatteren meddeler, at Fiat's indkøbsafdeling den 26. april 1983 havde indkaldt repræsentanter for SIV, herunder ham selv, »for at forelægge os afdelingens sammenlignende undersøgelse af priser / m2 for hvert produkt«, og at Fiat ved denne lejlighed havde erklæret, at »vore gennemsnitspriser ikke er konkurrencedygtige på det nationale og internationale marked«. Han fortsætter:

»Stesso atteggiamento veniva operato da Fiat il 4.5 (per risposta entro il 24.5) nei confronti di F. P., chiedendo riduzioni su alcuni PB ACC. già dal 1.1.83 e per numerose anomalie dal 1.7.83, aggiungendo che altri concorrenti nazionali ed esteri avevano presentato proposte favorevoli. (Splintex e PPG: l'AD di quest'ultimo si è già impegnato a mantenere le quotazioni 1982, già inferiori alle nostre, sino ad almeno tutto il 1984) ...

Fiat insiste per una revisione entro il 19.5 su alcuni accoppiati normali...

Qualora aderissimo a tale richiesta, ne deriverebbero queste conseguenze:

1) Notevole decurtazione dell'aumento a suo tempo acquisito per il 1983.

2) Nessuna assicurazione, in ogni caso, sul mantenimento delle quote di mercato legate a tali prezzi.

3) Negative ed immediate ripercussioni su tutte le offerte recentissime e / o a venire...

4) Proseguimento di queste analisi al ribasso su altri particolari...

5) Inevitabile coinvolgimento della F. P. nella concessione di tali ribassi ed accelerazione del processo riduttivo senza alcuna contropartita in termini di quote di penetrazione, e con l'inasprimento dei rapporti commerciali con la concorrenza.

6) Propagazione degli atteggiamenti ribassistici alle altre Case Auto nazionali ed estere le cui Direzioni Acquisti sappiamo essere in collegamento (es. Alfa Romeo — Fiat).

A nostro avviso si presentano pertanto le seguenti alternative che riteniamo di politica aziendale più che commerciale:

a) Aderire alle richieste Fiat con tutte le conseguenze sopra enunciate.

b) Tenere un atteggiamento fermo e coerente con la nostra politica commerciale e costistica, rifiutando in linea di massima (salvo appunto macroscopiche anomalie) le richieste del cliente.

Per operare in questa ottica è necessario però accertarsi dell'*assoluto e sicuro* analogo atteggiamento da parte della concorrenza più qualificata.«

(»Fiat indtog samme holdning den 4.5. (med anmodning om svar inden 24.5.) over for FP, idet selskabet anmodede om nedslag på visse PB ACC fra 1.1.83 og for diverse skævheder fra 1.7.83, og tilføjede, at andre indenlandske og udenlandske konkurrenter havde fremsat gunstige tilbud. (Splintex og PPG: sidstnævntes AD har allerede forpligtet sig til at opretholde 1982-priserne, som allerede er lavere end vore, mindst indtil udgangen af 1984) ...

Fiat insisterer på en revision inden 19.5. (for visse produkter) ...

Går vi med til dette, vil konsekvenserne være følgende:

1) En væsentlig nedsættelse af den forhøjelse, der i sin tid blev opnået for 1983.

2) Under alle omstændigheder ingen sikkerhed for, at de til disse priser knyttede markedskvoter opretholdes.

3) Øjeblikkelige negative følger for samtlige nye og/eller kommende tilbud...

4) En udvidelse af disse analyser for at opnå nedsættelser for andre artikler...

5) FP vil uvægerligt blive revet med af disse nedsættelser, hvilket indebærer en fremskyndelse af nedsættelsesprocessen uden modydelse for så vidt angår indtrængningskvoterne og en belastning af forretningsforbindelserne med konkurrenterne.

6) Spredning af tendensen til nedsættelser til andre indenlandske og udenlandske bilfabrikanter, hvis indkøbsafdelinger som bekendt er i forbindelse med hinanden (f.eks. Alfa Romeo — Fiat).

Efter vor opfattelse har vi derfor følgende alternativer, som vi mener henhører under driftspolitikken og ikke afsætningspolitikken:

a) At imødekomme Fiat's krav med alle ovennævnte konsekvenser.

b) At bevare en fast holdning, der er konsekvent i overensstemmelse med vor afsætnings- og omkostningspolitik, og som hovedregel afvise kundens ønsker (undtagen i tilfælde af helt store skævheder).

Men for at kunne følge denne fremgangsmåde er det nødvendigt at sikre sig, at de største konkurrenter *absolut og sikkert* indtager samme holdning.«)

262 Retten finder ikke, at Kommissionen kan påberåbe sig dette dokument som bevis for en aftale mellem VP på den ene side og SIV og FP på den anden side. Efter Rettens opfattelse er de i dette dokument anvendte udtryk tværtimod tilstrækkelig klare til at bevise, at der ikke eksisterede nogen sådan aftale. Henvisningen til »de største konkurrenter« er nemlig tydeligvis en henvisning til FP. Medens dokumentet utvivlsomt beviser, at der fandt en vis samordning sted mellem SIV og FP, beviser det tillige den betydelige økonomiske magt, Fiat kunne udøve over for alle producenter, og at selskabet var i stand til at påvirke en producent til at konkurrere med de andre. Retten finder, at beslutningen ved at undlade at tage dette forhold på markedet i betragtning har givet et fejlagtigt billede af markedet.

263 Med hensyn til det anførte sidst i betragtning 45, hvorefter »de tre producenter FP, SIV og VP... fra 1. januar 1984 ydede den samme prisreduktion, nemlig 8%«, skal det bemærkes, at Kommissionen ikke har forelagt Retten noget dokument fra denne periode, som kan understøtte denne konklusion. De benyttede kilder synes at have været, for det første, en erklæring afgivet den 16. januar 1987 af VP under den administrative procedure (756), hvori der i detaljer gøres rede for ændringerne i de over for Fiat, Alfa Romeo, Iveco og Opel anvendte priser, og hvori det angives, at der skete en gennemsnitlig nedsættelse på 8% for perioden 1. januar til 31. december 1984 i forhold til 1983; for det andet en sætning i FP's svar på meddelelsen af klagepunkter (736), som lyder: »den 1. januar 1984 nedsatte Fabbrica Pisana sine priser med 8% i forhold til prislisten af 30. december 1982, og annullerede derved de forhøjelser, der havde fundet sted i 1983, hvilket førte til en faktisk reduktion på 12,2%«, og for det tredje en sætning i SIV's svar på meddelelsen af klagepunkter (690), hvor det gøres gældende, at »det er helt forkert at konkludere, at de tre producenter SIV's, FP's og VP's prisnedsættelser var lige store, nemlig

8% fra 1.1.1984, da den samlede nedsættelse, der blev gennemført af SIV og Vetroeuropa (SIV's datterselskab), var på 11%, således som det fremgår af de kataloger med officielle priser, som dengang blev forelagt Kommissionen. Vi har imidlertid gode grunde til at tro, at FP nedsatte priserne med 12,2% og VP med 8%«. Da disse erklæringer er fuldstændig uforenelige, finder Retten ikke, at Kommissionen, som end ikke har kontrolleret oplysningerne hos Fiat, på dette grundlag kan hævde, at de tre producenter fra 1. januar 1984 ydede den samme prisnedsættelse, nemlig 8%.

264 Med hensyn til SIV's håndskrevne notat af 12. oktober 1983 (691), som er citeret i beslutningens betragtning 46, skal det blot bemærkes, at der i beslutningen ikke anføres noget om den påtegning, der med en anden håndskrift er påført øverst på notatet: »Zanoni (SIV) vedi se riesce sapere qualcosa delle offerte S. G« (»Zanoni (SIV), se om De kan få noget at vide om Saint-Gobain's tilbud«). Denne påskrift øverst på siden stemmer ikke overens med hypotesen om en forudgående prisaftale.

265 I beslutningen nævnes intet dokument vedrørende 1984. I sagens akter findes imidlertid to dokumenter af betydning vedrørende 1984. Det første er et internt memorandum af 21. maj 1984 fra SIV (703-5) vedrørende hullerne i 3 mm sideruderne. Forfatteren bemærker, efter at have sammenlignet FP's, VP's og SIV's priser (kilden er ikke angivet) og konstateret, at SIV's priser var meget højere end FP's, at SG (FP) over for Fiat havde erklæret sig rede til at dække hele Fiat's behov fra september 1984. Han fortsætter:

»Fiat ci dichiara che il non adeguamento ai prezzi SG ci comporterebbe l'esclusione dalle forniture e chiede nostra immediata risposta, con tempistiche ed impegne a fornire le nostre quote.

...

Se risponderemo concretamente alle necessità Fiat, spiezzeremo in mode totale SG... conserveremo l'opzione della quota 50% per il 1985 e la possibilità di un riadeguamento prezzi.

In caso negative vedremo drasticamente decurtata la nostra quota presso Fiat, a vantaggio SG e VP, e con ridotto potere contrattuale sui prezzi.«

(»Fiat meddeler os, at hvis vi ikke afpasser vore priser efter SG's, vil vi blive udelukket som leverandører, og udbeder sig et øjeblikkeligt svar med frister og en forpligtelse til at levere vore kvoter.

...

Hvis vi imødekommer Fiat's krav, vil det komme fuldstændig bag på SG... vi bevarer muligheden for 50%-kvoten for 1985 og muligheden for at regulere priserne.

I tilfælde af et negativt svar vil vor Fiat-kvote... blive reduceret drastisk til fordel for SG og VP, og det vil give os en mindre kontraktmæssig magt med hensyn til priserne.«)

Det andet dokument vedrørende 1984 er også et internt memorandum fra SIV, udarbejdet af samme person og dateret den 28. december 1984 (697-700). I dette memorandum hedder det:

»Venerdi 21.12. us., abbiamo avuto una riunione con la Direzione Acquisti Fiat onde fare il punto di tale vicenda particolarmente travagliata: ricordiamo che questo 'travaglio' viene soprattutto dal fatto che la Fiat ha in pratica promesso, per il 1985 ai suoi interlocutori, il 120% di quota, creando le premesse per le gravissime tensioni a tutti i livelli, oggi in atto.

1 *Premesse* ...

Quota di penetrazione (1° equipaggiamento): al 30.11. la quota reale si aggira, invalore, intorno a: 15.7%, contro una quota ufficiale del 13% ...

Ricordiamo che nel corso del 1984 le nostre quotazioni sono state mediamente di almeno il 3% superiori ai nostri concorrenti: ci riferiamo in particolare alla S. G. che, oltre a delle quotazioni (ulæseligt) mediamente del 2% rispetto alle nostre, ha riservato un ristorno dell'1% a fine anno...

2 *Prospettive per il 1985*

La posizione *SIV* è stata particolarmente chiara...

— far valere l'opzione del 50% delle forniture di 1° equipaggiamento per il 1985;

— incremento netto delle quotazioni qualora ci discostassimo in maniera sensibile da tale quota. ...

La posizione della *F. P.* nella realtà è stata, lungo tutto il corso della trattativa, quella di avvicinarsi per quanto possibile alla quota 1984, portando le sue quotazioni a livelli approssimativamente vicini a quelli della SIV: tale fatto è stato il vero freno di qualsiasi azione di incremento sostanziale delle quotazioni...

PPG che aveva un impegno da parte della Fiat di attribuzione del 10%, ha praticamente chiuso la settimana scorsa ad un 8% teorico ma, nella realtà, ad un 6-7% reale, per varie ragioni di carattere tecnico-logistico.

GLVB e GLASSEXPORT verranno cristallizzate alle quote del 1984...«

(»Fredag den 21. december havde vi et møde med Fiat's indkøbsafdeling for at få afklaret nogle meget forplumrede forhold. Vi erindrer om, at 'forplumringen' især skyldes, at Fiat i praksis for 1985 har lovet sine forretningsforbindelser kvoter på i alt 120%, hvilket på alle niveauer skaber grobund for store spændinger, som i dag er helt åbenbare.

1 *Indledning* ...

Indtrængningskvote (for første udstyr): pr. 30.11. er den reelle kvote i værdi ca. 15,7% mod en officiel kvote på 13% ...

Vi minder om, at vore priser i gennemsnit i 1984 har været mindst 3% højere end vore konkurrenters. Vi tænker navnlig på SG, som ud over priser (ulæseligt) på 2% i gennemsnit i forhold til vore har lovet en bonus på 1% ved årets udgang...

2 *Udsigter for 1985*

SIV's holdning har været helt klar...

— benytte sig af tilsagnet om en kvote på 50% af leverancerne af første udstyr for 1985

— en nettoforhøjelse af priserne, hvis vi kommer langt under denne kvote...

FP's holdning under alle forhandlingerne har i virkeligheden været at komme så tæt som muligt på 1984-kvoten ved at lægge sine priser tæt op ad SIV's. Denne holdning har været den egentlige bremse på enhver væsentlig forhøjelse af priserne...

PPG, som Fiat havde forpligtet sig til at tildele 10%, indgik praktisk talt i sidste uge aftale om 8% i teorien, men 6-7% i realiteten af forskellige tekniske og logistiske grunde.

GLVB (Glaverbel) og *GLASSEXPORT* fik deres 1984-kvoter opretholdt...«)

Herefter nævner forfatteren to versioner, »som begge stammer fra SG«, af samtalerne mellem FP og Fiat. I sidste afsnit nævner forfatteren en »reel kvote lovet af (Bussolati, Fiat)«.

266 Retten finder, at disse dokumenter, som er de eneste, der vedrører 1984, er tilstrækkelig tydelige til at bevise, at der ikke, i modsætning til hvad der hævdes i beslutningen, i hvert fald i dette år, var nogen aftale mellem de tre producenter med hensyn til deres forbindelser med Fiat-koncernen.

267 I beslutningens betragtning 47 henvises der til en række dokumenter vedrørende 1985 som bevis for, at »[man] ... begyndte at drøfte, hvorledes der kunne gennemføres prisforhøjelser over for Fiat-koncernen«. Det første dokument er SIV's notat af 30. januar 1985 (374/708), hvori ordene »Scaroni pensa di non potersi battere per fermare PPG« (»Scaroni mener ikke at kunne kæmpe for at standse PPG (VP)«) er slettet — se præmis 91-93 ovenfor. Det er rigtigt, som det anføres i beslutningen, at SIV's notat nævner »huller og 'knægte' (anordning til oprulning af sideruder) som en trojansk hest hos Fiat for prisforhøjelser«, og at det tilsvarende notat fra FP blot nævner »problemerne vedrørende Fiat«. Retten finder imidlertid ikke, at dette notat, selv om det kan betragtes som bevis for en aftale mellem SIV og FP om deres politik over for Fiat, er noget tilstrækkeligt bevis for, at VP var med i aftalen.

268 Det andet dokument er FP's notat af 7. maj 1985 (738), der er citeret i betragtning 47, tredje afsnit, og som faktisk indeholder de i beslutningen citerede ord. Retten bemærker imidlertid, at det ikke er rigtigt, at notatet udtrykkeligt nævner en »aftale« mellem SIV og FP, endsige en aftale, der omfatter VP. Såfremt dette notat læses i sammenhæng med ordene i og indholdet af memorandaene vedrørende 1984, forekommer det mere sandsynligt, at notatet beskriver en udveksling af oplysninger om resultaterne af forhandlingerne med Fiat.

269 Det tredje dokument er FP's notat af 23. maj 1985 (740), der er citeret i betragtning 47, tredje afsnit, og hvori udtrykket »Accordo Pennitalia« (»Aftale Pennitalia«) faktisk anvendes. Alligevel finder Retten ikke, at Kommissionen har godtgjort, at disse ord henviser til en aftale vedrørende Fiat. Det skal nemlig bemærkes, at dette notat er del af en slags dagbog, hvori forfatteren dagligt noterer, hvad han har foretaget sig af betydning i løbet af dagen. Opstillingen af de relevante ord er følgende:

Accordo FIAT + Alfa Romeo

+ 7% imm

+ 5 1 genn (januar) 86

+ × 2° sem (halvår) 86

Accordo Pennitalia

Ricostruz. Flovetro.

Den nøjagtige betydning af ordene »Accordo Pennitalia« er i det mindste usikker. Deres betydning kan imidlertid kontrolleres ved hjælp af SIV's memorandum af 24. juni 1985 (se præmis 270 nedenfor), og det vil fremgå af gennemgangen af dette memorandum, at det ikke kan bruges som bevis for, at der i maj 1985 forelå en aftale om priser eller kvoter på denne del af markedet mellem VP, SIV og FP. Det skal imidlertid på dette sted bemærkes, at notatet af 23. maj 1985 med rette kan påberåbes som bevis for en udveksling af oplysninger mellem FP og SIV ligesom notatet af 20. juni 1985 (739), som omtales i beslutningens betragtning 47, femte afsnit.

270 Det fjerde dokument er SIV's interne note af 24. juni 1985 (715), der omtales i beslutningens betragtning 47, sjette afsnit, og også dette dokument findes på listen over de dokumenter, som ifølge Kommissionen underforstået henviser til VP, selv om hele dokumentet udtrykkeligt henviser til VP. I noten sammenfattes resultaterne af SIV's forhandlinger med Fiat for andet halvår 1985. Den kopi, der blev fremsendt sammen med meddelelsen af klagepunkter, indeholder følgende afsnit:

»Nella realtà, sappiamo che la Fiat è già intervenuta in favore della PPG per lo spostamento immediato di quote sia sulla Uno (a danno della S. G. per l'equivalente del 4,2% ca di quota), sia sulla Ritmo (a danno del nostro Gruppo per l'equivalente di un 1,5% ca di quota).

E' evidente che le prossime settimane, e soprattutto i prossimi mesi, ci diranno quanto e come la PPG in particolare riuscirà a rispondere alle richieste di Fiat.

Continuiamo a parlare di PPG in quanto GLVB ci pare relativamente fuori gioco, e la differenze di quotazioni fra Siv e PPG dal 1.7. sarà superiore al 10% medio e, in taluni casi, sino al 13/14%.

E' evidente che ci stiamo preparando già sin d'ora agli incrementi di prezzi del 1° gennaio '86 che, al di là di un aumento generalizzato da definire, dovranno colpire in particolare i cristalli più difficoltosi e quelli di impossibile fornitura PPG.«

(»I virkeligheden ved vi, at Fiat allerede har grebet ind til fordel for PPG med henblik på en øjeblikkelig justering af kvoterne vedrørende såvel Uno (på bekostning af SG, der mister ca. 4,2% af kvoten) som Ritmo (på bekostning af vor koncern, som mister ca. 1,5% af kvoten).

Det er klart, at de i løbet af de kommende uger og navnlig måneder vil meddele os, i hvilket omfang og hvorledes det vil lykkes navnlig PPG at opfylde Fiat's krav.

Vi taler stadig om PPG, da GLVB (Glaverbel) i et vist omfang synes at være sat ud af spillet. Prisforskellen pr. 1.7. mellem SIV og PPG vil være større end de gennemsnitlige 10% og i visse tilfælde nå op på 13-14%.

Det er klart, at vi allerede nu er ved at forberede os på prisforhøjelserne fra 1. januar 1986, som ud over de generelle forhøjelser, der skal fastlægges, navnlig vil bestå i forhøjelser for de vanskeligere ruder og for dem, som PPG ikke kan levere.«)

Retten finder, at ordlyden i denne note er tilstrækkelig tydelig til at bevise, at der i 1985 intet blev aftalt mellem på den ene side VP og på den anden side SIV og FP om de priser, der skulle anvendes over for Fiat, eller om fordelingen af kvoterne.

271 Retten bemærker, at Kommissionen ikke har fremlagt noget dokument til støtte for det anførte i de to sidste afsnit i beslutningens betragtning 47 om angiveligt ensartede prisforhøjelser, og at Retten derfor ikke kan efterprøve dette punkt. Under disse omstændigheder og under henvisning til det anførte i det foregående finder Retten, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har bevist rigtigheden af, hvad den har gjort gældende.

272 Med hensyn til de tabeller, der omhandles i beslutningens betragtning 49, er det korrekt, at de angiver mængder og kvoter, således som det anføres i beslutningen. Retten finder imidlertid, at gennemgangen af de dokumenter, der indeholder en udtrykkelig henvisning til VP, har vist, at SIV har haft mulighed for på grundlag af Fiat's oplysninger at kende beskaffenheden af VP's leverancer til Fiat. Retten kan derfor ikke uden videre godtage Kommissionens påstand om, at tabellernes oplysninger om VP kun kunne stamme fra VP. Retten finder så meget desto mindre, at disse tabeller uden nogen yderligere angivelse, der gør det muligt at fastslå kilderne til de oplysninger, de indeholder, kan benyttes som bevis for, at der i hele den lange periode, de dækker, har bestået en aftale om priser og kvoter.

273 Endelig skal Retten nævne Fiat's brev til VP af 3. juli 1985 (657), som er citeret i betragtning 51, nr. ii). Den i beslutningen citerede passus er kun en halv sætning, som er løsrevet fra sammenhængen, der først kommer frem, når hele brevet læses og sammenholdes med VP's tidligere brev til Fiat af 28. juni 1985 (795), som det er et svar på. Fiat's brev lyder som følger, idet ordene i kursivskrift er dem, der er citeret i beslutningen:

»*Per quanto concerne i programmi di consegna di breve termine, come già anticipatoVi, non ci è possibile definire percentuali di assegnazione impegnative* in quanto la

Vostra presenza limitata, che non copre la totalità dei nostri modelli, ci pone intuibili vincoli nell'impostazione dei programmi con i Vostri concorrenti. Ciò nonostante, siamo d'accordo con Voi nel ritenere una percentuale del 15% un obiettivo realmente perseguibile anche per il 1986.

Questo, confidando nella Vostra capacità di estendere in tempi brevi la Vostra gamma di prodotti e di conservare o migliorare gli attuali livelli di competitività.

Prendiamo atto infine della Vostra possibilità di contare non solo sugli Stabilimenti italiani, ma sull'intera potenzialità installata dalla Casa Madre (P. P. G.) in Europa.«

(»Hvad angår de kortfristede leveringsprogrammer er det, som De ved, umuligt at fastlægge andele, som forpligter os, da Deres begrænsede tilstedeværelse, som ikke gør det muligt at levere til samtlige vore modeller, efter al forventning vil tvinge os til at aftale programmer med Deres konkurrenter. Alligevel er vi enige med Dem i at betragte en sats på 15% som et mål, der kan fastholdes også for 1986.

Vi stoler på, at De inden længe kan udvide Deres produktsortiment og opretholde eller forbedre Deres konkurrenceevne.

Endelig noterer vi, at De kan regne ikke alene med Deres italienske virksomheder, men med hele kapaciteten på Deres moderselskabs (PPG's) anlæg i Europa.«)

Det fremgår af Fiat's brev, når det læses i sin helhed og især sammenholdes med VP's brev af 28. juni 1985, at det omhandler tildelingen af en yderligere kvote, som Fiat på det tidspunkt ikke var i stand til at tilbyde VP.

274 For så vidt angår kvoterne for Alfa Romeo er det væsentligt at bemærke ordlyden af et telex af 6. januar 1984 fra Alfa Romeo's næstformand til SIV's Scaroni (670): »... vi meddeler Dem, at De for 1984 tildeles en leveringskvote svarende til 23-25% af vort samlede behov«. Dette telex bekræfter, ligesom mange af de allerede citerede dokumenter, sagsøgernes påstand om, at bilfabrikanterne tildelte kvoter.

275 Under disse omstændigheder finder Retten, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har godtgjort, at der var en forudgående aftale mellem de tre producenter om de priser, der skulle tages, eller om fordelingen af kvoterne vedrørende leverancerne til Fiat-koncernen. Hvad angår forbindelserne mellem SIV og FP finder Retten, at der har fundet udvekslinger af oplysninger sted, som muligvis falder ind under traktatens artikel 85, stk. 1. Følgerne af denne konstatering gennemgås nedenfor (præmis 334-335) på baggrund af sagsøgernes anbringender om sagsbehandlingen.

b) Aftaler og samordnet praksis vedrørende Piaggio-koncernen

276 I beslutningen hedder det i dette afsnit, at »SIV og FP har, i hvert fald fra 1983, haft en aftale om fordelingen af leverancerne og fastsættelsen af priserne over for Piaggio« (betragtning 52). I beslutningens konklusion [artikel 1, litra d)] fastslås det, at den konstaterede overtrædelse fandt sted i perioden fra 1. januar 1983 til 1. maj 1986. De beviser, der er lagt til grund, består af et internt notat fra FP (751) af 12. december 1984, et internt notat fra SIV (728) af 28. december 1984 og en liste, hvortil kilden ikke er angivet, over datoerne for de to producenters prisændringer i årene 1983 til 1986. For at kunne fastslå parternes standpunkter er det nødvendigt først at gennemgå de pågældende dokumenter, som tidsmæssigt ligger meget tæt op ad hinanden.

277 En sammenligning mellem på den ene side citaterne i beslutningen (betragtning 52, andet og tredje afsnit) og på den anden side de originale memoranda viser, at citaterne er korrekt gengivet (bortset fra en forkert oversættelse af ordene »la situazione quote cambiava poco« (»kvotesituationen ændrede sig kun ganske lidt«) i den franske og engelske udgave). En gennemlæsning af hele FP's memorandum af 12. december 1984 giver imidlertid et lidt andet billede af forholdet end det, der

fremgår af beslutningen. Ifølge memorandummet fik FP ved udgangen af 1982 af Piaggio tildelt en kvote, der var fire gange større end SIV's. For fire Piaggio-modellers vedkommende var FP's priser lidt mindre end SIV's for to modeller og lidt højere for en tredje model. Alene FP leverede til den fjerde. Efter nogle kontakter var de to virksomheder enedes om at fordele kvoterne for de tre modeller 50/50. Differentierede prisforhøjelser blev aftalt og gennemført fra 1. marts og 1. september 1983. SIV's priser var lavere end FP's, hvorfor FP's kvote ved udgangen af 1983 var faldet væsentligt i forhold til SIV's. Siden blev det, stadig med henblik på at opretholde en 50/50 fordeling af kvoterne, besluttet, at FP i løbet af 1984 skulle gennemføre en forhøjelse på 4% fra 1. marts og en forhøjelse på 3,5% fra 1. september, mens SIV skulle gennemføre en differentieret forhøjelse fra 1. juli (da SIV's forhøjelse for marts var større end FP's, mens forhøjelsen for september var mindre end FP's). Ifølge memorandummet overholdt SIV dog ikke denne aftale, men aftalte med Piaggio — uden at underrette FP — at udsætte prisforhøjelsen til september eller oktober. Dette fik FP til at udsætte sin forhøjelse fra 1. marts til 1. juni. I virkeligheden gennemførte SIV ikke den påtænkte forhøjelse hverken i september eller i oktober. Som følge heraf blev FP's kvote betydelig mindre for mange deles vedkommende. SIV's repræsentant undlod at drøfte dette spørgsmål med FP's repræsentant, men han påstod dog, at der efter hans opfattelse var en tredje leverandør. FP's repræsentant kunne ikke få denne påstand bekræftet. I SIV's memorandum af 28. december 1984 bestrides den fremstilling af sagen, der er givet i FP's memorandum, og der henvises til et telex fra SIV til Piaggio, hvori der tales om aftalerne mellem SIV og Piaggio om anvendelsen af den nye prisliste fra november 1984.

278 FP har anført, at selv om disse memoranda kan betragtes som bevis på, at der forelå aftaler mellem de to producenter for 1983 og 1984, fremgår det tillige af de samme dokumenter, at kun aftalen for 1983 blev gennemført. Ifølge FP havde aftalerne til formål at rationalisere leverancerne til Piaggio-gruppen, som i det samlede billede var af minimal betydning, og som i øvrigt ikke på nogen måde var rentable for leverandørerne. SIV har bestridt, at disse dokumenter er relevante som beviser for, at en aftale skulle have været gennemført i løbet af 1985 og 1986.

Kommissionen har for sit vedkommende fastholdt, at disse memoranda er relevante og udgør væsentlige beviser for aftaler mellem de to producenter.

279 Retten finder, at det er med rette, at Kommissionen har ment, at de to memoranda klart viser, at der forelå to aftaler mellem FP og SIV om, hvilke priser der skulle anvendes over for Piaggio: for det første en aftale for 1983, som trådte i kraft og blev gennemført; for det andet en aftale for 1984, som blev sat i kraft som aftalt af FP, men ikke af SIV, der ændrede sin holdning under hensyn til selskabets forbindelser med Piaggio. Aftalerne synes at have haft til formål gennem differentierede prisforhøjelser, som skulle forbedre SIV's stilling, at nå frem til en ligelig fordeling af kvoterne for leverancer til Piaggio-koncernen vedrørende tre ud af fire modeller. Retten finder derimod ikke, at disse to memoranda beviser, at der har bestået sådanne aftaler for 1985 og 1986.

280 Med hensyn til listen over datoerne for de to producenters prisændringer, som er gengivet i sidste afsnit i beslutningens betragtning 52, bemærker Retten, at datoerne for 1984 på denne liste kun delvis er i overensstemmelse med de oplysninger, der fremgår af FP's og SIV's ovennævnte memoranda. Det fremgår navnlig klart af disse, at FP og SIV i intet tilfælde ændrede deres priser på samme dato i løbet af 1984. Retten bemærker endvidere, at datoerne for prisændringerne i 1985 og 1986 lå henholdsvis to og én måned fra hinanden.

281 Retten finder herefter for det første, at Kommissionen kun i fornødent omfang har bevist, at FP og SIV aftalte de priser og leveringskvoter, der skulle gælde for Piaggio-koncernen for 1983 og 1984; for det andet, at Kommissionen har godtgjort, at aftalen blev gennemført i 1983 som beskrevet i sidste afsnit i beslutningens betragtning 52; for det tredje, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har bevist, at aftalen blev gennemført i 1984, som angivet i samme afsnit i nævnte betragtning; for det fjerde, at Kommissionen ikke har ført noget direkte bevis for eksistensen af en aftale om, hvilke priser og leveringskvoter der skulle gælde for Piaggio-koncernen for 1985 og 1986, og endelig, at datoerne for de prisændringer, der fandt sted i løbet af de nævnte år, ikke lå tilstrækkelig tæt op ad hinanden til at kunne ud-

gøre et indirekte bevis på, at der forelå en aftale for disse to år. Konsekvenserne af disse konstateringer vil blive gennemgået nedenfor (præmis 336-337) på baggrund af sagsøgernes anbringender vedrørende sagsbehandlingen.

282 Endelig bemærker Retten, at beslutningen ikke indeholder oplysninger, der gør det muligt at vurdere de for 1983 og 1984 indgåede aftalers virkninger for konkurrencen, og at Kommissionen ikke har foretaget undersøgelser vedrørende dette spørgsmål hos Piaggio.

3. Handelen med glas

283 Beslutningen beskæftiger sig med handelen med glas på tre steder i sagsfremstillingen: i betragtning 33 i afsnittet »Aftaler mellem producenterne« i konstruktionsglassektoren, i betragtning 48 i afsnittet »Aftaler og samordnet praksis vedrørende Fiat-koncernen« i bilglassektoren og i betragtning 53-58 i hovedafsnittet om »Producenternes samhandel med glas«.

284 I betragtning 33 hedder det, at »... de tre producenters indbyrdes handel [giver] dem mulighed for at få kendskab til konkurrenternes prislister og faktisk anvendte priser og for at vedtage en fælles forretningspolitik på markedet«, og at »varernes salgspris... altid [er] blevet fastsat og senere tilpasset på grundlag af ændringerne i sælgernes prislister«. De i betragtning 33 omhandlede dokumenter vedrører alene FP og SIV.

285 I betragtning 48 anføres, at »de tre producenter har solgt produktet[4] til hinanden... med det formål hver især at bevare deres indtrængningskvoter eller nå de kvoter, der var aftalt med konkurrenterne«. Herefter citeres en række dokumenter og tal vedrørende disse salg. I beslutningens betragtning 51, nr. iv), opregnes de »forhold [der] viser, at den gensidige overdragelse af produkter tager sigte på en opdeling af markedet«, nemlig: omfanget af leverancerne, hvorved der ikke er tale om nød-

4 — O. a.: Skal formentlig være: produkter.

leverancer, at FP arbejder som underleverandør af forarbejdede produkter til SIV, og at »[der] ved overdragelse af produkter [navnlig] er... tale om tykkelser og farver, der ikke fremstilles af den pågældende producent, og formålet med overdragelsen er at give de tre producenter mulighed for at få et komplet produktsortiment«.

286 I beslutningens betragtning 53 hedder det, at »de tre producenter har solgt hinanden store mængder glas i henhold til kontrakter. Dette skulle give de enkelte producenter mulighed for at disponere over et komplet produktsortiment — også når der er tale om produkter, de ikke selv fremstiller — og bevare deres markedsandele. Der er derfor tale om et middel til at opdele markederne og kunderne og til at få kendskab til konkurrenternes tariffer og priser«.

287 I betragtning 56, fjerde afsnit, anføres, at »af noter, referater og notater fremgår det, at priserne for de pågældende produkter er fastsat, og derefter justeret på grundlag af ændringerne i sælgerens tariffer, at disse priser afhænger af, om produkterne er bestemt til hjemmemarkedet eller forskellige udenlandske markeder, og at produkter, der er bestemt til hjemmemarkedet, opdeles efter region og anvendelsesformål«.

288 I betragtning 58, nr. i), anføres, at »... Kommissionen ikke [agter] at påklage disse gensidige leverancer i de tilfælde, hvor der er tale om nødstilfælde (dvs. ved udskiftning af produktionsapparatet), standsninger med henblik på vedligeholdelse af ovne, imødekommelse af punktvise ordrer), men som påpeget i denne sag, kun den systematiske handel over længere perioder, som er en følge af det industri- og handelspolitiske valg, som producenterne har truffet som led i andre konkurrencebegrænsende arrangementer og/eller aftaler. Kommissionen er ikke enig med producenterne i, at denne indbyrdes handel er nødvendig ud fra et økonomisk synspunkt. Som anført af producenterne tager salget sigte på at give hver producent mulighed for at disponere over hele produktsortimentet, hvorved den økonomiske fordel ved, at de hver især specialiserer sig, neutraliseres. Hvad enten der er tale om specialisering i en bestemt tykkelse eller en bestemt farve, neutraliserer den

indbyrdes handel den fordel, som specialiseringen indebærer, og bringer kunstigt producenterne på lige fod, hvorved man forhindrer kunderne i at drage økonomisk fordel af de enkelte producenters produktions- og afsætningsmæssige fortrinsstilling. Som det fremgår af de tre producenters ensartede prislister og rabatter, medfører denne indbyrdes handel et ensartet marked«.

289 Retten finder det først nødvendigt at præcisere, hvad der på grundlag af de ovennævnte anbringender er Kommissionens hovedklagepunkt. Retten bemærker, at Kommissionen anfører, dels at formålet med den indbyrdes handel med glas var at give producenterne mulighed for at få kendskab til konkurrenternes tariffer og priser, og at »[denne indbyrdes handel], som det fremgår af de tre producenters ensartede prislister og rabatter, medfører... et ensartet marked«, dels at kritikken alene vedrører »den systematiske handel over længere perioder, som er en følge af det... politiske valg... som led i andre konkurrencebegrænsende arrangementer og/eller aftaler«.

290 Retten finder, at de ovennævnte anbringender er indbyrdes uoverensstemmende, da beslutningen på de fleste af de punkter, der er behandlet i det foregående, angiveligt skal vise, at de konkurrencebegrænsende aftaler og/eller arrangementer, som det nævnte »politiske valg« er led i, bl.a. bestod i en forudgående enighed mellem producenterne om prislister og priser, og at denne enighed har medført ensartede priser og salgsbetingelser. Det fremgår ikke af beslutningens begrundelse, hvorfor det skulle have været nødvendigt for producenterne at indføre et system med indbyrdes handel med glas, for at de hver især kunne få kendskab til konkurrenternes prislister og priser, hvis de allerede havde aftalt prislisterne, og hvis markedet på grund af de ensartede prislister og rabatter var »ensartet«. Det ses heller ikke, hvilken betydning det havde, at priserne for de solgte produkter blev fastsat og derefter reguleret på grundlag af sælgernes prisændringer, når de tre producenter allerede havde aftalt at anvende den samme prisliste fra samme tidspunkt. Endelig fremgår det heller ikke klart af beslutningens begrundelse, hvorledes de tre producenters ensartede prislister og rabatter kan udgøre et bevis på, at den indbyrdes handel med glas førte til et ensartet marked, såfremt disse ensartede prislister og rabatter hvilede på en tidligere aftale.

291 Retten bemærker endelig, at det i artikel 1, litra e), i beslutningens konklusion lægges producenterne til last, at de har overtrådt forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, ved at medvirke »ved aftaler om indbyrdes handel med planglas med henblik på at opdele markedet«.

292 Under disse omstændigheder mener Retten at måtte se bort fra beslutningens mange anbringender vedrørende grundene til, at producenterne indførte en institutionaliseret samhandel med glas, og at den bør begrænse sig til at undersøge det rent faktiske indhold af de beviser, på grundlag af hvilke Kommissionen fandt, dels at der forelå en ordning for indbyrdes samhandel med glas, dels at denne ordning var blevet indført for at opdele markedet. Retten undersøger først tallene i beslutningens betragtning 48, betragtning 51, nr. iv), betragtning 54-56 og betragtning 58, nr. iii). Klagepunktets retlige indhold vil blive behandlet nedenfor i præmis 338 og 339.

293 Tallene i betragtning 48, som kun vedrører bilglas, viser følgende tendenser:

294 *Mellem FP og SIV*: Tallene for uforarbejdet bilglas viser, at FP i 1982-1984 solgte ret store mængder til SIV, uden at der fandt et tilsvarende salg sted fra SIV til FP. I 1985 solgte FP fem gange så meget til SIV, som SIV solgte til FP. I 1986 blev der kun solgt minimale mængder af FP til SIV og af SIV til FP sammenlignet med årene før. Tallene for forarbejdet bilglas viser, når der ses bort fra 1982, hvor der kun blev solgt varer af SIV til FP, en stærk tendens til stigende salg fra FP til SIV og en mindre stærk tendens til faldende salg fra SIV til FP.

295 *Mellem FP og VP*: Tallene fra FP og VP stemmer ikke overens, men viser i al fald, at VP ikke solgte noget til FP. FP solgte kun uforarbejdet bilglas til VP og i mængder, der lå forholdsvis fast mellem 1982 og 1984, med et fald i 1985 og en stor stigning i 1986.

296 *Mellem VP og SIV*: Kun VP har solgt forarbejdet bilglas til SIV, men alene i 1984 og 1985. I 1983 solgte SIV en lille mængde uforarbejdet bilglas til VP. I 1984 var deres salg til hinanden af uforarbejdet bilglas nogenlunde lige store. I 1985 og 1986 solgte VP store mængder til SIV, mens SIV kun solgte en lille mængde til VP i 1985.

297 Retten finder, at disse tal viser, at SIV i bilglassektoren kun har solgt meget små mængder forarbejdet eller uforarbejdet glas til de øvrige producenter, hvorimod selskabet har købt store mængder uforarbejdet glas. VP har fra 1985 overtaget FP's rolle som hovedleverandør. FP har købt meget begrænsede mængder forarbejdet eller uforarbejdet glas og kun fra SIV. VP har kun købt ret begrænsede mængder uforarbejdet glas. Det følger heraf, at Kommissionen ikke af disse tal kan udlede, at der har været regelmæssig samhandel mellem de tre producenter.

298 Tallene i betragtning 51, nr. iv), er blot summen af tallene i betragtning 48 og indeholder ikke nye oplysninger.

299 Hvad angår tallene i betragtning 54-56 er det ikke sikkert, at de er tilvejebragt på samme statistiske grundlag, da tallene vedrørende »handelen mellem SIV og VP« og »handelen mellem VP og FP« omfatter såvel bilglas som konstruktionsglas, mens tallene for »handelen mellem FP og SIV« angives særskilt for støbt glas (som udelukkende fremstilles af FP) og »float-glas til bilindustrien og byggeindustrien«. Ikke desto mindre bekræfter snarere end afkræfter en sammenligning af samtlige disse tal de to tendenser, der allerede viste sig ved gennemgangen af tallene for bilglas, nemlig at SIV i almindelighed var køber og ikke sælger, at VP fra 1984 efterhånden tog FP's plads som hovedleverandør til SIV, og at FP's og VP's køb angik forholdsvis begrænsede mængder, bortset fra FP's køb i 1983 og 1984. Heraf følger, at Kommissionen heller ikke af disse tal kan udlede, at der har været regelmæssig samhandel mellem de tre producenter.

300 For så vidt angår de i beslutningen omhandlede dokumenter er de notater og breve, der er nævnt i beslutningens betragtning 33, allerede gennemgået ovenfor (præmis 224 og 225). Det skal bemærkes, at samtlige disse dokumenter er fra 1985 eller 1986. Dette gælder ligeledes de i betragtning 48 nævnte dokumenter. Den i betragtning 53-58 omhandlede dokumentation omfatter tre dokumenter fra oktober 1984 og ét fra december 1984; i øvrigt er de alle fra 1985 og 1986.

301 Under disse omstændigheder finder Retten, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har godtgjort, at der før 1984 foregik en institutionaliseret samhandel med glas i form af indbyrdes salg og køb, selv om producenterne i artikel 1, litra e), i beslutningens konklusion anklages for at have overtrådt traktatens artikel 85, stk. 1, ved at medvirke ved aftaler om indbyrdes handel fra 1. januar 1982.

302 Dokumenterne fra 1984 (855-863), som er nævnt i beslutningens betragtning 56, omhandler FP og SIV og skal sammenholdes med det første dokument fra 1985 (864-868). Faktisk er det kun i overskriften til de to første dokumenter (telexer af 18. og 20.10.1984), at der henvises til en samhandel med produkter: »Oggetto scambio prodotti residuo 1984 e 1985« (»Vedr. samhandel med produkter resten af 1984 og 1985«). De øvrige dokumenter vedrører næsten udelukkende forhandlingerne om en aftale mellem FP og SIV vedrørende FP's salg til SIV af en betydelig mængde glas i 1985, idet det første dokument fra 1985 er den aftale, som blev indgået efter forhandlingerne. En gennemlæsning af disse dokumenter viser, at forhandlingerne om denne aftale er foregået mellem konkurrenter på normale markedsvilkår. Retten bemærker, at der i beslutningens citat fra SIV's notat af 30. oktober 1984 udelades en afslørende sætning, der allerede er nævnt ovenfor i præmis 215: »Auto — secondo Scaroni (FP) non alimentare PPG« (»Ingen leverancer til VP ifølge Scaroni«). Sætningen »non deve essere venduto a prezzo minore di FP« (»må ikke sælges til lavere priser end FP«), som er taget fra det samme dokument og citeres i beslutningen, vedrører alene støbt glas, som FP var ene om at fremstille, og i originalen findes derefter følgende bemærkning, som ikke er citeret i beslutningen: »non è bloccabile l'importazione da paesi est« (»importen fra Østlandene kan ikke blokeres«). Udtrykkene »politica di riporto« (»fordelingspolitik«) og »politica comune« (»fælles politik«), som ligeledes er taget fra det samme doku-

ment og citeres i beslutningen, ses at vedrøre den fælles drift af float-anlægget »Flovetro«, mens den sondring, der gøres i dokumenterne af 18. og 20. oktober og 18. december 1984 mellem glas bestemt til eksport og glas bestemt til det italienske marked, som det fremgår af en omhyggelig læsning af dokumenterne, kan forklares ved de forskelle i normer og emballage, som eksport indebærer.

303 Under disse omstændigheder finder Retten, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har ført bevis for, at der i 1984 foregik en institutionaliseret samhandel, og så meget mindre, at hensigten med denne var at opdele markedet. Retten bemærker endvidere, at intet af de citerede dokumenter omtaler VP på anden måde end i vendinger, der viser, at der har været en aktiv konkurrence.

304 For så vidt angår forbindelserne mellem FP og SIV bemærker Retten, at det var fra 1985, at SIV begyndte at flytte de fleste af sine indkøb fra FP til VP. Betydningen af denne flytning af indkøb bekræftes ved gennemlæsning af den fulde ordlyd af brevet af 6. marts 1985 fra FP til SIV (485 eller 869), som er gengivet i uddrag i beslutningens betragtning 56. De passager af brevet, der citeres i beslutningen, vedrører alene støbt glas, et produkt, som kun FP solgte. Imidlertid fortsætter brevskriveren med at beklage sig over, at han ikke har kunnet arrangere et møde med SIV for at fastsætte størrelsen af og priserne for SIVs indkøb for 1985 (se det ordrette citat i præmis 224 ovenfor). Retten erindrer ligeledes om klagerne i SIV's og FP's notater vedrørende deres møde af 30. januar 1985 (se præmis 218 ovenfor). FP's priser for 1985 blev senere diskuteret på et møde den 28. marts 1985 (FP's notat, 475 eller 870), hvor SIV synes at have erklæret sig utilfreds med FP's priser: »prezzi inferiori — float exp rifiutano + 8% per 85 si interrompono le forniture« (»lavere priser — float (eksp) afviser + 8% for 1985 hvis de afbryder leverancerne«). Disse ord efterfølges umiddelbart af ordene »Greggi: 1) OK per fornire« [»Støbt glas: 1) levering OK«], hvilket understreger kontrasten mellem den manglende aftale om float-glas og aftalen om støbt glas, som SIV i Italien kun kunne købe hos FP. Det er herefter ganske klart, at FP's notat af 30. april 1985 (871), som er citeret i betragtning 56, faktisk som hævdet af FP henviser til en aftale mellem FP og SIV om de priser, FP skulle anvende over for SIV's kunder for levering af støbt glas. De kryptiske ord, der er citeret i beslutningen, »il 4 riunione per compensazione« (»Møde 4 om kompensation«), skal forstås som en henvisning til mødet af 4. juni 1985, som er omhandlet i FP's notat af sidstnævnte

dato (872). Heraf følger, at notatet af 4. juni 1985, som i det væsentlige er ulæseligt eller uforståeligt, skal fortolkes som en henvisning til salget af støbt glas, således som FP har forklaret.

305 FP's notat af 25. juni 1985 (848), der citeres i betragtning 48, indeholder derimod, som det anføres i beslutningen, en udtrykkelig henvisning til en samhandel: »SIV scambio prodotti in particolare quelli che acquistiamo in Francia« (»SIV aftager især de produkter, som vi køber i Frankrig«). Denne bemærkning, som udelukkende vedrører produkter til automobilindustrien, er efterfulgt af følgende bemærkning, som ikke er citeret i beslutningen: »Nota: nelle riunioni si è parlato solo di prodotti ma non di vendita« (»på møderne blev der udelukkende talt om produkterne, ikke om salget«). Retten betragter disse ord som en understregning af den sondring, der ud fra et økonomisk synspunkt skal foretages mellem på den ene side producenternes samhandel med produkter, hvorved der kan være tale om produkter købt af en af parterne i udlandet, og på den anden side en producents salg af produkter til en anden producent. Der er imidlertid intetsteds i beslutningen foretaget en sådan sondring.

306 De øvrige i beslutningen omhandlede dokumenter, som henviser til forbindelserne mellem FP og SIV, er følgende: to interne memoranda fra FP (849 & 850) af henholdsvis 31. oktober og 8. november 1985, fire håndskrevne notater fra en FP-funktionær (487 eller 873, 852, 854 og 488 eller 874) af 16. og 17. december 1985 og 23. januar og 3. februar 1986, samt et internt memorandum fra FP (851) af 4. marts 1986.

307 De to interne memoranda af oktober og november 1985 vedrører en anmodning fra SIV om levering af 500 000 sideruder til biler fra Fiat-koncernen.

308 De fire håndskrevne notater vedrører en række møder og kontakter, som så vidt ses vedrørte dels driften af det fælles float-anlæg »Flovetro«, dels et forslag om, at FP til SIV skulle levere en vis mængde produkter, der var beregnet for Fiat, til gengæld for et salg fra SIV til FP af en del af SIV's andel i Flovetro-produktionen.

Notatet af 23. januar 1986 vedrører dog kun et internt møde mellem FP's ledere. I notaterne nævnes konsekvenserne af de forslag, der blev drøftet vedrørende FP's og SIV's kvoter fra Fiat. Notatet af 17. december 1985 omhandler forhøjelsen af de »andres« kvote fra Fiat og SIV's manglende produktionskapacitet. Disse notater viser utvivlsomt, at de to nævnte producenter ønskede at opretholde deres kvoter fra Fiat. Af notatet af 3. februar 1986 fremgår imidlertid, at de var uenige om det grundforslag, de havde diskuteret. Retten er ikke i besiddelse af noget dokument, der viser, at disse diskussioner senere førte til en endelig aftale.

309 I det sidste interne memorandum fra FP, dateret 4. marts 1986, tales der om produktionen i januar og februar 1986 af »84 000 vol.« til SIV på et anlæg kaldet »Minilat Savigliano«. Der er intet i sagens akter, der gør det muligt for Retten at fastslå betydningen af denne korte bemærkning.

310 De første dokumenter vedrørende forbindelserne mellem VP og FP er fra december 1985, idet henvisningen i betragtning 55 til et telex af 19. februar 1985 er en fejl i den italienske og franske udgave af beslutningen. En første serie på syv dokumenter (827-840) vedrører forhandling om en aftale mellem FP og VP om en »kompensationsforretning med produkter« (»scambio merce compensato«). De to andre dokumenter vedrørende forbindelserne mellem FP og VP (843-845) omhandler så vidt ses gennemførelsen af den aftale, der blev indgået efter den nævnte forhandling.

311 Dokumenterne vedrørende forbindelserne mellem VP og SIV kan inddeles i tre grupper. For det første er der fire dokumenter fra februar til april 1986, som vedrører VP's salg til SIV af en vis mængde grønt bilglas (801, 841, 802 og 803); i det første, der er af 14. februar 1986, bemærkes det, at SIV henvender sig til VP, fordi dettes priser er lavere end Saint-Gobain's. Herefter er der et dokument — kun et — (805), der vedrører VP's salg til SIV af en vis mængde float-glas til biler, og hvori SIV underrettes om VP's priser for andre typer klart glas. Endelig er der en række dokumenter (807-825), som vedrører VP's salg til SIV af betydelige mængder bilglas og andet glas i 1986 og 1987. Der er intet i disse dokumenter, der viser, at SIV og VP havde en ordning med indbyrdes handel med glas, da SIV i alle tilfælde står som køber.

312 Derimod bekræfter en gennemlæsning af samtlige dokumenter vedrørende forbindelserne mellem FP og SIV og forbindelserne mellem VP og SIV den konklusion, Retten har draget på grundlag af gennemgangen af tallene for de mængder, der er handlet med (se præmis 293-299 ovenfor) — nemlig at SIV i reglen var køber, og at SIV efterhånden omlagde de fleste af sine ordrer fra FP til VP. Retten finder, at det endvidere fremgår af disse dokumenter, at denne omlægning skyldtes, at VP's priser var lavere end FP's, og at der var en aktiv konkurrence mellem VP og FP om SIV's ordrer. Under disse omstændigheder finder Retten ikke, at Kommissionen alene på grundlag af overskriften i telexerne af 18. og 20. oktober 1984 kunne udlede, at der forelå en ulovlig aftale mellem FP og SIV, og heller ikke mellem FP og VP alene på grundlag af den aftale, der blev forhandlet om mellem december 1985 og januar 1986 med henblik på en samhandel med produkter.

313 Retten finder herefter, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har bevist, at der er foregået en institutionaliseret samhandel med glas i form af indbyrdes salg og køb, hverken mellem de tre producenter eller mellem to af dem i 1985 og 1986, og at Kommissionen heller ikke har bevist, at producenterne havde til fælles hensigt at opdele markedet på denne måde.

C — *Den retlige vurdering*

1. Anvendelsen af traktatens artikel 85

314 Hovedpunkterne i Kommissionens retlige vurdering med udgangspunkt i artikel 85, stk. 1, er allerede gengivet ovenfor (præmis 20-28). Retten finder, at det klart fremgår af beslutningen, såvel af sagsfremstillingen som af den retlige vurdering, at den bygger på hypotesen om en snæver aftale mellem de tre medlemmer af et nationalt oligopol, som blev beskyttet mod effektiv konkurrence af økonomiske og geografiske barrierer. Under retsmødet har Retten, efter at have drøftet arten og rækkevidden af de påberåbte beviser med parternes repræsentanter, udtrykkeligt opfordret sagsøgtes repræsentant til at angive, hvilken holdning Kommissionen ville indtage, såfremt Retten på den ene side fastslog, at der ikke i fornødent omfang var ført bevis for en sådan snæver aftale, men på den anden side fandt, at nogle af dokumenterne viste, at der var en vis samordning mellem producenterne eller i hvert fald mellem to af dem. Retten har noteret sig svaret fra Kommissio-

nens befuldmægtigede: »Hier stehe ich und kann nicht anders« (»Her står jeg, jeg kan ikke andet«).

315 I lyset af, hvad Retten allerede har fastslået, finder den ikke, at ovennævnte hypotese om en snæver aftale mellem de tre sagsøgere som omhandlet i beslutningen er bevist i fornødent omfang. Retten har imidlertid fundet, at visse af de dokumenter, som beslutningen bygger på, kan udgøre et bevis på en mere lejlighedsvis samordning mellem to eller tre producenter. Under disse omstændigheder opstår det spørgsmål, om Retten skal foretage en ny retlig bedømmelse af disse dokumenter og af det, der eventuelt kan udledes af dem.

316 Indledningsvis finder Retten det hensigtsmæssigt at erindre om ordlyden af artikel 1 i den anfægtede beslutning. Mens der i litra b) skelnes mellem FP's og SIV's situation på den ene side og VP's situation på den anden side, og litra d) alene vedrører FP og SIV, men ikke VP, beskyldes alle tre virksomheder uden forskel i litra a), c) og e) for at have medvirket ved de deri omhandlede aftaler, vedtagelser og former for samordnet praksis.

317 Endvidere bemærker Retten, at ifølge den administrative procedure forud for konstateringen af en overtrædelse af artikel 85 og/eller 86, der er indført ved forordning nr. 17 og nr. 99/63, og som er suppleret ved Kommissionens praksis, skal de berørte virksomheder have lejlighed til at udtale sig om de fremførte klagepunkter og de bilag, som klagepunkterne bygger på. For det første har de ret til skriftligt at besvare en meddelelse af klagepunkter, hvis hovedpunkter kun kan ændres ved hjælp af en ny skriftlig meddelelse af klagepunkter, og enhver meddelelse af klagepunkter skal være ledsaget af genparter af de bilag, der anvendes som bevis for de fremførte klagepunkter. Derefter har parterne ret til at afgive mundtlig forklaring under en høring, som ledes af en høringskonsulent, som i givet fald kan fremsætte sine bemærkninger direkte over for det ansvarlige kommissionsmedlem for konkurrencespørgsmål. Derefter skal Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål, hvis medlemmer har ret til at deltage i høringen, høres. Først efter afslutningen af denne procedure kan det ansvarlige kommissionsmedlem for konkurrencespørgsmål forelægge den samlede Kommission et forslag til beslutning,

der fastslår, at traktatens bestemmelser er overtrådt, og eventuelt foreslå pålæggelse af bøder og/eller dagbøder.

318 Endelig gør Retten opmærksom på, at dens fulde prøvelsesret ifølge traktatens artikel 172 er begrænset til sanktionerne i de af Rådet udstedte forordninger. Det er bl.a. af denne grund, at Fællesskabets domsmyndighed ikke skal bedømme samtlige dokumenter i den administrative sag, men kun de dokumenter, der er relevante med henblik på prøvelsen af den anfægtede beslutnings lovlighed.

319 Under disse omstændigheder finder Retten, at selv om Fællesskabets domsmyndighed i forbindelse med den retslige prøvelse af EF-administrationens retsakter kan træffe afgørelse om delvis annullation af en kommissionsbeslutning på konkurrenceområdet, indebærer dette ikke, at den har kompetence til at omgøre den anfægtede beslutning. Tildeling af en sådan kompetence kunne dels forstyrre den i traktaten fastsatte ligevægt mellem institutionerne, dels krænke retten til kontradiktion.

320 På baggrund af det anførte finder Retten ikke, at det under de i denne sag foreliggende omstændigheder tilkommer den at foretage en ny helhedsvurdering af de beviser, den har fået forelagt, eller at drage konsekvenser heraf med hensyn til konkurrencereglerne. Dette resultat må så meget mere stå ved magt, som Rettens undersøgelse har vist, at visse dokumenter i sagen er blevet forvansket, hvorfor hverken parterne, høringskonsulenten, det rådgivende udvalg eller den samlede Kommission har haft et fyldestgørende grundlag for at vurdere disses art og rækkevidde. Under disse omstændigheder må det undersøges, om betingelserne for en delvis annullation af beslutningen er opfyldt. Det skal således sikres, at rækkevidden af beslutningens konklusion, når den ses i lyset af begrundelserne for beslutningen, kan begrænses ratione materiae, ratione personae eller ratione temporis, hvorved dens virkninger begrænses, mens dens indhold forbliver uændret; at beviset for overtrædelsen, når den afgrænses på denne måde, kan findes i en fyldestgørende bedømmelse af markedet i beslutningens begrundelse, og at den eller de berørte virksomheder reelt har fået lejlighed til at udtale sig om det således afgrænsede klagepunkt.

a) Markedet for konstruktionsglas

321 I den foreliggende sag finder Retten, at beslutningens artikel 1, litra a), kan begrænses ratione materiae, for så vidt den sondrer mellem virksomhedernes medvirken dels ved aftaler og samordnet praksis om priser og salgsbetingelser, dels ved aftaler og samordnet praksis med det formål at styre de største grossisters købs- og salgspolitik. Bestemmelsen kan ligeledes begrænses ratione personae, ved at en af de anklagede virksomheder holdes udenfor, og ratione temporis ved en tidsmæssig begrænsning af den periode, hvor den konstaterede overtrædelse har fundet sted.

322 Retten henviser til, hvad den har lagt til grund vedrørende de faktiske forhold i afsnit B.1. e »Forbindelserne mellem producenterne og grossisterne« (se bl.a. præmis 250 ovenfor). Den har således konstateret, for det første, at grossisterne forventede ensartede priser hos producenterne, for det andet, at FP havde benyttet sine grossistdatterselskaber til at få oplysninger om grossisternes politik. Retten har imidlertid fastslået, at Kommissionen ikke i fornødent omfang havde ført bevis for de øvrige klagepunkter, som den havde anført i beslutningens betragtning 35. Retten finder, at Kommissionen heller ikke har ført det fornødne bevis for påstanden i den retlige vurdering, beslutningens betragtning 64, ifølge hvilken grossisterne på grund af deres økonomiske afhængighed af producenterne måtte rette sig efter dem. Endelig godtager Retten sagsøgernes argument, som er gengivet i afsnit A »Bedømmelsen af markedet« (se præmis 141 og 142 ovenfor), og som i øvrigt ses at være bekræftet af de dokumenter, der er gennemgået vedrørende dette spørgsmål om, at grossisternes, herunder Cobelli's, situation i høj grad skyldtes, at de ikke havde tilpasset sig de nye økonomiske forhold.

323 Under disse omstændigheder finder Retten, at beslutningens artikel 1, litra a), må annulleres ratione materiae, for så vidt som det heri fastslås, at de tre berørte virksomheder har medvirket ved aftaler og samordnet praksis med det formål at styre de største grossisters købs- og salgspolitik.

324 For så vidt angår priserne og salgsbetingelserne bemærker Retten, at den i afsnit B.1. a. (»Ensartede prislister«) har fastslået, at Kommissionen langt fra havde ført fyldestgørende bevis for alle de klagepunkter, den havde fremført; at der først i maj, juli og oktober 1985 — alene for klart glas — var et reelt sammenfald, både datomæssigt og prismæssigt, mellem de prislister, de tre producenter havde givet meddelelse om; at VP i juli 1985 havde besluttet at ændre sine priser nogle dage efter SIV's og FP's meddelelser; at der havde været betegnende afvigelser mellem intervallerne for VP's meddelelser og for FP's og SIV's meddelelser; at intervallerne for prisændringerne for farvet glas var helt forskellige fra ændringsintervallerne for klart glas, men at der indtil oktober 1985 havde været et næsten konstant sammenfald, såvel datomæssigt som prismæssigt, mellem FP's og SIV's meddelelser vedrørende klart glas (se præmis 193-196 ovenfor). Retten bemærker endvidere, at den i afsnit B.1. b (»Ensartede rabatter«) og B.1. c (»Ensartet klassificering af de største kunder i kategorier og på niveauer«) har konstateret, at Kommissionen ikke i fornødent omfang har bevist sine klagepunkter vedrørende de ensartede rabatter og den ensartede klassificering af kunderne (se præmis 202 og 210 ovenfor). Endelig bemærker Retten, at den i afsnit B.1. d (»Aftaler mellem producenterne«) har fastslået, at Kommissionen ikke har ført fyldestgørende bevis for sit klagepunkt om, at der var en almindelig aftale mellem de tre producenter, som havde ført til ensartede prislister og rabatter og ensartet klassificering af de største kunder. Retten fandt imidlertid, at nogle af dokumenterne kunne anvendes som bevis for en aftale mellem FP og SIV, navnlig deres notater vedrørende deres møde i Rom den 30. januar 1985, uden at man dog kan udlede af disse, at der bestod en aftale mellem FP og SIV om fuldstændig ensartede prislister og rabatter til hver en tid og om ensartet klassificering af kunderne (se præmis 232 ovenfor).

325 Under disse omstændigheder konkluderer Retten, at Kommissionen ikke har ført tilstrækkeligt bevis for VP's medvirken ved de påståede overtrædelser. Heraf følger, at beslutningens artikel 1, litra a), må annulleres ratione personae, for så vidt som den vedrører Vernante Pennitalia SpA.

326 For så vidt som artikel 1, litra a), omhandler FP's og SIV's medvirken ved aftaler og samordnet praksis om priser og salgsbetingelser, må Retten lægge vægt på sammenfaldet mellem prislisternes indhold og datoerne for deres meddelelse. Selv om

det er korrekt, at et sådant sammenfald i en oligopolsituation kan være et resultat af markedets struktur og normale funktionsmåde, således som sagsøgerne påstår, må Retten ligeledes tage hensyn til de beviser, der bekræfter, at FP og SIV samordnede deres praksis med hensyn til priser og salgsbetingelser. I den forbindelse er Retten dog opmærksom på, at disse dokumenter ikke kan vurderes alene på grundlag af deres umiddelbare indhold, dels på grund af forvanskningen af nogle af de bilag, der blev fremsendt sammen med meddelelsen af klagepunkter, dels under hensyn til det grundfæstede princip om, at ethvert dokument skal læses og fortolkes i sin sammenhæng. Hvad dette angår, bemærker Retten, at ovennævnte notater fra FP og SIV vedrørende deres møde i Rom den 30. januar 1985 skal ses i forbindelse med SIV's flytning af en betydelig del af sine indkøb fra FP til VP (se præmis 304 ovenfor). Ikke desto mindre udgør disse notater, når de læses på denne baggrund, et bevis på, at producenterne regelmæssigt samordnede deres praksis, da FP jo netop beklager sig over, at SIV ikke overholder de deraf følgende forpligtelser. Selv om forbindelserne mellem disse producenter siden 1985 synes at være blevet mindre samarbejdsprægede, er det dog en kendsgerning, at der foreligger dokumenter, som viser, at der har fundet en vis samordning sted efter 1985. Under disse omstændigheder finder Retten, at Kommissionen havde tilstrækkelige beviser for det klagepunkt over for FP og SIV, at de samordnede deres priser og salgsbetingelser i en periode mellem 1983 og 1986, som herefter skal fastlægges.

327 Retten bemærker, at den periode, hvor overtrædelsen ifølge beslutningens konklusion har fundet sted, strækker sig fra 1. juni 1983 til 10. april 1986. Retten har ikke fundet noget, der berettiger til at anvende datoen 1. juni 1983, bortset fra Socover's notat af 12. juli 1983 (258), som Retten har gennemgået, men afvist som værende uden betydning for sagen (se præmis 213 ovenfor). Retten finder derfor, at det tidspunkt, hvor den påtalte samordning begyndte, skal ændres til 1. september 1983, på hvilket tidspunkt FP og SIV begyndte at reagere på VP's meddelelse af 21. juli 1983 om en ny prisliste. Datoen 10. april 1986, der er fastsat som datoen for afslutningen af den påtalte samordning, ses at være fastsat under hensyntagen til VP's notat (638) om VP's møde samme dag med Socover. Da også dette notat er blevet frakendt betydning (se præmis 248 ovenfor), finder Retten, at afslutningen af den påtalte samordning skal sættes til et tidligere tidspunkt. I denne forbindelse bemærker Retten, at meddelelserne om prisændringer i marts 1986 udviste betydelige afvigelser mellem FP's og SIV's priser (se præmis 191 ovenfor), og at FP's notat (487 og 873) af 16. december 1985 også er blevet frakendt betydning,

da det ses at vedrøre FP's og SIV's fælles drift af float-anlægget »Flovetro« (se præmis 225 ovenfor). I mangel af andre beviser finder Retten, at datoen for afslutningen af den omtvistede samordning skal rykkes frem til 21. oktober 1985, som ifølge beslutningen er datoen for de sidste meddelelser fra FP og SIV før marts 1986, der kan betegnes som ensartede og samtidige.

328 Under disse omstændigheder finder Retten, at beslutningens artikel 1, litra a), skal annulleres ratione temporis, for så vidt den vedrører perioden mellem 1. juni og 1. september 1983 og perioden mellem 21. oktober 1985 og 10. april 1986.

329 Herefter står det tilbage at undersøge, om den samordning, der anfægtes i den del af beslutningens artikel 1, litra a), der ikke er annulleret, er omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1.

330 Med hensyn til spørgsmålet om den retlige kvalificering af den omtvistede samordning bemærker Retten, at udtrykket »entente« (»aftale«), som forekommer såvel i den autentiske italienske udgave som i den franske udgave af beslutningens artikel 1, litra a), ikke findes i traktatens artikel 85. Udtrykket kan således ikke yde noget bidrag til den retlige kvalificering af den pågældende adfærd. Imidlertid finder Retten, at den samordning, der faktisk fandt sted mellem FP og SIV, således som det er fastslået ovenfor, betragtet under ét må betegnes som samordnet praksis i den i artikel 85, stk. 1, anvendte betydning, uden at det er nødvendigt at tage stilling til, om udtrykket »entente« skal betragtes som synonymt med »accord« (»aftale«), og i bekræftende fald om samordningen mellem FP og SIV i det foreliggende tilfælde kunne anses for en aftale i betydningen i traktatens artikel 85, stk. 1. Retten finder det endvidere unødvendigt at behandle det spørgsmål, som sagsøgerne ligeledes har rejst om definitionen af de betingelser, der skal opfyldes, for at man kan tale om samordnet praksis, som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet. Retten bemærker, at det af traktaten udtrykkeligt fremgår, at denne betingelse er opfyldt, når der er tale om samordnet praksis, »som består i: a) direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller af andre forretningsbetingelser...«.

331 For så vidt angår betingelsen om at den anfægtede samordnede praksis skal kunne »påvirke handelen mellem medlemsstater«, finder Retten, at en samordning af priser og salgsbetingelser mellem de største italienske producenter af planglas nødvendigvis må påvirke handelen mellem Fællesskabets medlemsstater.

332 Endelig finder Retten, at FP og SIV fik adgang til at udtale sig om den således konstaterede overtrædelse, og at de af sagsøgerne påberåbte anbringender vedrørende sagsbehandlingen — for så vidt som beviserne vedrører den periode, Retten har afgrænset som relevant — ikke kan tages til følge.

333 Det fremgår af det anførte, at de annullationsgrunde, som sagsøgerne har gjort gældende over for beslutningens artikel 1, litra a), kun foreligger i det omfang, der er angivet i præmis 323, 325 og 328 ovenfor.

b) Markedet for bilglas

i) Fiat-koncernen

334 Retten bemærker, at den har fastslået (se præmis 275 ovenfor), at Kommissionen ikke har ført fyldestgørende bevis for en forudgående samordning mellem de tre producenter i sagen om priserne eller om fordelingen af kvoterne for leverancer til Fiat-koncernen. Retten har dog konstateret, at der foregik visse udvekslinger af oplysninger mellem FP og SIV, som kunne være omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1. Imidlertid påpeger Retten, at beslutningens artikel 1, litra b), kun omhandler »aftaler og samordnet praksis om priserne på bilglas til Fiat-koncernen«, og at samme artikel, litra c), kun omfatter »aftaler og samordnet praksis om fordeling af kvoterne for leverancer til Fiat-koncernen«.

335 Under disse omstændigheder må beslutningens artikel 1, litra b) og c), annulleres ratione materiae, da Kommissionen hverken i sin meddelelse af klagepunkter eller i

begrundelsen for beslutningen har anført faktiske omstændigheder, der er tilstrækkelige som bevis for de klagepunkter, den har fremført. Det er herefter ikke nødvendigt for Retten at tage stilling til, om den udveksling af oplysninger, der har fundet sted mellem FP og SIV, kunne være omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1.

ii) Piaggio-koncernen

336 Retten bemærker, at den i præmis 281 og 282 ovenfor har fastslået, at Kommissionen kun i det fornødne omfang har ført bevis for, at der forelå aftaler mellem FP og SIV om fordelingen af leverancerne og om priserne over for Piaggio-koncernen for 1983 og 1984, og at kun aftalerne for 1983 blev gennemført. Sådanne aftaler, som har til formål at fastsætte salgspriser og at opdele markedet, er omfattet af artikel 85, stk. 1, litra a) og c), uden at det er nødvendigt at undersøge, om de faktisk har påvirket konkurrencen. Retten kan ikke tage sagsøgerne FP's og SIV's anbringende om, at aftalerne bør betragtes som værende af så ringe betydning, at Retten ikke bør beskæftige sig med dem, til følge.

337 Under disse omstændigheder må beslutningens artikel 1, litra d), annulleres, men udelukkende ratione temporis, for så vidt som den vedrører perioden efter 31. december 1984.

c) Handelen med glas

338 Retten erindrer om, at den har fundet det nødvendigt ved hjælp af beslutningens begrundelse at fastslå, hvad der er det væsentlige klagepunkt i dette afsnit (se præmis 289-292 ovenfor), og at det er på baggrund af denne undersøgelse, at den ovenfor i præmis 301, 303 og 313 har konstateret, at Kommissionen ikke i fornødent omfang havde bevist, at der forelå en institutionaliseret ordning for indbyrdes samhandel med glas mellem de tre producenter eller mellem to af dem i årene 1982-1986, og at Kommissionen heller ikke havde bevist, at disse producenter havde haft til hensigt at opdele markedet ved en sådan ordning. Retten finder, at den, såfremt den omkvalificerede den påtalte adfærd, ville omgøre den anfægtede beslutning, hvilket ligger uden for dens kompetence. Beslutningens artikel 1, litra e), må herefter annulleres.

339 Retten finder endvidere, at det bør understreges, at sagens faktiske omstændigheder, således som de er beskrevet ovenfor af Retten, langt fra kan sammenlignes med de faktiske omstændigheder i Domstolens domme af 16. december 1975 (forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie mod Kommissionen, Sml. s. 1663) og af 28. marts 1984 (forenede sager 29/83 og 30/83, Compagnie royale asturienne des mines og Rheinzink mod Kommissionen, Sml. s. 1679), i hvilke sager Kommissionen havde bevist, at den anfægtede samhandel og de anfægtede overførsler havde fundet sted som led i en ulovlig samordning, som bl.a. havde til formål at opdele markederne.

2. Anvendelsen af traktatens artikel 86

a) Parternes argumentation

340 Retten finder, at den først bør tage stilling til intervenientens anbringender og argumenter om, at anvendelsen af artikel 86 på grund af omstændighederne i denne sag er udelukket af retlige og principielle grunde.

341 Ifølge Det Forenede Kongerige har Kommissionen med urette anset det for at udgøre en overtrædelse af artikel 86, at SIV, FP og VP havde en kollektivt dominerende stilling på det italienske marked for planglas, og at denne kollektivt dominerende stilling var blevet misbrugt. Som følge heraf bør beslutningens artikel 2 annulleres, for så vidt som den fastslår, at bestemmelserne i artikel 86 er overtrådt, og det samme gælder artikel 3, for så vidt som den henviser til artikel 2.

342 Efter Det Forenede Kongeriges opfattelse kan to eller flere virksomheder kun under ganske særlige omstændigheder tilsammen have en dominerende stilling i artikel 86's betydning — nemlig når de pågældende virksomheder må betragtes som én økonomisk enhed, inden for hvilken de enkelte virksomheder ikke har nogen reel selvbestemmelsesret med hensyn til deres adfærd på markedet og ikke kan betragtes som økonomisk uafhængige af hinanden. I denne forbindelse henviser Det Forenede Kongerige til Domstolens dom af 16. december 1975, nævnt ovenfor, Suiker Unie mod Kommissionen (Sml. s. 1663), med generaladvokat Mayras' forslag til afgørelse, Sml. s. 2089, af 13. februar 1979 (sag 85/76, Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, Sml. s. 461, præmis 39), af 14. juli 1981 (sag 172/80, Züchner, Sml. s. 2021, præmis 10), med generaladvokat Sir Gordon Slynn's for-

slag til afgørelse, Sml. s. 2039, af 28. marts 1985 (sag 298/83, CICCE mod Kommissionen, Sml. s. 1105), med generaladvokat Lenz' forslag til afgørelse, Sml. s. 1110, af 22. oktober 1986 (sag 75/84, Metro mod Kommissionen, Sml. s. 3021, præmis 84), og af 5. oktober 1988 (sag 247/86, Alsatel, Sml. s. 5987, præmis 20, 21 og 22).

343 Det Forenede Kongerige har fremhævet, at artikel 85 ifølge Domstolens praksis ikke finder anvendelse på aftaler mellem et moderselskab og dets datterselskab, når sidstnævnte ikke har nogen økonomisk selvstændighed, selv om det er en særskilt juridisk person (dom af 25.11.1971, sag 22/71, Béguelin, Sml. 1971, s. 257, org. ref.: Rec. 1971, s. 949, af 31.10.1974, sag 15/74 og sag 16/74, Centrafarm, Sml. s. 1147 og s. 1183, af 12.7.1984, sag 170/83, Hydrotherm, Sml. s. 2999, og af 4.5.1988, sag 30/87, Bodson, Sml. s. 2479, præmis 19 og 20). Når de pågældende virksomheder er del af samme økonomiske enhed, skal deres adfærd bedømmes på grundlag af artikel 86 (nævnte dom af 4.5.1988, Bodson, præmis 21). Det Forenede Kongerige mener, at dets synspunkt støttes af Domstolens dom af 11. april 1989 (sag 66/86, Ahmed Saeed, Sml. s. 803, præmis 34-37).

344 De eneste omstændigheder, som Kommissionen har anført til støtte for, at virksomhederne udgør »én enhed«, er de samme som dem, der udgør grundlaget for dens påstand om overtrædelse af artikel 85. Kommissionen har hverken påvist, at der mellem disse virksomheder består institutionelle bånd som dem, der findes mellem et moderselskab og dets datterselskab, eller at den individuelle selvstændighed er gået tabt, eller at der ikke er nogen konkurrence mellem virksomhederne.

345 For så vidt angår misbrug af en dominerende stilling har Kommissionen med urette ment, at selve de aftaler, på grundlag af hvilke den har konstateret, at der eksisterer en kollektivt dominerende stilling, samtidig udgør et misbrug af denne kollektivt dominerende stilling (beslutningens betragtning 80 og 81). Det, der forbydes, er misbrug af en dominerende stilling, dvs. en adfærd hos den dominerende virksomhed, som udgør et misbrug. En dominerende stilling er ikke i sig selv et mis-

brug (Domstolens dom af 14.2.1978, sag 27/76, United Brands mod Kommissionen, Sml. s. 207, præmis 249, og af 21.2.1973, sag 6/72, Continental Can mod Kommissionen, Sml. s. 215).

346 Sagsøgerne har tilsluttet sig Det Forenede Kongeriges argumenter. FP har anført, at hverken de pågældende virksomheders markedsandele eller det forhold, at disse andele er stabile, i sig selv er nok til at bevise, at der er tale om en dominerende stilling. At de tre berørte producenter tilhører multinationale koncerner er irrelevant. SIV, som kontrolleres af den italienske stat, har andre interesser og virkemidler end FP. De pågældende virksomheder bestrider udtrykkeligt, at de optræder på markedet »som en enhed og ikke som individuelle virksomheder« (betragtning 79, sjette afsnit). Hverken grossisterne, de øvrige brugere af konstruktionsglas eller bilfabrikanterne betragter dem på nogen måde som en enhed. At der på planglasmarkedet består en stor indbyrdes afhængighed med hensyn til priser og salgsbetingelser, skyldes dette markeds oligopolistiske struktur. Fiat kan, navnlig over for sine leverandører af bilglas, udøve en sådan økonomisk magt, at Fiat's stilling på ingen måde kan trues af den påståede »mangel på alternative tilbud«.

347 Med hensyn til spørgsmålet om misbrug har Kommissionen hverken bevist, at de pågældende virksomheder ved deres adfærd har begrænset brugernes valgmuligheder eller de øvrige planglasproducenters afsætningsmuligheder, eller at de har frataget kunderne muligheden for at fremkalde priskonkurrence mellem leverandørerne. Med hensyn til den anklage, at de øvrige EF-planglasproducenters afsætningsmuligheder er blevet begrænset, som pludselig fremføres i beslutningens betragtning 80 og 81, gør sagsøgerne gældende, at der ikke er noget bevis for, at de øvrige EF-producenter (Glaverbel, Pilkington og Guardian) på nogen måde er blevet hæmmet i udviklingen af deres salg eller andre aktiviteter i Italien. Fiat fik også leverancer fra Splintex, der på det pågældende tidspunkt var kontrolleret af Glaverbel, samt fra Glasexport.

348 SIV har anført, at Kommissionen har blandet årsag og virkning sammen. Ifølge SIV skulle misbruget af en dominerende stilling efter Kommissionens opfattelse foreligge ved en adfærd, der allerede blev betegnet som aftaler eller samordnet praksis i den i artikel 85, stk. 1, anvendte betydning, selv om det endnu ikke var godtgjort, at der bestod en kollektivt dominerende stilling. Derfor er anklagen for

misbrug af en kollektivt dominerende stilling, der fremføres på grundlag af adfærd og kendsgerninger, før der er konstateret en »kollektivt dominerende stilling«, uden grundlag.

349 VP har anført, at Kommissionen ikke har givet en seriøs definition af markedet for det pågældende produkt. At Kommissionen har slået markederne for bil- og konstruktionsglas sammen med henblik på anvendelsen af artikel 86, er i sig selv tilstrækkeligt til at afkræfte dens argumentation. Med hensyn til det geografiske marked er det afgørende forhold importmulighederne — med andre ord om der findes importhindringer eller ej. Da der ikke findes sådanne hindringer, er der ingen grund til at begrænse det geografiske marked for konstruktionsglas til Italien. Med hensyn til bilglasmarkedet beviser VP's store eksport, at der ikke findes hindringer for handelen mellem medlemsstaterne (214).

350 Kommissionen har henvist til beslutningens betragtning 79 for så vidt angår de situationer, hvor man kan anvende begrebet kollektivt dominerende stilling i forbindelse med uafhængige virksomheder. Kommissionen har på ingen måde villet anvende begrebet kollektivt dominerende stilling på de pågældende virksomheder, blot fordi de indgår i et snævert oligopol, som kontrollerer over 80% af det italienske marked for planglas. Kommissionen anvendte begrebet kollektivt dominerende stilling på de pågældende virksomheder, fordi disse, ud over at have en meget stor markedsandel tilsammen, optræder på markedet som en enhed og ikke som individuelle virksomheder. Dette beror ikke på oligopolstrukturen, men på de aftaler og former for samordnet praksis, hvorved de tre producenter har skabt strukturelle bånd imellem sig, som navnlig giver sig udslag i en systematisk samhandel med produkter. Kommissionen afviser at have givet udtryk for, at artikel 86 kan anvendes over for virksomheder, der har en oligopolstilling, uden hensyn til, om der findes aftaler eller samordnet praksis mellem dem.

351 Kommissionen har anført, at selv om der var visse forskelle i adfærd, som f.eks. den, at VP særligt favoriserede de forarbejdende grossistvirksomheder, afholdt disse forskelle ikke producenterne fra at føre samme markedsstrategi. De optrådte faktisk som virksomheder, der tilhører samme koncern.

352 Anbringendet om, at Kommissionen behandlede bilglasmarkedet og konstruktionsglasmarkedet hver for sig med henblik på anvendelsen af artikel 85 og slog dem sammen med henblik på anvendelse af artikel 86, er ikke i overensstemmelse med virkeligheden og under alle omstændigheder ikke relevant. Kommissionen sondrede kun mellem de to sektorer for at kunne give en klarere redegørelse for kendsgerningerne og virksomhedernes adfærd. Det fremgår intetsteds af beslutningen, at der ifølge Kommissionen på grundlag af denne sondring kan opstilles to adskilte markeder for udbuddet af planglas som grundprodukt. Sondringen mellem bilglas og konstruktionsglas er udelukkende sket af statistiske og praktiske grunde med det formål at klassificere kunderne korrekt. I sin yderste konsekvens ville anbringendet føre til den absurde konklusion, at glas beregnet for den enkelte bilmodel udgør et marked i sig selv.

353 Kommissionen har anført, at den ved definitionen af det geografiske marked skulle tage hensyn til, hvorledes den faktiske handel med produktet er, og ikke til den teoretisk mulige handel. Fire femtedele af det italienske forbrug af planglas dækkes af producenter, som er etableret i Italien. Det er herefter klart, at Italien, som udgør en betydelig del af fællesmarkedet, måtte betragtes som det relevante marked, inden for hvilket konkurrencemulighederne skulle bedømmes, og hvor det skulle undersøges, om de berørte virksomheder indtog en kollektivt dominerende stilling (Domstolens ovennævnte dom af 14.2.1978, United Brands mod Kommissionen).

354 I den foreliggende sag er producenternes adfærd ifølge Kommissionen klart omfattet af forbuddet i artikel 85 i betragtning af de konstaterede aftaler, der har medført samordnede prisændringer og en opdeling af markedet. Det er den faktiske, objektive situation, de tre producenter har befundet sig i på grund af disse aftaler, der gør, at de indtager en kollektivt dominerende stilling. Denne dominerende stilling er således konsekvensen af de ulovlige aftaler. Kommissionen har imidlertid ved vurderingen af, om der bestod en kollektivt dominerende stilling, ikke taget hensyn til de ulovlige aftalers restriktive formål, men til deres følger, nemlig en forening af de tre producenter i en enhed på markedet.

355 Ifølge Kommissionen havde de øvrige EF-producenter praktisk taget ingen adgang til det pågældende marked på grund af den krystallisering af markedet, som de tre producenter med den kollektivt dominerende stilling gennemførte. Efter Kommissionens opfattelse har det ikke større betydning, om kontrollen med selskaberne lå i den private sektor (FP og VP) eller i den offentlige sektor (SIV), da virksomhederne blev ledet efter de samme økonomiske hensyn. De koncerner, der er tale om, tegnede sig for over 50% af den samlede produktion og det samlede udbud af planglas i Fællesskabet, og takket være karakteren af dette marked, hvor den korte afstand til leveringsstedet for produktet spiller en betydelig rolle, blev koncernerne i stand til at beskytte sig imod konkurrence fra andre EF-producenter, som kunne have været interesseret i at afsætte deres planglas i Italien.

356 De tre producenter misbrugte deres dominerende stilling ved at aftale faste priser og fordele markedsandele indbyrdes. De berøvede således kunderne muligheden for en fri priskonkurrence mellem leverandørerne og fratog dem også muligheden for at vælge forsyningskilder, idet de øvrige producenter var udelukket fra det italienske marked, fordi de tre producenter kontrollerede markedet, som de havde delt indbyrdes.

b) Rettens bemærkninger

357 Retten bemærker, at der efter selve ordene i artikel 86, stk. 1, kan være tale om »flere virksomheders« misbrug af en dominerende stilling. Det er fast retspraksis, hvilket også er anerkendt af samtlige parter, at begrebet aftale eller samordnet praksis mellem virksomheder i traktatens artikel 85's forstand ikke omfatter aftaler eller samordnet praksis mellem virksomheder i samme koncern, såfremt virksomhederne udgør en økonomisk enhed (se f.eks. Domstolens ovennævnte dom af 31.10.1974, Centrafarm, præmis 41). Heraf følger, at når artikel 85 omhandler aftaler eller samordnet praksis mellem »virksomheder«, tænkes der på forholdet mellem to eller flere økonomiske enheder, der er i stand til at konkurrere med hinanden.

358 Efter Rettens opfattelse er der hverken juridisk eller økonomisk begrundelse for, at udtrykket »virksomhed« i artikel 86 skulle have en anden betydning end i artikel 85. Der er i princippet intet til hinder for, at to eller flere uafhængige økonomiske enheder på et bestemt marked er forbundet med sådanne økonomiske bånd, at de tilsammen indtager en dominerende stilling i forhold til de øvrige virksomheder på samme marked. En sådan situation kunne f.eks. foreligge, såfremt to eller flere uafhængige virksomheder i fællesskab på grundlag af aftale eller licens har et teknologisk forspring, som gør det muligt for dem at udvise en i betydeligt omfang uafhængig adfærd over for deres konkurrenter og kunder og i sidste instans over for forbrugerne (Domstolens ovennævnte dom af 13.2.1979, Hoffmann-La Roche, præmis 38 og 48).

359 Retten finder støtte for denne fortolkning i ordlyden af artikel 8 i Rådets forordning (EØF) nr. 4056/86 af 22. december 1986 om fastsættelse af de nærmere retningslinjer for anvendelsen af traktatens artikel 85 og 86 på søtransport (EFT L 378, s. 4). I henhold til nævnte artikels stk. 2 er det nemlig muligt, at en linjekonference, som er fritaget for forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, kan have en praksis, der er uforenelig med traktatens artikel 86. En anmodning fra en konference om at blive fritaget fra forbuddet i artikel 85, stk. 1, forudsætter nødvendigvis en aftale mellem to eller flere uafhængige økonomiske enheder.

360 Det skal imidlertid understreges, at det for at bevise, at der er sket overtrædelse af traktatens artikel 86, ikke er tilstrækkeligt, hvilket Kommissionens befuldmægtigede hævdede under retsmødet, at »genbruge« de faktiske omstændigheder, der udgør gerningsindholdet for en overtrædelse af artikel 85, og på grundlag heraf fastslå, at deltagerne i en aftale eller i en ulovlig praksis tilsammen har en stor markedsandel, og at de alene af denne grund indtager en kollektivt dominerende stilling, samt at deres ulovlige adfærd udgør misbrug af denne stilling. Det skal bl.a. fremhæves, at en forudsætning for, at det kan fastslås, at der foreligger en dominerende stilling, hvilket i øvrigt ikke i sig selv er kritisabelt, er, at det pågældende marked er afgrænset (Domstolens ovennævnte dom af 21.2.1973, Continental Can mod Kommissionen, præmis 32, og dom af 9.11.1983, sag 322/81, Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 57). Det tilkommer således Retten at efterprøve, for det første, den i beslutningen indeholdte analyse af markedet og, for det andet, de omstændigheder, der er påberåbt til støtte for, at der foreligger en kollektivt dominerende stilling.

361 Hvad angår afgrænsningen af markedet bemærker Retten, at det afsnit i beslutningens sagsfremstilling, der har overskriften »Markedet« (betragtning 2-17), næsten udelukkende er beskrivende, og at det i øvrigt indeholder en række fejl, udeladelser og uklarheder, som allerede er undersøgt af Retten. Retten påpeger videre, at det af Kommissionen anførte om forbindelserne mellem de tre producenter og om forbindelserne mellem på den ene side de tre producenter og på den anden side grossisterne på markedet for konstruktionsglas og bilfabrikanterne i mange henseender er utilstrækkeligt underbygget. Endelig bemærker Retten, at det afsnit i beslutningens retlige vurdering, der vedrører »det relevante marked« (betragtning 76-77), ikke indeholder yderligere faktiske oplysninger i forhold til det tidligere anførte.

362 Det må derfor undersøges, om den markedsanalyse, der er foretaget i beslutningens betragtning 76 og 77, er tilstrækkelig velunderbygget, og om analysen i sig selv er tilstrækkeligt bevis for, som det hævdes i beslutningen, at ved anvendelsen af artikel 86 er det relevante marked fra et produktmæssigt synspunkt planglasmarkedet i almindelighed og fra et geografisk synspunkt Italien.

363 Hvad produktet angår bemærker Retten, at sagsøgerne såvel under den administrative procedure som i deres skriftlige og mundtlige indlæg har fremdraget en række forhold vedrørende planglasmarkedet i almindelighed, som ikke er nævnt i beslutningen (se ovenfor afsnit A »Bedømmelsen af markedet«). Dette gælder bl.a. de strukturbetingede forskelle mellem bilglasmarkedet og konstruktionsglasmarkedet (Fiat's købermonopol over for uafhængige grossister og forarbejdende virksomheder), forskellene mellem planglastyper (støbt glas, som udelukkende fremstilles af FP, sammenholdt med float-glas) og forskellene mellem de produkttyper, producenterne leverer på markedet (specialprodukter og/eller forarbejdede produkter sammenholdt med basisprodukter). Det står fast, at Kommissionen ikke i sine beslutninger skal tage stilling til hvert enkelt argument, der fremsættes af de berørte virksomheder. Retten finder imidlertid, at det i forbindelse med anvendelsen af artikel 86 i den foreliggende sag var helt nødvendigt at undersøge disse forhold for at kunne vurdere spørgsmålet om den dominerende stilling — dvs. vurdere, i hvor høj grad konkurrencen var svækket af de tre producenters tilstedeværelse som en påstået enhed på markedet (Domstolens ovennævnte dom af 13.2.1979, Hoffmann-La Roche, præmis 91). I beslutningen findes ikke den mindste angivelse af, med hvilken begrundelse Kommissionen fandt, at den ved sin be-

dømmelse af virksomhedernes adfærd med rette kunne sondre mellem henholdsvis bilglasmarkedet og konstruktionsglasmarkedet, når den samtidig i forbindelse med anvendelsen af artikel 86 påstår, at planglasmarkedet skal betragtes som et enkelt marked. Anbringendet i Kommissionens skriftlige indlæg om, at sondringen mellem bilglasmarkedet og konstruktionsglasmarkedet alene skyldtes hensynet til klarhed, modsiges af ordlyden af beslutningens konklusion.

364 Retten finder, at det anførte også gælder den påståede analyse af det geografiske marked. I beslutningen anføres det (betragtning 77), at »den geografiske placering af produktionsanlæggene er af afgørende betydning..., for jo større afstanden er mellem produktions- og bestemmelsesstedet, jo større bliver omkostningerne, og jo mindre konkurrencedygtigt bliver produktet«. Det fremgår imidlertid af sagens akter, at de italienske producenter var nødt til at tage hensyn til konkurrencen fra produkter med oprindelse i Benelux, Østeuropa og endog Tyrkiet. Det ville således have haft interesse at undersøge de enkelte afstande mellem på den ene side de vigtigste leveringssteder i Italien og på den anden side de italienske og de udenlandske produktionscentre.

365 Det er dog ikke nødvendigt, at Retten tager endelig stilling til, om den mangelfulde analyse, som Kommissionen anså for tilstrækkelig med henblik på afgrænsningen af markedet, har fornødent bevismæssigt grundlag, da Kommissionen såvel på det uformelle møde, der blev afholdt af den refererende dommer (se præmis 50 ovenfor), som under retsmødet anførte, at sætningen i beslutningens betragtning 79, sjette afsnit: »Disse virksomheder optræder på markedet som en enhed og ikke som individuelle virksomheder« var et væsentligt grundlag for Kommissionens opfattelse med hensyn til anvendelsen af traktatens artikel 86, og at Kommissionen skulle føre bevis herfor. Det fremgår klart af ovenstående, at Kommissionen langt fra har bevist rigtigheden af dette anbringende.

366 Heraf følger, at selv om omstændighederne i den foreliggende sag måtte kunne henføres under begrebet »kollektivt dominerende stilling« (i betydningen flere uafhængige virksomheders dominerende stilling), har Kommissionen ikke ført bevis

herfor. Kommissionen har end ikke gjort forsøg på at indsamle de faktiske oplysninger, der er nødvendige for at kunne afveje de tre producenters og Fiat's styrke, som måske holder hinanden i ligevægt.

367 For så vidt angår beslutningens artikel 2, litra d), hvori Kommissionen kun anklager FP og SIV, og kun dem, for at have overtrådt artikel 86 som led i deres forbindelser med Piaggio-koncernen, skal det bemærkes, at beslutningens begrundelse intet indeholder om dette klagepunkt.

368 Heraf følger, at beslutningens artikel 2 må annulleres i sin helhed.

369 For så vidt angår beslutningens artikel 3 bemærker Retten, at Kommissionen i beslutningens betragtning 84, litra c), andet afsnit, anfører, at den ikke er sikker på, at disse overtrædelser er bragt til ophør. Da de eneste overtrædelser, som Retten har fastslået, at Kommissionen har bevist, blev bragt til ophør senest den 21. oktober 1985, er artikel 3 uden genstand og må annulleres.

Bøder

370 Det fremgår af det anførte, at beslutningens artikel 4 må annulleres, for så vidt der deri pålægges Vernante Pennitalia SpA en bøde.

371 Med hensyn til bøderne til FP og SIV fremgår det klart af ovenstående, at de ikke kan blive stående uændret. Bøderne er nemlig blevet fastsat ud fra den antagelse, at der forelå et snævert kartel mellem de tre medlemmer af et nationalt oligopol, som var beskyttet mod effektiv konkurrence af økonomiske og geografiske barrierer, hvilket langt fra var tilfældet. Under disse omstændigheder påhviler det Ret-

ten, der herved har fuld prøvelsesret, at undersøge, om de FP og SIV pålagte bøder skal annulleres eller i det mindste nedsættes.

372 Retten tillægger det herved betydning, at den overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1, som Retten har fastslået, at FP og SIV har begået, var en overtrædelse af den nævnte traktatbestemmelses klare ord, og at de pågældende virksomheder allerede var blevet kritiseret i beslutningen af 1981, selv om der ikke blev pålagt nogen sanktioner. Under disse omstændigheder finder Retten, at selv om de af den fastslåede overtrædelser er langt mindre grove end de overtrædelser, der gøres gældende i beslutningen, bør bøderne ikke annulleres fuldstændigt.

373 Retten bemærker, at Kommissionen i beslutningens betragtning 85 anfører, at bødernes størrelse er fastsat under hensyn til den rolle, de enkelte virksomheder har spillet i forbindelse med aftalerne og den samordnede praksis, overtrædelsens varighed, virksomhedernes respektive leverancer af glas samt deres respektive omsætning. Kun de to sidste hensyn (de respektive leverancer og omsætningen) er relevante ved fastsættelsen af de bøder, der alene pålægges FP og SIV. Derfor finder Retten, at forholdet mellem de bøder, der pålægges disse to virksomheder, skal opretholdes, men at bøderne skal nedsættes.

374 Under disse omstændigheder nedsætter Retten i medfør af sin fulde prøvelsesret de FP og SIV pålagte bøder med seks syvendedele.

Sagens omkostninger

375 I henhold til artikel 87, stk. 2, i Rettens procesreglement pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da Kommissionen har tabt sagen mod VP, og da VP har nedlagt påstand om erstatning af sine omkostninger, dømmes Kommissionen til at betale VP's omkostninger.

376 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter, eller hvor der foreligger ganske særlige grunde. Det bemærkes, at Kommissionen har tabt sagen mod FP og SIV på en lang række punkter. Kun FP har imidlertid nedlagt påstand om betaling af omkostninger, hvorimod SIV ikke har nedlagt påstand herom. Under disse omstændigheder finder Retten, at Kommissionen bør bære sine egne omkostninger i forhold til FP og SIV og betale halvdelen af FP's omkostninger. FP bærer halvdelen af sine egne omkostninger, mens SIV bærer alle sine omkostninger.

377 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 4, bærer medlemsstater, der er indtrådt i en sag, deres egne omkostninger. Under disse omstændigheder bærer Det Forenede Kongerige sine egne omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Første Afdeling)

1) Beslutningens artikel 1, litra b), c) og e), og artikel 2 og 3 annulleres.

2) Beslutningens artikel 1, litra a), annulleres

— for så vidt som den vedrører Vernante Pennitalia SpA

— for så vidt som den vedrører Fabbrica Pisana SpA's og Società Italiana Vetro SpA's medvirken ved aftaler og samordnet praksis med det formål at styre de største grossisters købs- og salgspolitik

— for så vidt som den vedrører Fabbrica Pisana SpA's og Società Italiana Vetro SpA's medvirken ved aftaler og samordnet praksis om priser og salgsbetingelser før den 1. september 1983 og efter den 21. oktober 1985.

3) Beslutningens artikel 1, litra d), annulleres, for så vidt som den vedrører Fabbrica Pisana SpA's og Società Italiana Vetro SpA's medvirken ved aftaler og samordnet praksis om priser og leveringskvoter for Piaggio-koncernen efter den 31. december 1984.

4) Den bøde, der er pålagt Vernante Pennitalia SpA, annulleres.

5) Den bøde, der er pålagt Fabbrica Pisana SpA, fastsættes til 1 mio. ECU.

6) Den bøde, der er pålagt Società Italiana Vetro SpA, fastsættes til 671 428 ECU.

7) I øvrigt frifindes Kommissionen i de af Fabbrica Pisana SpA og Società Italiana Vetro SpA anlagte sager.

8) Kommissionen betaler de af Vernante Pennitalia SpA afholdte omkostninger og halvdelen af de af Fabbrica Pisana SpA afholdte omkostninger. Fabbrica Pisana SpA bærer den anden halvdel af sine omkostninger.

9) Società Italiana Vetro SpA, Kommissionen og Det Forenede Kongerige bærer deres egne omkostninger.

Edward García-Valdecasas

Lenaerts Kirschner Schintgen

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 10. marts 1992.

H. Jung
Justitssekretær

D. A. O. Edward
Afdelingsformand